

Unipolaritet = ustabilitet?

En analyse av stormaktspolitikken i perioden 9/11 – 11/9

Knut Lieungh Melby

Masteroppgave

Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2008

Forord

En stor takk må rettes til min veileder, Anders Kjølberg¹, som gjennom særdeles god oppfølging og fruktbare tilbakemeldinger har skapt et utmerket veiledningsforhold.

En takk også til Petter Christiansen og Anders Kulien, for å ha lest og gitt gode kommentarer til oppgaven.

Mamma, pappa, Harald og Kari har bidratt med innspill og korrekturlesning, tusen takk.

Oppgaven består av 32 078 ord.

---

¹ H07/V08

Innhold

FORORD	III
INNHold	V
1. INNLEDNING	1
1.1 PROBLEMSTILLING	2
1.2 HVORFOR ER DENNE TYPE ANALYSE AKTUELL?	5
1.3 BEGREPSAVKLARINGER.....	6
1.4 OPPGAVENS FREMDRIFT	10
1.5 METODE.....	10
1.5.1 <i>Forskningsdesign</i>	10
1.5.2 <i>Metode og kilder</i>	12
1.5.3 <i>Operasjonaliseringer</i>	14
2. SLUTTEN PÅ DEN KALDE KRIGEN	15
2.1 ULIKE KONSEKVENSER AV DEN KALDE KRIGENS SLUTT. THE END OF HISTORY ELLER BACK TO THE FUTURE?.....	15
2.2 AVSLUTNING.....	20
3. IS THE STATE OF NATURE A STATE OF WAR?	22
3.1 REALISME	22
3.1.1 <i>Nyrealisme</i>	23
3.2 REALPOLITISKE STRATEGIER STATER KAN FØLGE	28
3.3 MAKTBALANSETEORIEN.....	29
3.4 TRUSSELBALANSETEORIEN	32
3.5 SIKKERHETSLOGIKK I ET UNIPOLART SYSTEM.....	35

3.5.1	<i>En unipolar orden?</i>	36
3.5.2	<i>Hegemoni og økonomi</i>	37
3.6	HYPOTESEUTFORMING	39
3.6.1	<i>I hvilken grad har maktbalansetenkningen hatt gjennomslagskraft?</i>	40
3.6.2	<i>I hvilken grad har trusselbalansetenkningen hatt gjennomslagskraft?</i>	42
3.7	AVSLUTNING	43
4.	STORMAKTSPOLITIKK MELLOM 9/11 OG 11/9	44
4.1	AMERIKANSK POLITIKK	44
4.1.1	<i>NATO – Out of area or out of business?</i>	46
4.1.2	<i>A unipolar moment?</i>	51
4.1.3	<i>Bruken av multilaterale prosesser og institusjoner</i>	56
4.1.4	<i>Internasjonale avtaler</i>	59
4.2	MAKTBALANSETENKNING HOS POTENSIELLE STORMAKTER.....	62
4.2.1	<i>Tyskland</i>	64
4.2.2	<i>Japan</i>	68
4.2.3	<i>Russland</i>	71
4.3	AVSLUTNING	77
5.	UNIPOLARITET OG STABILITET	78
5.1	DRØFTNING AV ANALYSENS FUNN	78
5.1.1	<i>Hvordan fremme en stabil unipolaritet</i>	78
5.1.2	<i>Det gode liv med hegemonen</i>	81
5.1.3	<i>Sentrum-periferi: ett system flere logikker?</i>	84
5.1.4	<i>Fra Artikkel V. til “out of area”</i>	85
5.1.5	<i>Hvordan forstå fraværet av stormaktskonflikt?</i>	86

5.2	AVSLUTNING	89
6.	UNIPOLARITET = STABILITET!	90
6.1	OPPGAVENS KONKLUSJONER	90
	LITTERATURLISTE.....	96
	VEDLEGG	103
	TABELL 1 COMPARING HEGEMONIES	103
	FIGUR 1 COMPARING CONCENTRATIONS OF POWER: DISTRIBUTION (PERCENTAGE) OF GDP, MILITARY OUTLAYS, AND COW INDEX AMONG THE MAJOR POWERS: 1870-72, 1950, 1985 AND 1996-97.	105

1. Innledning

Datoene 9/11 og 11/9 representerer to markante hendelser i verdenshistorien generelt og internasjonal politikk spesielt. Natten til 10. november 1989 begynte innbyggerne i Berlin å rive den muren som siden 1961 hadde delt byen deres i to, en hendelse som etter hvert tjente som selve symbolet på at den kalde krigen var over. Terrorangrepene mot New York og Washington 11. september 2001, kom enda mer overraskende og har i stor grad hatt betydning for verdens innbyggere og deres hverdag siden. På disse tolv årene har USA gått seirende ut av en kald krig mot en *konkret motstander*, samtidig som landet har startet en ny global krig mot et *fenomen* - internasjonal terrorisme.

I følge Charles Kegley (1993: 141) endret den kalde krigen "all the answers and all the questions".² Svarene hadde tidligere vært bipolaritet, maktbalanse og realpolitikk. Den kalde krigen var et geopolitisk paradigme, hvor nullsumspill og militære konflikter i mange tilfeller ble regnet som en naturlig del av internasjonal politikk. Donald Snow (2007: 10-11) fremholder at perioden etter 1989 ble preget av globaliseringens tidsalder. Supermaktsrivaliseringen var erstattet med et ønske om økonomisk velvære, gjennom et økt fokus på økonomisk globalisering, markedsøkonomi og demokratisering. Hendelsene 11. september 2001 markerte at geopolitikk og nye trusler igjen var blitt viktige momenter i internasjonal politikk.

Samtidig medførte den kalde krigens slutt en annen og mer strukturell endring. Det internasjonale systemet av stater bestod ikke lenger av to maktpoler, men av én. Den amerikanske relative maktandelen i internasjonal politikk etter 1989 er unik. Innenfor en mer teoretisk tilnærming til statsvitenskap, beskrives denne strukturelle endringen i systemet som en overgang fra en bipolar til en unipolar maktfordeling. Dette var nytt.

---

² Selve sitatet "all the answers and all the questions" ble først brukt av John F. Kennedy i forbindelse med de politiske implikasjonene ved utviklingen av atomvåpen. Kegley gjør kun et lite poeng ut av dette sitatet. I denne oppgaven brukes det videre for å strukturere analysen.

En må flere hundre år tilbake i tid, for å finne tilsvarende hegemonidannelser som rettfærdiggjør bruken av begrepet unipolar. Derfor måtte statsvitere og andre eksperter på internasjonal politikk også endre sine spørsmål, som en følge av begivenhetene i Berlin høsten 1989. Hva slags "spilleregler" gjelder i et system hvor én stat har et overveldende maktovertak? Hvilke forhold bidrar til å regulere mellomstatlig orden i et unipolart system? Kan denne type internasjonal struktur være varig og stabil, eller vil det skapes en ny form for maktbalanse? Denne oppgaven skal drøfte noen av disse problemstillingene knyttet til den *strukturelle* endringen som fant sted i det internasjonale systemet etter den kalde krigens slutt.

1.1 Problemstilling

Denne oppgaven er skrevet på bakgrunn av følgende problemstilling:

Er opprettholdelsen av et unipolart system bare betinget av staters kapabiliteter, eller har også staters politikktforming betydning?

Denne oppgaven er skrevet på bakgrunn av en realistisk forståelse av internasjonal politikk. Retningen *politisk realisme*³ søker å forklare atferden til suverene stater i et anarkisk system. Siden det ikke eksisterer noe sentralt ordensvern som sikrer stater mot vilkårlig maktutøvelse, blir internasjonal politikk en kamp om makt. Dermed kan internasjonal politikk reduseres til en modell hvor alle stater søker å overleve, gjennom å maksimere egen sikkerhet ved å øke sin relative maktandel i systemet.

Innenfor nyrealismen eksisterer det to spesifikke teorier som forklarer statlig atferd og preferanser ved alliansedannelse: maktbalanseteorien og trusselbalanseteorien. Disse to teoriene skiller seg i synet på om det er staters *kapabiliteter* eller også andres vurderinger av *staters intensjoner* som ligger til grunn for dannelsen av allianser.

---

³ Politisk realisme er et flertydig begrep. Det finnes mange retninger innenfor denne skoleretningen. Denne oppgaven tar utgangspunkt i Kenneth Waltz' formulerte nyrealisme. Se kapittel tre.

Indirekte sier dermed teoribidragene noe om opprettholdelsen og varigheten av unipolare systemer, fordi sistnevnte teori åpner for muligheten at et unipolart system ikke i seg selv oppfattes som truende av andre sentrale aktører. Gjennom å formulere og teste to hypoteser basert på disse bidragene, ønsker jeg å avdekke om et unipolart system kan være varig ved å analysere internasjonal politikk i perioden 1989-2001.

Maktbalanseteorien

Teorien om maktbalanse tar utgangspunkt i at stater danner allianser som et resultat av andre lands kapabiliteter. I følge Kenneth Waltz vil dermed motmakt alltid etableres mot den *sterkeste* staten i systemet, slik at denne staten eller koalisjon av stater ikke skal bli for dominerende. Historien har vist at maktbalanse har fungert som en stabiliserende kraft, i et internasjonalt system med et fravær av overordnet myndighet. Perioden etter Wienerkongressen i 1814-15 og frem til første verdenskrig, regnes som en multipolar maktbalanse bestående av fem stormakter.⁴ USA og Sovjetunionens supermaktdominans gjør at perioden mellom 1945 og 1989 beskrives som et system med en bipolar maktbalanse. Etter den kalde krigens slutt, har det ikke eksistert noen reell maktbalanse på grunn av USAs dominerende stilling. I følge maktbalanseteorien bør en forvente at stormakter ønsker å utligne det amerikanske maktovertaket, ved å føre en maktbalansespolitikk. I henhold til maktbalanseteorien vil ikke det unipolare systemet kunne opprettholdes over tid, siden nye maktpoler vil dannes i forsøket på å motvirke den amerikanske dominansen. Med andre ord er opprettholdelsen av et unipolart system bare betinget av staters kapabiliteter. Samtidig kan en forvente at allianser basert på en tidligere internasjonal struktur, ikke lenger vil være sikkerhetspolitisk relevant og derfor opphøre.⁵ H1 er utformet for å teste maktbalanseteoriens forklaringskraft i perioden 1989-2001:

---

⁴ Denne karakteristikken gjelder særlig etter Krimkrigens slutt i 1856.

⁵ Det gjøres ytterligere rede for dette synet i teoridelen. To fremtredende representanter for denne tankegangen er Josef Joffe (1994: 13-14) og Kenneth Waltz (1993: 76).

H1:

I følge en maktbalansetankegang ville andre stormakter i systemet styrke sine kapasiteter, eller samarbeide for å motvirke den amerikanske dominansen, som en følge av den kalde krigens slutt. Samtidig ville Washington frigjøre seg fra sine kaldkrigsforpliktelser.

Trusselbalanseteorien

Teorien om trusselbalanse forholder seg til den unipolare virkeligheten på en annen måte. I følge Stephen Walt vil andre stater vurdere den dominerende stats intensjoner, og dermed ikke *måtte* føre en maktbalansopolitikk mot den ledende aktøren. Trussel vurderes ut fra både kapasitet men også intensjon.⁶ I denne teorien vil stater kunne alliere seg med den sterkeste makten i systemet, hvis denne ikke opptrer truende. I følge dette bidraget er det dermed ikke noen automatikk i at stormakter vil utfordre det amerikanske hegemoniet etter den kalde krigens slutt, noe som har vært den tradisjonelle forståelsen innenfor store delen av nyrealismen. Hvis den amerikanske politikken blir sett på som lite truende, vil stater kunne fortsette å samarbeide med USA, til tross for landets betydelige maktovertak. I følge denne teoretiske tilnærmingen kan derfor det unipolare systemet opprettholdes over tid, avhengig av om amerikansk politikk oppfattes som truende eller ikke. En viktig faktor i denne forbindelsen er om USAs politikk samarbeider med og tar hensyn til andre staters interesser. H2 er utformet for å teste trusselbalanseteoriens forklaringskraft i perioden 1989-2001:

H2:

I følge en trusselbalansetankegang kunne den unipolare situasjonen etter 1989 være varig, fordi USAs politikk hadde til hensikt å opprettholde en trusselbalansetenkning hos andre stater i systemet, gjennom å benytte seg av multilaterale prosesser og institusjoner.

---

⁶ Walts trusselbegrep defineres i teorikapitlet.

Disse to hypotesene vil testes⁷ opp mot det empiriske materialet som finnes på området. I analysedelen testes hypotesenes prediksjoner opp mot den faktiske politikktutforming i land som USA, Russland, Tyskland og Japan. I tillegg analyseres utviklingen av NATO, siden denne organisasjonen tjener som det fremste eksemplet på en kaldkrigskonstruksjon. Dette er på ingen måte noen uttømmende liste. Disse statene er analysert i kraft av å være mye omtalt i nyrealistisk litteratur.⁸ Avgrensningen i tid og geografi, er gjort som en konsekvens av de begrensningene rammene for en masteroppgave tross alt setter.⁹

1.2 Hvorfor er denne type analyse aktuell?

En analyse av nyrealismen og dens forklaringskraft på internasjonal politikk, er tilsynelatende ikke et særlig originalt valg. Denne type forskningsspørsmål er en gjenganger i internasjonal politisk teori. Realisme som skoleretning er også den eldste, den mest innflytelsesrike og den mest diskuterte tilnærmingen til internasjonal politikk (Goldmann 2007: 237-238; Legro og Moravcsik 1999: 5). Mye av det som er skrevet innenfor dette området beror gjerne på en teoridebatt mellom for eksempel nyrealister og neoliberele institusjonalister. Kritikerne har ment at nyrealismen er foreldet, siden teorien i liten grad forklarer endring i det internasjonale systemet (Gaddis 1992; Moravcsik 1997). Det er ikke vanskelig å være enig i denne kritikkens hovedpunkter. Men nå er det likevel slik at realismen tar utgangspunkt i to betingelser som synes elementære og ufravikelige i forståelsen av internasjonal politikk: At egeninteresse prioriteres fremfor moral og at anarkiet i det internasjonale systemet er konstant.

---

⁷ Svein Andersen (1997: 83) påpeker at begrepet "testing" gjerne brukes i mer statistiske forskningsdesign og at begrepet hypoteseprøving er mer vanlig å bruke i casestudier. Dette er kun en semantisk forskjell. Jeg bruker videre begrepet "testing", vel vitende om at det ikke frembringer statistiske sammenhenger.

⁸ En begrenset presentasjon av denne sentrale litteraturen gjøres i kapittel to.

Det er to årsaker til at jeg likevel finner denne analysen fruktbar og aktuell. For det første argumenteres det senere for at trusselbalanseteorien modererer flere av nyrealismens mer ekstreme antagelser om internasjonal politikk. Når visse forutsetninger er oppfylt, kan et unipolart system være stabilt til tross for at militær sikkerhet vil være staters høyeste prioritet. For det andre bærer statsvitenskapelig forskning preg av å fokusere på multipolare og bipolare systemer, mens forskere i mindre grad har konsentrert seg om mellomstatlig atferd i unipolare systemer. Det finnes ikke i dag noe godt teoretisk rammeverk som forklarer hvordan stater handler seg i et unipolart system (Brighenti 2007: 9). Min problemstilling er formulert som et resultat av det sistnevnte.

1.3 Begrepsavklaringer

En oppgave med denne type problemstilling krever et stort teoretisk rammeverk. Dette er nødvendig for å kunne presentere tilfredsstillende valide og reliable funn. Selv om de fleste begrepene blir definert fortløpende i teksten, er det likevel behov for å bruke noe mer plass på oppgavens mest sentrale begreper. Forhåpentligvis gjør dette oppgaven enklere å lese, samtidig som unødvendige misforståelser kan unngås. I tillegg bidrar det til å gjøre operasjonaliseringen av begrepene enklere, noe som er helt avgjørende for å drive fruktbar vitenskapelig virksomhet.

Hegemoni er et flertydig begrep. Både fordi begrepet har vært brukt forskjellig til ulik tid, men også fordi det har en normativ karakter. I en ren deskriptiv forstand kan begrepet defineres som én enkelt stats dominerende stilling i et politisk system. Som for eksempel Spartas ledende stilling i Det peloponnesiske forbund (550 f. Kr). Dermed er en enkel betydning av ordet ensbetydende med stormaktsdominans. En annen og mer normativ definisjon av begrepet er at en stat kun regnes som en

---

⁹ Hvorfor er ikke stater som for eksempel Kina og India inkludert i analysen? Disse landene er i mindre grad omhandlet i den nyrealistiske litteraturen umiddelbart etter 1989. Denne problemstillingen ville vært mer aktuell i dag, og da særlig på grunn av landenes sterke økonomiske vekst etter år 2000.

---

hegemon hvis dens dominans ikke utløser en maktbalansetenkning hos andre stater (Knutsen 2007: 91). Jeg har vanskelig for å finne rom for sistnevnte definisjon i denne oppgaven, siden det vil være ensbetydende med at *ingen* andre stater kan fremme en maktbalansopolitikk. En kan se for seg situasjonen der en stat ønsker å utfordre *hegemonen* i et unipolart system, men denne besitter ikke nok makt. I en slik situasjon vil denne oppgaven fortsatt definere den dominerende staten som en hegemon. En mer moderne definisjon gjøres av Stein Tønnesson (2004: 330), som fremholder at "[a] hegemonic form of dominance allows for sharing influence with others, even sometimes discussing and resolving problems in shared arenas like the UN Security Council". Denne definisjonen er fruktbar i forhold til oppgavens hypoteser, siden den også vektlegger andre aspekter enn "hard makt". Det er denne definisjonen av begrepet som legges til grunn videre i analysen.

Den klassiske betydningen av "stormakt" er at en stat kan forsvare seg mot alle andre stater, om nødvendig alle andre til sammen. Under den kalde krigen ble begrepet "supermakt" brukt på USA og Sovjetunionen, fordi de var uavhengige av andre allierte for å kunne forsvare eget territorium (Mearsheimer 2001: 5; Østerud 2002: 229). I dag brukes stormaktsbegrepet i denne betydningen om annenrangs stater, som fortsatt er mektige i kraft av for eksempel fast sete i FNs Sikkerhetsråd. Det at en supermakt per definisjon er sterkere enn summen av resterende stater, betyr som vi senere skal se, at den ikke nødvendigvis oppnår større sikkerhet. Sikkerhet vil alltid være et resultat av makt, men også av sårbarhet (Kjølborg 2005: 18). Supermaktsdefinisjonen vektlegger dette aspektet. En supermakt kan ikke forsvare seg mot ethvert angrep, men den kan om nødvendige ved bruk av atomvåpen ødelegge enhver angriper. Gjennom historien har typiske hegemonisystemer vært de kinesiske, det romerske og delvis det britiske på 1800-tallet.

Denne oppgaven opererer med et tre modeller i beskrivelsen av den internasjonale maktstrukturen:

- Unipolare hegemonisystemer
- Bipolare maktbalansesystemer

- Multipolare maktbalansesystemer

Det som skiller modellene fra hverandre er antall maktpoler hvert system representerer. Et annet viktig forhold er at *sikkerhetslogikken* i et system er avhengig av strukturen. For eksempel vil en maktbalansetenkning være fremtredende i et bipolar system, men være fraværende i et unipolart system. Dette kommer av den nyrealistiske forståelsen av denne type systemer. I et unipolart system er det per definisjon et fravær av maktbalanse, siden én stat besitter er betydelig maktovertak. Disse modellene er konstruerte idealtyper i den forstand at de gjenspeiler den politiske virkeligheten i størst mulig grad. Derfor finnes det perioder i historien som kan karakteriseres som overgangssystemer, samtidig som det gjennom historien har forekommet regionale variasjoner.

Det er i dag ulike meninger om det internasjonale systemet etter 1989 kan karakteriseres som unipolart eller ikke (Buzan og Wæver 2003; Huntington 1999; Nye 2002; Wendt 1992). Og det har over langt tid vært diskutert i hvilken grad nyrealismen er et adekvat analyseverktøy for internasjonal politikk (Keohane 1986). Denne oppgaven er bygget opp rundt en realistisk forståelse av internasjonal politikk, og dermed er det denne retningens indikatorer som legges til grunn for definisjonen av strukturen. Unipolaritet defineres som “(...) a structure in which one state’s capabilities are too great to be counterbalanced” (Wohlforth 1999: 9). Den amerikanske posisjonen etter 1989 kjennetegnes av høye skårer på alle relevante indikatorer. Kenneth Waltz (1979: 131) utdyper:¹⁰

The economic, military, and other capabilities of nations cannot be sectored and separately weighed. States are not placed in the top rank because they excel in one way or another. Their rank depends on how well they score on *all* of the following items: size of population and territory, resource endowment, economic capabilities, military strength, political stability and competence.

---

¹⁰ Se tabell 1 og figur 1 i vedlegget.

Dette tjener dermed som en begrunnelse for at perioden etter 1989 defineres som unipolar i analysen. Det er likevel viktig å påpeke at den amerikanske maktkonsentrasjonen ikke rettferdiggjør bruken av begrepet ”imperium”. Det er ulike definisjoner av dette begrepet, men en vanlig forståelse er å se et imperium som ”effective control whether formal or informal, of a subordinated society by an imperial society” (Doyle 1986: 30).¹¹

Oppgaven skrives på bakgrunn av fire sentrale realistiske antagelser om internasjonal politikk:

- stater er de sentrale aktørene
- statlig atferd kan alltid forklares rasjonelt
- stater vil alltid søke makt og kalkulere sine interesser ut ifra sin relative maktandel i det internasjonale systemet
- stater vil alltid opprettholde eller styrke sin relative maktandel i det internasjonale systemet¹²

Selv om oppgaven er skrevet på bakgrunn av en realistisk tilnærming til internasjonal politikk, utelukker ikke dette at andre teorier kanskje er bedre egnet til å forklare fraværet av konflikt etter 1989. Det er selvsagt flere plausible teoretiske tilnærminger utover det realistiske bidraget. Poenget er at min problemstilling er avgrenset slik at

---

¹¹ Stein Tønnesson (2004) gjennomgår denne begrepsbruken.

¹² Denne distinksjonen skiller nyrealismen i to deler, offensiv og defensiv realisme. Defensiv realisme kjennetegnes av at stater alltid vil opprettholde status quo, men ikke nødvendigvis øke sin relative maktandel. Fremtredende representanter for dette synet er blant annet Robert Jervis (sikkerhetsdilemma), Kenneth Waltz (maktbalanse) og Stephen Walt (trusselbalanse). Offensiv realisme bygger også noe på Waltz arbeid. Retningen tar utgangspunkt i at det anarkiske systemet gjør at stater er nødt til å ekspandere for å overleve. Denne ekspansjonstanken gjør at mektige stater *bør* ruste opp, føre en unilateral politikk og en merkantilisk økonomisk politikk. De fremste representantene for denne retningen er John Mearsheimer, Christopher Layne, William Wohlforth, Stephen Brooks og Robert Gilpin (Mearsheimer 2001: 1-28; Taliaferro 2001). Dette er ingen homogen retning. De sistnevnte forfatterne er uenige på en del sentrale punkter. Det er den defensive formen for realisme denne oppgaven tar utgangspunkt i.

den utelukker en *ekstern* teoridebatt, derfor holdes fokuset naturlig nok på nyrealismen.

1.4 Oppgavens fremdrift

Oppgavens problemstilling blir forsøkt løst gjennom å besvare mine to formulerte hypoteser om mellomstatlig adferd i internasjonal politikk mellom 1989 og 2001. I del 1.5 gjøres det rede for hvilke metodologiske forhold denne oppgaven hviler på. I kapittel to gjøres det kort rede for den akademiske diskusjonen rundt betydningen av den kalde krigens slutt, med fokus på ulike prediksjoner gjort av nyrealister og andre. I tredje kapittel presenteres nyrealismen, maktbalanseteorien og trusselbalanseteorien. Samtidig blir mine hypoteser utledet og begrunnet. I kapittel fire og fem gjøres selve analysen. I det fjerde kapitlet testes hypotesens prediksjoner opp mot det empiriske materialet på området. Denne delen analyserer makt- og trusselbalanseteorien gjennomslag i ulike land i vår periode. Her beskrives hva som kjennetegnet mellomstatlig atferd etter 1989. I kapittel fem drøftes resultatene av analysen. Her svares det på de store spørsmålene hvordan perioden etter 1989 har vært både unipolar og stabil. I oppgavens siste kapittel gis det en kort oppsummering før oppgavens konklusjoner presenteres.

1.5 Metode

1.5.1 Forskningsdesign

En oppgaves problemstilling vil alltid være avgjørende for fremgangsmåten – metoden. I denne oppgaven testes to teorier på et gitt case, for å avgjøre hvilken av de to teoriene som har størst forklaringskraft og gyldighet i oppgavens avgrensede periode. Gjennom formulering og testing av to hypoteser skal oppgaven avdekke i hvilken grad de teoretiske antagelsene stemmer overens med den observerte empirien på området. En teori er gyldig i den grad den lykkes i å fremstille en forenkling av den

---

virkeligheten teorien beskriver, "the extent to which a model succeeds in capturing the essence of the real-world phenomena it is intended to represent" (Underdal 1984: 73). Formålet med oppgaven er å avdekke hvilken av de to teoriene innenfor nyrealismen som mestrer det overnevnte.

Ved å formulere to hypoteser ønsker jeg å teste teoriens gyldighet. Denne type forskningsdesign kalles for teoritestende casestudie (Van Evera 1997: 27-28, 90). Det som skiller denne fremgangsmåten fra mer eksperimentelle design, er problemene knyttet til manipulering av årsaksvariabler, noe som selvsagt er vanskelig innenfor samfunnsvitenskapelig forskning generelt. Den vanlige metoden innenfor empirisk samfunnsforskning er derfor ulike typer av observasjon. Observasjonsspekteret er bredt. I den ene enden av skalaen finner en statistiske analyser og i den andre enden finner en casestudier med noen få eller én enhet. Den sistnevnte fremgangsmåten kritiseres gjerne for å være mindre vitenskapelig (Van Evera 1997: 50-55; Yin 2003: 10-11). Casestudier er et lite egnet forskningsdesign hvis en etterstreber høy ytre validitet for en hver pris. Det beror først og fremst på dette designets problemer knyttet til generaliserbarhet og representativitet (Hellevik 2003: 191). En vanlig feilslutning er å sammenligne én enhet i en casestudie, med en hvilken som helst enhet i en stor n undersøkelse og forvente at en skal finne statistisk signifikante sammenhenger på bakgrunn av noen få enheter. Formålet med teoritestende casestudier er da heller ikke å generalisere til en populasjon eller et univers, men heller å formidle en form for analytisk generalisering og kontroll (Yin 2003: 10).

Valg av case har vært en utfordring i denne oppgaven. Jeg ønsker å avdekke hvilke forhold som er avgjørende for varigheten i unipolare statssystemer. Det er flere problemer knyttet til dette. Er formålet med oppgaven å frembringe kunnskap som kan brukes til å si noe mer utover dagens unipolare system - *generaliserbarhet*? I så fall, i hvilken grad er dette *representativt* for tidligere unipolare systemer? Hvorfor studere bare ett case i stedet for å sammenligne flere? Både masteroppgavens rammer og tilgjengelig litteratur på området, setter naturlige begrensninger i så henseende. Mitt case er det unipolare statssystemet i perioden mellom 1989 og 2001.

Begrunnelsen for dette valget er enkelt. Maktbalanseteorien gjør det klart at et unipolart system ikke er en varig struktur, siden stater vil ruste opp og utfordre hegemonen, for igjen etablere en maktbalanse. Innenfor visse retninger av realismen generelt og nyrealismen spesielt, sees dette på som en lovmessighet på lik linje med for eksempel med Newtons gravitasjonsteorier. Med andre ord skal teorien være gyldig i alle tidsperioder, fordi balansering er et resultat av det anarkiske statssystemet. Jeg er uenig i denne påstanden. Mitt utgangspunkt er at teorien om maktbalanse ikke gir en *tilstrekkelig* forklaring på varigheten til unipolare systemer i perioden etter 1989. Strategien for denne hypotesetestingen blir dermed gjennom risikabel empirisk konfrontasjon, som bygger på det som gjerne kalles et avvisende case eller ”innerblink-case”. Om dette skriver Andersen (1997: 86): ”[D]et dreier seg om å identifisere case som er typiske for den klassen av fenomener teorien gjelder for, men hvor den likevel ikke stemmer”. Resultatene av denne analysen vil forhåpentlig vis bringe på det rene i hvilken grad maktbalanseteorien har en allmenngyldig forklaringskraft. Hvis det skulle vise seg at H1 må forkastes kan det tyde på at maktbalanseteorien ikke er gyldig under alle betingelser.¹³

1.5.2 Metode og kilder

Metoden avgjør på hvilken måte en forsker skal gå frem for å samle inn og bearbeide et empirisk materiale, som ledd i forskningsprosessen. Denne analysen bygger på allerede foreliggende data. Dette er i stor grad tekster, som er samlet inn og analysert av forfatteren. Dette er en vanlig fremgangsmåte innenfor kvalitative studier. For å oppnå høyere validitet hadde det vært fruktbart også å benytte seg av intervju som innsamlingsmetode. Intervjuer med sentrale beslutningstagere i Kreml og på Capitol Hill hadde for det første bidratt til mer valide data i seg selv, men også økt validitet gjennom datatriangulering (Yin 2003: 97-99). Intervju som metode hadde selvsagt vært ønskelig, jeg har funnet det for ressurskrevende å etterkomme i praksis. Dette

---

¹³ Andre forhold vil selvsagt også avgjøre dette. Avgjørende er for eksempel operasjonaliseringen av teoretiske begreper til det empiriske nivå (hypotesene).

---

betyr ikke at analysen ikke tilfredsstillende vanlige krav til validitet, perfekt validitet er mildt sagt vanskelig. Men det viser viktigheten av å være oppmerksom på hvordan denne type valg har implikasjoner for holdbarheten i de slutningene som gjøres – *konklusjonsvaliditeten*.

Mesteparten av kildemateriale som brukes i analysen er sekundærlitteratur. Denne består først og fremst av en lang rekke fagartikler fra anerkjente tidsskrifter. En del av de sentrale spørsmålene i analysen er av typen *har dette skjedd, eller ikke skjedd*. Det er et uomtvistelig faktum at for eksempel NATO er utvidet geografisk i denne perioden. Derimot stiller *hvorfor*-spørsmålene høyere krav til kildebruk og presisjon. Dette vil tolkes ulikt av ulike forfattere. Kanskje begrunnes utvidelsene også ulikt innad blant NATOs medlemsland? Dette krever kildetriangulering for å hindre en unyansert fremstilling av fenomenet som studeres. Selv om kildenes opphav i de fleste tilfeller er fremtredende statsvitere og historikere, formes også disse personene av konteksten de skriver i. Selvsagt vil en forskers personlige oppfatninger og sosiokulturelle bakgrunn påvirke hvordan et empirisk materiale blir tolket (Grønmo 1996: 97). Dette gjelder selvsagt også min egen rolle. Kildetriangulering vil også her virke fruktbart. Derfor er det også forsøkt å bygge opp en argumentasjon på bakgrunn av et bredere kildegrunnlag enn kun tekster fra *International Security* og *Foreign Affairs*, i håp om å få kilder med ulik kulturforståelse. Tolkning av tekster er også en styrke ved kvalitativ forskning, men det er viktig at forskeren reflekterer over sin egen rolle. Det er forskerens rolle som setter premissene for undersøkelsens reliabilitet og validitet. Ingen forsker vil heller møte sitt forskningsobjekt uten noen form for forforståelse. Dette er en av grunntankene i hermeneutikken: Alle mennesker forstår noe på bakgrunn av noe tidligere (Gilje og Grimen 1993: 148).

Oppgaven bygger også på noe primærlitteratur. Dette er i hovedsak nasjonale doktriner, forsvarsstrategier og taler. Disse antas å være reliable, men må følgelig også forstås i sin respektive kontekst. Det utfordrende i denne sammenheng er å skille mellom ord og handling. I doktrinene beskrives det hvordan teoretisk formulerte mål, skal oppnås gjennom praktisk politikk. Det blir opp til forfatteren å

avgjøre i hvilken grad dette har lyktes eller ikke. Doktrinene kan ikke uten videre taes til inntekt for et gitt perspektiv. Ved å spore tendenser i ulikt kildemateriale, er det enklere å beskrive det historiske hendelsesforløpet etter 1989 på en objektiv og nyansert måte. Dette ligger til grunn for at en i konklusjonen i større grad kan presentere valide og reliable slutninger.

1.5.3 Operasjonaliseringer

Fruktbar vitenskap krever at teorier kan anvendes. For kunne benytte en abstrakt teori om et empirisk fenomen er det viktig og konkretisere sentrale begreper. Prosessen omtales gjerne som operasjonalisering (Hellevik 2003: 50-51). En god operasjonalisering vil gjøre det enklere å oversette teoretisk abstrakte begreper, til observerbare empiriske hendelser. Både maktbalanseteorien og trusselbalanseteorien er generelle og har et høyt abstraksjonsnivå. Det er derfor av avgjørende betydning å finne fruktbare operasjonelle definisjoner av for eksempel trusselbegrepet, kapabiliteter, kaldkrigskonstruksjon, unipolaritet og så videre. En god operasjonalisering av disse begrepene må ligge til grunn for å kunne utvikle presise og spesifikke antagelser og hypoteser (Underdal 1984: 73). Derfor er denne type begreper nøye gjort rede for enten i innledningen eller i teorikapitlet.

Et annet forhold er hvordan oppgaven skal gå frem for å ”måle” disse operasjonelle uttrykkene. Det er problemer knyttet til å måle både makt og trussel, noe som understreker viktigheten av en fruktbar operasjonalisering. Gitt dette, er det likevel vanskelig å måle hvordan en konkret trussel oppleves for eksempel i Japan. Dette er betraktninger som er viktig å legge til grunn for gyldigheten av analysens slutninger, siden det knytter seg usikkerhet hvor valide data på dette området er.

Nyrealismen er en systemteori og et positivistisk inspirert rammeverk. Det gjør teorien mindre egnet til å forklare enkelthendelser i internasjonal politikk (Hellmann og Wolf 1993: 4). Det er viktig å være oppmerksom på denne type begrensninger i det teoretiske rammeverket, og ta hensyn til dem, men de metodiske utfordringene virker ikke uoverkommelige.

2. Slutten på den kalde krigen

I dette kapittelet presenteres noen av de mest sentrale bidragene som ble publisert i forbindelse med slutten på den kalde krigen. Dette er sentral litteratur innenfor den nyrealistiske tilnærmingen, og bidrar til å etablere en historisk kontekst som de ulike prediksjonene må forstås innenfor. Denne delen danner også grunnlaget for det senere teorikapitlet, samtidig som min hypoteseformulering bygger på en del av litteraturen presentert nedenfor.

2.1 Ulike konsekvenser av den kalde krigens slutt. The end of history eller back to the future?¹⁴

Da Berlinmuren ble revet ned natten til 10. november 1989, var det ledd i en lang prosess med dramatiske begivenheter som bidro til avslutningen på den kalde krigen. Selve muren gjennom Berlins gater stod som et av de sterkeste symbolene på forskjellene mellom Øst og Vest. To år senere ble Sovjetunionen erklært oppløst ved at landets siste president, Mikhail Gorbatsjov, overlot makten til Russlands president Boris Jeltsin. Warszawapakten og *jernteppet* var med dette blitt en del av historien. Rent utløsende årsaker til den kalde krigens noe overraskende avslutning var politisk press og folkelig motstand, kombinert med at den Den røde armé *ikke* intervenerte i Øst-Europa. Mer bakenforliggende og strukturelle årsaker bidrar til å forklare hvordan supermakten Sovjetunionen så brått kunne miste sitt regionale hegemoni.

I følge Øyvind Østerud (2002: 253-54) bestod den kalde krigen av fire ulike dimensjoner. En *stormaktsmotsetning*, ulike *samfunnssystemer*, et *våpenkappløp*, og *rivalisering i den tredje verden*. Hver enkelt av disse dimensjonene kan alene forårsake konflikt i internasjonal politikk. Men ikke en gang summen av de overnevnte dimensjonene førte til noen direkte konfrontasjon mellom supermaktene i

---

¹⁴ Denne delen bygger delvis på tidligere arbeider fra designseminaret i IP og Melby (2007).

perioden etter 1945. Nettopp derfor er det også fruktbart å karakterisere den kalde krigen som *The long peace*, som historikeren John Lewis Gaddis (1986) gjør. Gyldigheten av denne karakteristikken hviler utelukkende på definisjonen av fred og stabilitet. Innenfor retningen politisk realisme er det vanlig å definere stabilitet som fravær av krig mellom stormakter (Waltz 1979: 162). Fraværet av en direkte konfrontasjon mellom supermaktene forklares gjerne gjennom kombinasjonen av en *maktbalansedynamikk* og en *terrorbalanse* (Mearsheimer 1990a; Waltz 1979; 1993). Det at USA og Sovjetunionen balanserte hverandre militært, samtidig som begge landene drev en avskrekkingspolitikk gjennom en gjensidig besittelse av en kjernefysisk *andreslagsevne*¹⁵, bidro til dette.

Det var på ingen måte noen automatikk i at den relativt store graden av stabilitet verden var vitne til etter andre verdenskrig, skulle vedvare. Sovjetunionens kollaps kom uventet på de fleste og fjernet den reelle maktbalansen, mens terrorbalansen ble opprettholdt gjennom Sovjetunionen/Russlands atomvåpen. I 1989 var Øst-Tyskland fortsatt medlem av Warszawapakten mens naboen i vest var NATO-medlem. Under de dramatiske dagene i november 1989 hadde Sovjetunionen over 300 000 soldater i Øst-Tyskland, mens 250 000 amerikanske soldater var utstasjonert i Vest-Tyskland (U.S. Troop deployment dataset 2004). Det var med andre ord ikke gitt at overgangen til en verden bestående av én supermakt, nødvendigvis skulle foregå uten konflikt. Den uklare og uforutsigbare situasjonen generelt, og Tysklands rolle spesielt, opptok naturlig nok både samtidens politikere og samfunnsvitere. Deres analyser av hva som hadde skjedd, og hva som kom til å skje videre, var uklare, sprikende, kontroversielle og til dels provoserende for mange.

Blant de mer positive bidragene finner man daværende president George H. W. Bush, og hans forsøk på å skape stabilitet basert på stormaktssamarbeid gjennom strategien

---

¹⁵ En stat som "påberoper" seg andreslagsevne (engelsk: second strike capability), gjør den i stand til selv å angripe motstanderen med atomvåpen etter selv å ha blitt angrepet. Dette er kjernen i avskrekningsretorikken i strategien *Mutual Assured Destruction* – MAD. Logikken er enkel og brutal: En eventuell atomkrig vil utslette både angriperen og forsvareren.

New World Order.¹⁶ Dette var et klart brudd med George Kennan, og hans innflytelsesrike *containment*-tese. Reelt sett stod USA tilbake som den dominerende part, mens Russland var mer som en ”juniorpartner” å regne. Dette tydeliggjøres av den daværende amerikanske forsvarssjefen General Colin Powell, som i 1991 fremholdt ”I’m running out of demons. I’m running out of enemies. I’m down to Castro and Kim Il Sung” (sitert i Waltz 2000: 29).

Av de mer akademiske bidragene er det formålstjenelig å fremheve Francis Fukuyama. I hans berømte og omdiskuterte artikkel, *The end of history?* (1989), fremholdt han at det vestlige liberale demokratiet hadde seiret. Vestens samfunnssystem hadde vist seg å være overlegent andre konkurrerende systemer, og en hadde nådd historiens slutt. Fukuyama (1989: 4. avsnitt) påpeker videre:

What we may be witnessing is not just the end of the Cold War, or the passing of a particular period of postwar history, but the end of history as such: that is, the end point of mankind’s ideological evolution and the universalization of Western liberal democracy as the final form of human government.

Fukuyamas positive fremtidstro utgjorde på ingen måte noe representativt syn verken for samtidens politikere eller akademikere. Det var særlig Tysklands potensielle rolle, som skapte bekymring. Gjennom de siste 150 årene hadde Tyskland – mildt sagt – skapt nok krig og elendighet for sine europeiske naboer. Landets geopolitiske plassering ble ikke mindre viktig med avslutningen av den kalde krigen. Frykten for hva et *samlet* Tyskland nok en gang kunne skape av hodebry for sine europeiske naboer, ble illustrert av Francois Mitterand og Margaret Thatchers uttalelser til

---

¹⁶ Tanken var å skape et stormaktssamarbeid etter modell fra Wienerkongressens og den påfølgende multipolare ”konserten” frem til 1856.

George Bush, i tiden før den tyske samlingen: "If we are not careful, the Germans will get in peace what Hitler couldn't get in the war" (sitert i Gaddis 2007: 250).¹⁷

Denne pessimismen ble delt av tilhengere av den realistiske skole innenfor internasjonal politikk. Dette er i og for seg lite overraskende, da realistisk teori predikerer at sammenbrudd av et bipolar system enten må føre til et multipolart system eller en ny bipolaritet, som et resultat av en ustabil overgang. En av de fremste representantene for dette synet var John J. Mearsheimer. I løpet av 1990 publiserte han to artikler, hvor bare navnevalgene alene illustrerte hans særs negative syn på fremtiden: "Why we shall soon miss the Cold War" (1990b) og "Back to the future: Instability in Europe after the Cold War" (1990a).

Særlig sistnevnte artikkel var kontroversiell og medførte heftig debatt.¹⁸ Mearsheimer (1990a: 6-7) fremholdt tre hovedforklaringer på hvorfor perioden mellom 1945 og 1990 hadde forløpt uten konflikt mellom europeiske stater. For det første var perioden kjennetegnet av en toblokksdeling av militær makt i Europa. For det andre var de militære kapasitetene mellom de to blokkene relativt like, slik at det fremsto som en bipolar maktbalanse. Og for det tredje, disponerte USA og Sovjetunionen et stort antall kjernefysiske våpen. Mearsheimer mente at den kalde krigens slutt ville medføre en overgang fra en bipolar, til en multipolar verden. Videre postulerte han at denne utviklingen ville medføre krig mellom stormaktene i Europa, siden de tre overnevnte faktorene ville endres.

Situasjonen Mearsheimer skisserte, stod i sterk kontrast til det bildet Fukuyama tegnet. Europa ville gå *tilbake til fremtiden*, fordi utviklingen etter 1990 ville ta form som en mer multipolar maktfordeling, noe som også var gjeldende i første halvdel av

---

¹⁷ Den amerikanske historikeren Robert Kagan fremstiller denne frykten på en mer karikert måte: "(...) the French are still not sure they can trust the Germans, and the Germans are still not sure they can trust themselves. Nearly six decades after the end of World War II, a French official can still remark: "People say, 'It is a terrible thing that Germany is not working.' But I say, 'Really? When Germany is working, six months later it is usually marching down the Champs Elysées' ". (2004: 63).

¹⁸ Se Hoffman, Stanley m.fl (1990); Russett, Bruce m.fl (1990).

---

det 19. århundre og som skapte to verdenskriger (Mearsheimer 1990a: 17-20). I den nye situasjonen forfatteren beskrev, ville fraværet av en amerikansk atomgaranti medføre at Tyskland ville måtte utvikle egne atomvåpen (Mearsheimer 1990a: 38). Dette ville igjen føre til at andre stater følte seg utrygge, og konturene av et klassisk *sikkerhetsdilemma* avtegnes. Forfatterens særs negative prediksjoner, stadfestes i artikkelens siste setning, hvor han påpeker: "If the Cold War is truly behind us, the stability of the past 45 years is not likely to be seen again in the coming decades" (1990a: 56). Charles Krauthammer delte i stor grad Mearsheimers bekymringer. Ett år etter Murens fall skrev han i *Foreign Affairs* en artikkel med tittelen "the unipolar moment". Videre fremholdt han "[n]o doubt, multipolarity will come in time. In perhaps another generation or so there will be great powers coequal with the United States, and the world will, in structure, resemble the pre-World War I era" (Krauthammer 1990: 23-24).

Også andre fremtredende realister var med å sette dagsorden og skape debatt etter den kalde krigens slutt. Samuel P. Huntington og hans *sivilisasjonskonflikttese* er intet unntak i så henseende. I hans *Foreign Affairs* artikkel og senere bok, *The Clash of Civilizations* (1996), blir leseren presentert for forfatterens negative og kontroversielle prediksjoner. Etter den kalde krigens slutt vil ikke lenger konfliktbildet være av økonomisk eller ideologisk art, men heller ta form som en kulturell og religiøs kamp mellom ulike sivilisasjoner i verden. Forfatteren (1996: 44-48) deler verden inn i syv ulike sivilisasjoner, deriblant den vestlige. Videre vil vestlig modernisering bidra til å svekke nasjonale identiteter innad i andre sivilisasjoner, og dette tomrommet vil etter hvert fylles av religiøs fundamentalisme. Derfor vil andre sivilisasjoner etter hvert vende seg mot den vestlige, og en vil få det Huntington (1996: 83) kaller "vesten mot resten"¹⁹. Særlig vil den siniske og den islamske sivilisasjon ønske å balansere mot vestens hegemoni. Ulike oppfatninger om masseødeleggelsesvåpen, menneskerettigheter og immigrasjon vil bidra til at

---

¹⁹ Min oversettelse. Huntington bruker *the West against the rest*

sivilisasjoner allierer seg sammen, både innad og utad, i krig mot vesten (Huntington 1996: 183-206, 239-245). I lys av dette er hans analyse i en diametral motsetning til Fukuyama. For Huntington hadde historien ikke sluttet, men heller nettopp begynt.

Kenneth Waltz forventet heller ikke en stabil periode etter Murens fall. Han fremholdt i 1993 at statssystemet i løpet av 10-20 år, ville se annerledes ut. Først og fremst fordi Japan, Kina og Tyskland, eller en annen vesteuropeisk stat, ville utvikle seg mot regionale hegemoner (Waltz 1993: 50). Sovjetunionen, nå Russland, ville ytterligere svekkes som en maktfaktor i internasjonal politikk, og sammen med det overnevnte ville dette føre til at strukturen i det internasjonale systemet ville bli uklar. Waltz' strukturbegrep, kan enklest forstås som hva som generer mellomstatlig orden. Det forfatteren predikerte, var at den stabile og rigide to-blokkspolitikken fra den kalde krigens dager, ville erstattes av et lite oversiktelig og kaotisk verdensbilde. Fraværet av en klart definert maktbalanse, vil skape en situasjon der andre potensielle stormakter vil ønske å utfordre det amerikanske hegemoniet. I følge Waltz vil resultatet av dette være konflikt.

Videre var Waltz (1993: 75) skeptisk til NATOs rolle i en post-kaldkrig verden, "How can an alliance endure in the absence of a worthy opponent?". På mange måter hadde alliansen fullbyrdet sitt mål om å "holde amerikanerne inne, russerne ute og tyskerne nede", som Lord Ismay en gang skal ha formulert det. Waltz så for seg en situasjon der tidligere amerikanske allierte, ville distansere seg fra amerikansk politikk samtidig som det amerikanske militære nærværet i Vest-Europa ville reduseres drastisk etter oppløsningen av Sovjetunionen. Resultatet av dette var at "NATO's days are not numbered, but its years are" (Waltz 1993: 76).

2.2 Avslutning

Denne delen har vist hvor uklar situasjonen etter 1989 var. Blant fremtredende statsvitere hersket det stor diskusjon om hvorvidt den påfølgende perioden etter

---

Berlinmurens fall ville være varig og stabil. Med denne diskusjonen som utgangspunkt er det enklere å begrunne formuleringen av oppgavens hypoteser.

3. Is the state of nature a state of war?

Kapittel tre er oppgavens teorikapittel. Problemstillingens utforming gjør denne delen relativt omfattende, siden en fruktbar analyse er avhengig av at et stort teoretisk begrepsapparat ligger til grunn. Først presenteres den nyrealistiske tilnærmingen til internasjonal politikk. Dette er oppgavens teoretiske rammeverk. Her klargjøres implikasjonene av det internasjonale systemets anarkiske karakter og hvordan stater forholder seg til dette strukturelle kjennetegnet. Videre presenteres makt- og trusselbalanseteorien. Det tydeliggjøres hvordan disse teoriene har et motstridende syn på staters atferd i et unipolart system. Mot slutten gjøres det rede for ulike strategier en hegemon kan føre for å opprettholde sin relative maktandel. Videre pekes det på hvordan teorien om hegemonisk stabilitet, i en globalisert tidsalder *kan* begrense staters handlingsrom vis-à-vis den dominerende aktøren i systemet. I kapitlets siste del foretas en formulering og begrunnelse av to hypoteser.

3.1 Realisme

Realisme er et flertydig begrep, som har ulik betydning innenfor forskjellige fagretninger. Likevel er begrepet mest kjent som tilnærming til internasjonal politikk, *politisk realisme*. Men denne betegnelsen er også flertydig. Politisk realisme er både en helt spesiell tilnærming til internasjonal politikk, en teorifamilie og et paradigme (Donnolly 2000: 6; Legro og Moravcsik 1999: 9).

Realismen har dype historiske røtter. Det er vanlig å trekke linjene tilbake til Machiavelli og Hobbes på 15- og 16- hundretallet. Maktbegrepet og maktbalansetenkningen er uløselig knyttet til disse filosofene. Realismen ble i mellomkrigstiden den ledende skoleretningen innenfor internasjonal politikk, særlig på bekostning av liberalismen. Samtidens fremtredende realist var E. H. Carr og i hans bok *The twenty years' crisis* (1942), taes det er oppgjør med den Wilsonianske idealismen og liberalismen, som satt på spissen ikke klarte å forhindre framveksten av

autoritære styresett i mellomkrigstiden. Grunnleggelsen av selve den moderne realistiske teori tillegges gjerne den tyske statsviteren Hans Morgenthau og hans prinsipper, nedfelt i boken *Politics among nations* (Vasquez 1983: 17). Det sentrale hos Morgenthau er hans beskrivelse av at det er en iboende egenskap ved mennesker at de søker makt, noe som medfører konflikt. Dette begjæret etter makt – *the animus dominandi* - fremholder Morgenthau, er en uunngåelig konsekvens av:

Element of bio-psychological drives (...) to live, to propagate, and to dominate [that] are common to all men (...) Man's aspiration for power is not an accident of history ; it is not a temporary deviation from a normal state of freedom; it is an all-permeating fact which is of the very essence of human existence (sitert i Donnelly 2000: 47).

Østerud (2002: 220) oppsummerer den realistiske kritikken av liberalismens naive og illusjonsskapende form i mellomkrigstiden:

(...) bak de idealistiske slør lå den nakne maktkamp; Det Hobbesianske anarki i internasjonale forhold satte statsinteressene og kampen for nasjonal overlevelse i sentrum; makt måtte møtes med motmakt, og alliansepolitikk og maktbalanse trådte i harmoniens sted som grunnlag for mellomstatlig orden.

3.1.1 Nyrealisme²⁰

Det som karakteriserte den “nye” formen for realisme i årene rundt 1980, var at den var bygget på en positivistisk grunnsyn. Mye av metodologien stammet fra modeller som tidligere var forbeholdt økonomer. Statssystemet ble fremstilt som et frikonkurransemarked og forskningen ble preget av *rational choice*-analyser og spillteoretiske modeller (Donnelly 2000: 30-31; Østerud 2002: 223). Dermed ble ulike sider av den kalde krigen studert på nye måter og gjennom mer kvantitative metoder. Dette gjaldt særlig områder som internasjonale forhandlinger og rustningsspørsmål. Det ble brukt mye tid på å studere bipolare systemer, hvor maktbalanseteorien fungerte som automatisk mekanisme som skapte stabilitet i samspillet mellom supermaktene. Perioden frem til 1989 ble da også karakterisert som stabil og

---

²⁰ Østerud (2002: 223) fremholder at det er vanlig å se begrepet ”nyrealisme” (neorealism) i tre betydninger. Første betydning er en form for nyliberal institusjonalisme, hvor realismens antagelser er sterk modifisert, men ikke brutt. Kenneth Waltz’ strukturelle realisme tilsvarer begrepets andre betydning. Og endelig regnes mer spillteoretiske tilnærminger som tredje betydning av begrepet. Derimot påpeker Donnelly (2005: 31) at begrepene beskriver samme fenomen: Waltz’ tilnærming. I denne oppgaven er betegnelsen nyrealisme ensbetydende med Waltz’ strukturel realisme.

forutsigbar. Teorien har vært utsatt for massiv kritikk etter den kalde krigens slutt, nettopp fordi den i liten grad fokuserte på endring (Gaddis 1992).

Nyrealisme som teori innenfor internasjonal politikk, er i stor grad et resultat av Kenneth Waltz' forskning. I 1959 skrev han boken *Man, the state and war*, hvor han fremholdt at årsakene til krig best kunne studeres gjennom tre ulike analysenivåer. Disse nivåene var individ-, stats- og systemnivået. Tjue år senere i 1979, publiserte han boken *Theory of international politics*, hvor de tre analysenivåene var redusert til ett: systemnivået. De resterende nivå tillegges ikke lenger noe forklaringskraft fordi de er reduksjonistiske (Waltz 1979: 40-41). Fordi individ- og statsnivåmodellene ikke tar hensyn til bakenforliggende variabler, blir de spuriøse og lite egnet til å forklare konflikt i internasjonal politikk. Derfor må selve systemet, der aktørene befinner seg, være nivået en bør studere. Det forfatteren gjør er å tillegge systemnivået en egen kausal betydning (1979: 50, 67-69, 111).

Et gitt system består både av struktur og enheter. Strukturen er den bestanddelen som går gjennom hele det internasjonale systemet, og som gjør det mulig å definere systemet som én enhet (Waltz 1979: 79). For å kunne skjelle mellom variabler på aktør- og systemnivået, må en definisjon av strukturen utelate "characteristics of the units, their behavior, and their interactions" (Waltz 1979: 79). Dette gjør at det er selve strukturen i det internasjonale systemet av stater som utelukkende vil avgjøre graden av konflikt. Siden staters egenskaper ikke har noen kausal forklaringskraft, må de derfor utelukkes fra definisjonen av strukturen:

Abstracting from the attributes of units means leaving aside questions about the kinds of political leaders, social and economic institutions, and ideological commitments states may have. Abstracting from relations means leaving aside questions about the cultural, economic, political and military interactions of states (Waltz 1979: 80).

Det som definerer strukturen er på hvilken måte enhetene er ordnet i forhold til hverandre. Forfatteren viser til tre ulike dimensjoner for å definere dette, et ordningsprinsipp, en funksjonsdeling og fordelingen av kapabiliteter (Waltz 1979: 81-

---

101).²¹ For å lage en teori på systemnivå er det avgjørende å definere struktur som forholdet *mellom* enhetene og ikke egenskaper *ved* enhetene. Dermed er interaksjon mellom enhetene i systemet egenskaper ved enhetene, mens hvordan enhetene er ordnet i forhold til hverandre derimot er en egenskap ved systemet. Denne distinksjonen må i følge Waltz gjøres for å kunne lage en fruktbar teori på systemnivå.

Waltz' første dimensjon er et ordningsprinsipp. Denne dimensjonen avgjør om enhetene er hierarkisk eller anarkisk ordnet. Fordi det i det internasjonale systemet er et fravær av overordnet myndighet, er ordningsprinsippet anarkisk: "None is entitled to command; none is required to obey" (Waltz 1979: 88).

For det andre har enhetenes grad av funksjonell spesialisering betydning for strukturen i systemet. Enhetene i systemet er utelukkende stater, likevel kan multinasjonale selskaper og andre ikke-statlige aktører ha betydelig innflytelse. Men så lenge "the major states are the major actors the structure of international politics is defined in terms of them" (Waltz 1979: 94). Selv om stater er forskjellige med tanke på størrelse, makt og så videre, er de fortsatt funksjonelt like. Dette fordi de alle forsøker å løse funksjonelt like oppgaver som for eksempel militærvesen og lovgivende institusjoner. Siden ordningsprinsippet er anarkisk vil det ikke være mulig for stater å spesialisere seg fordi dette nødvendigvis vil bety større avhengighet til andre stater. Derfor må enhetene maksimere sitt primærbehov: sikkerhet. Waltz (1979: 96) utdyper "states are alike in the tasks they face, though not in their abilities to perform them. The differences are of capability, not of function". Altså, statene har ulike *muligheter* til å utføre de funksjonelt like oppgavene, men det defineres av en stats kapabiliteter, og ikke av at de er funksjonelt like (Nyhamar 1988: 14).

---

²¹ Min oversettelse, Waltz bruker betegnelsene *ordering principles, the character of the units og the distribution of capabilities*.

For det tredje er fordelingen av kapabiliteter²² med å definere strukturen i systemet. Siden enhetene er i et system uten overordnet myndighet (anarki) og de utfører de samme oppgavene (funksjonelt like), er det som gjør dem ulike deres *evne* til å utføre de samme oppgavene (Waltz 1979: 97). En enhets kapabiliteter angir dermed den relative styrken i utførelsen av de funksjonelt like oppgavene, med andre ord: Hvor mye *makt* en stat besitter. Men likevel er kapabiliteter egenskaper ved enhetene, derimot er fordelingen av kapabiliteter *mellom* enhetene, en egenskap ved strukturen. Dette betyr at systemets struktur endres, når en får en endring i fordelingen av kapabiliteter på tvers av systemet som helhet. Dermed vil en endring i fordelingen av kapabiliteter, endre hvordan statene er ordnet vis a vis hverandre, som igjen avgjør strukturen (Waltz 1979: 97-101).

Waltz skisserer et teoretisk rammeverk som består av tre uavhengige og en avhengig variabel. Men siden ordningsprinsippet kommer først i tid, har dette en direkte effekt på modellens andre variabel, funksjonsdelingen, og sørger for at den funksjonelle differensieringen uteblir. Ingen vil kunne spesialisere seg, når anarkiet åpner for vilkårlig maktbruk fra andre stater. Dermed står vi igjen med to uavhengige variabler, som skal svare for varians i den avhengige: graden av konflikt.

Den første variabelen, ordningsprinsippet, er dikotom. Den kan enten ha verdiene ”anarki” eller ”hierarki” (Waltz 1979: 114). Anarkiets karakter i det internasjonale systemet, gjør at det alltid vil være et fravær av overordnet myndighet. Derfor vil modellens første variabel være konstant. Som vi har sett over, har dette implikasjoner for statenes funksjonsdeling, og dermed vil denne variabelen også være konstant. Fordelingen av kapabiliteter, selve maktfordelingen i det internasjonale systemet, er også en dikotomi. I utgangspunktet har denne variabelen verdiene ”multipolar” og ”bipolar”, noe som karakteriserer antall maktpoler²³ i systemet. Forfatteren

---

²² Waltz definerer kapabiliteter som: “Size of population and territory, resource endowment, economic capability, military strength, political stability and competence” (Waltz 1979: 131).

²³ Randall Schweller (1997: 17) fremholder at en stat ”to qualify as a pole must have greater than half of the military capabilities of the most powerful state in the system”. Dette kan være vanskelig å måle, men det er vanlig å ta utgangspunkt

---

konstruerer dette skillet fordi han mener maktbalanse i de to systemene er forskjellig. I bipolare systemer kan stater kun balansere gjennom *indre strategier*, som er opprustning. I multipolare systemer kan stater i tillegg benytte seg av *ytre strategier*, noe som innebærer å danne allianser.²⁴

Modellen Waltz skisserer er dermed enkel, generell og tendensiøs. Enkel fordi modellen bare inneholder tre uavhengige variabler, hvor alle er dikotome. Når to av variablene ikke har den egenskap å kunne variere, står vi tilbake med én forklaringsvariabel. Dette betyr at en endring i fordelingen av kapabiliteter i systemet, vil svare for all varians i den avhengige variabelen. Med andre ord forklares graden av stormaktskonflikter i verden gjennom en eneste faktor.

Modellen er svært generell, i kraft av at internasjonal politikk kun skal forstås på bakgrunn av den relative fordelingen av makt mellom stater. Selv om Waltz (1979: 71, 122, 124) flere steder fremholder teoriens noe svevende (engelsk: *indeterminate*) predikative kraft, fritar ikke det ham for teoriens svakheter i form av allmenngyldighet. Derfor har Waltz ofte vært utsatt for kritikere som mener at teorien er for reduksjonistisk anlagt.

Waltz' tilnærming blir også noe tendensiøs, siden han avstår fra å bruke forklaringsvariabler fra individ- og statsnivå. Om en gitt stat er autoritær eller demokratisk, har i følge teorien ingen betydning for graden av konflikt. Heller ikke om staten har ledere som er vennligsinnet eller fiendtlig innstilt til sine naboland og resten av verden. Forskjellen mellom Morgenthau og Waltz blir også tydeliggjort.

---

i størrelsen på forsvarsbudsjettene. I Mearsheimers (2002: 5) terminologi kobles konvensjonelle styrker sammen med kjernefysiske våpen: "great powers must have a nuclear deterrent that can survive a nuclear strike against it, as well as a formidable conventional forces". USA har uten tvil en andreslagsevne overfor alle atommakter. Når det gjelder førsteslagsevne, er spørsmålet mer usikkert. Det er eventuelt bare Russland som hindrer dette.

²⁴ I Waltz' bok fra 1979 skriver han lite om unipolare systemer. Dette fordi det per definisjon ikke eksisterer noen maktbalanse i et system hvor all makt er samlet hos én stat. Waltz (1993; 1997; 2000) skriver noe mer om denne type systemer. Han fremholder at denne type maktfordeling vil være en høyst midlertidig situasjon, siden det er et fravær av en reell maktbalanse. "Those who refer to the unipolar moment are right. In our perspective, the new balance of power is emerging slowly, in historical perspectives it will come in a blink of an eye" (2000: 30).

Mens førstnevnte tok utgangspunkt i menneskets natur, tar Waltz utgangspunkt i det internasjonale systemets anarkiske struktur.

3.2 Realpolitiske strategier stater kan følge

Stater kan velge å følge ulike strategier avhengig av deres mål og midler. Innenfor internasjonal politikk kan stater gjerne velge mellom tre eller fire strategier når det gjelder hvordan en responderer mot en sterkere "nabo". Det er fruktbart kort å gjøre rede for disse strategiene, da begrepene brukes senere i analysedelen. Listen er ikke uttømmende, og passer best i beskrivelsen av stormakters politikk. Realpolitisk må småstater alltid søke støtte for sin politikk hos større makter.

Den mest vanlige distinksjonen i internasjonale forhold er at stater kan *balance or bandwagon*.²⁵ Balansering vil si å alliere seg mot den sterkeste, for på den måten virke mer avskrekkende på et eventuelt militært angrep. Begrepet *bandwagon* vil si å slutte seg til de fremgangsrike, noe som medfører å inngå en allianse *med* den dominerende stat, enten for å virke fredelig (*appease*) eller for senere å være på den seirendes parts side (Waltz 1979: 126; Walt 1988: 278). Mange nyrealister har et relativt rigid syn på denne dikotomien, fordi det å alliere seg med, og dermed styrke den dominerende staten, vil svekke egen sikkerhet. Waltz (1979: 126) fremholder at en aldri vet når en alliert blir ens fiende, og derfor vil ingen stat ønske å styrke den allerede sterkeste staten i systemet. I utgangspunktet skal jo heller ikke statene i Waltz' modell ta hensyn til egenskaper *ved* aktørene, derfor vil ikke en *bandwagon*-strategi være noe alternativ.

---

²⁵ Det finnes ikke noen god norsk oversettelse av begrepet *bandwagon*, derfor brukes det videre i kursiv. *Balance* oversettes med balansering.

Stater kan også velge å følge strategier som *buck-passing* og *chain-ganging*.²⁶ Sistnevnte er nok mer et resultat enn en ren strategi. Christensen og Snyder (1990: 140) fremholder hvordan *chain-ganging* beskriver hvordan stater gjennom sine allianser kan tvinges med i en konflikt, ikke ulikt opptakten til første verdenskrig. I 1914 angrep Østerrike-Ungarn Serbia, som forpliktet støtte fra Russland, som igjen gjorde at Tyskland gikk inn som garantist for Østerrike-Ungarn og så videre. *Buck-passing* vil si at en ved å unnlate å ta ansvar, sender byrden videre. Uttrykket kan brukes om mange type unnlatelser, men det klassiske eksemplet er hvordan både Storbritannia, Frankrike og Sovjetunionen alle ville at noen andre enn dem selv skulle utfordre Hitlers ekspansjonisme.

3.3 Maktbalanseteorien

Et sentralt spørsmål i alle teorier om internasjonale forhold, er anarkiets og dets betydning for staters interaksjon vis a vis hverandre. Ved første øyekast kan en forledes til å tro at den Hobbesianske naturtilstanden gir et internasjonalt system preget av konstant konflikt, fordi kombinasjonen av anarki og egoistiske aktører vanskeliggjør samarbeid. Innenfor spillteorien representerer *Fangens dilemma* en standardisert form for denne logikken. Spillet viser hvordan den eneste måten en stat kan forsikre seg om å ikke bli lurt av en annen stat, er ved å velge å ikke samarbeide. Det paradoksale er at dette resultatet er det eneste som ikke er *Pareto-optimalt* (Hovi og Rasch 1993: 44-48). Dette står dermed som et symbol på hvordan individuell rasjonalitet blir kollektivt irrasjonelt. Det å prioritere egeninteresse er eneste mulighet stater har til å sikre seg mot vilkårlig maktutøvelse fra andre, i følge realistisk teori. Når alle stater prioriterer egeninteresse blir selvhjelpssystemet preget av konflikter, og en ser konturene av et *sikkerhetsdilemma*:

---

²⁶ *Buck-passing* stammer fra uttrykket *to pass the buck*. President Harry Truman er kjent for å ha hatt et skilt stående på pulsten sin i Det hvite hus som sa "The buck stops here". Mearsheimer (2001) skriver godt om disse begrepene, se hans kapittel 8.

Given the irreducible uncertainty about intentions of others, security measures taken by one actor are perceived by others as threatening; the others take steps to protect themselves; these steps are then interpreted by the first actor as confirming its initial hypothesis that the others are dangerous; and so on in a spiral of illusory and “unnecessary” defenses (Snyder 1997: 17).

For Waltz (1979: 101, 111) kommer den Hobbesianske frykten til uttrykk når han fremholder at ”[a]mong states, the state of nature is a state of war” og ”[s]elf-help is necessarily the principle of action in an anarchic order”. På grunn av dette vil stater alltid velge å balansere fremfor å *bandwagon*. For nyrealistene er det maktbalanseteorien som modererer anarkiets krigerske kraft.

For Waltz (1979: 162) er det internasjonale systemet stabilt hvis:

- i) *it remains anarchic*
- ii) *no consequential variation takes place in the number of principal parties that constitute the system*

Det internasjonale systemet er altså stabilt så lenge det ikke finner sted kriger som endrer den relative maktfordelingen. Stabiliteten i internasjonal politikk kommer som et resultat av mange staters enkelthandlinger, og er dermed en tilstand som hersker i det internasjonale systemet. Det er en sammenheng mellom staters utilsiktede handlinger og strukturen i systemet:

Structural constraints explain why the methods are repeatedly used despite differences in the persons and states who use them. Balance-of-power theory purports to explain the result that such methods produce (Waltz 1979: 117).

Selve maktbalansen mellom stormakter oppstår dermed som en konsekvens av en rekke utilsiktede enkelthandlinger, som best kan beskrives i fire punkter.

- i) Fordi ordningsprinsippet er anarkisk, blir stater nødt til å maksimere egeninteresse. Og siden ingen kan garantere din rett, blir internasjonal politikk et system preget av selvhjelp (Waltz 1979: 104).

-
- ii) Strukturen i det internasjonale systemet gjør samarbeid vanskelig på to måter. For det første vektlegger stater den *relative* gevinsten ved samarbeid. Og for det andre begrenses statlig samarbeid i frykt for å skape et avhengighetsforhold. En eventuell avhengighet til andre vil svekke egen sikkerhet på bekostning av andres. Waltz (1979: 105, 107) påpeker:

When faced with the possibility of cooperating for mutual gain, states that feel insecure must ask how the gain will be divided. They are compelled to ask not 'Will both of us gain?' but 'Who will gain more?' (...) In a self-help system, considerations of security subordinate economic gain to political interest.

- iii) Nyrealistene avviser tanken om at en form for verdensregjering vil fjerne anarkiets usikkerhetsmoment, fordi denne type organisering vil fungere som et incentiv til en global borgerkrig (Waltz 1979: 112). Samtidig som teorien fratar FN noen særlig betydningsfull rolle i internasjonal politikk, fremholder forfatteren at nettopp faren for krig kan virke modererende i seg selv:

One who knows that pressing to hard may lead to war has strong reason to consider whether possible gains are worth the risks entailed (...) The possibility that conflicts among nations may lead to long and costly wars has sobering effects (Waltz 1979: 114).

- iv) Stater har et minimumsmål om overlevelse og et maksimumsmål om verdensherredømme.²⁷ Som nevnt tidligere kan stater benytte seg av to strategier, en ytre og en indre, for å nå sine mål. Summen av alle enkelthandlingene gir en form for maktbalanse som resultat:

The theory simply says that if some do relatively well others will emulate them or fall by the wayside. Balance-of-power politics prevail wherever two and only two requirements are met, that the order be anarchic and that it be populated by units wishing to survive (Waltz 1979: 118)

---

²⁷ Dette er en av de viktigste grunnantagelsene (ny)realisme bygger på. Waltz (1979: 91-92) utdyper: "Beyond the survival motive, the claims of states may be endlessly varied; they may range from ambition to conquer the world to the merely to be left alone. Survival is a prerequisite to achieving any goals that states may have, other than the goal of promoting their own disappearance as political entities".

Waltz viderefører dermed den klassiske maktbalansetenkningen en finner innenfor politisk realisme. Dens røtter kan spores tilbake til Machiavelli (Fossum 1997: 3), mens mer aktiv politikktutforming av dette slaget gjerne betegnes som *Realpolitik*. Utenrikspolitiske beslutningstakere har til ulik tid støttet seg på denne forståelsen av internasjonal politikk, og da forsvart sine holdninger som nødvendige på grunn av realpolitikkens *raison d'etat*. Waltz (1979: 117) går så langt som å hevde at "[i]f there is any distinctively political theory of international politics, balance-of-power theory is".

3.4 Trusselbalanseteorien

Trusselbalanseteorien står også sentralt innenfor nyrealistisk tenkning. Teoriens hovedtese er at stater danner sine alliansepreferanser på bakgrunn av andre staters *trusler* og ikke deres maktkapabiliteter alene. Dermed inkluderer teorien egenskaper *ved* enhetene som relevante variable. Stephen Walt, en av Kenneth Waltz' tidligere studenter, er i særlig grad knyttet opp mot denne tilnærmingen. Walt bygger videre på Waltz' forskning, men mener at trusler i større grad enn kapabiliteter kan forklare atferd i det internasjonale systemet. Ved å vektlegge dette synet, svekker Walt maktbalanseteoriens lovlignende fremgangsmåte, samtidig som alliansepreferanser forklares ved bruk av flere variabler. I all hovedsak frembringer teorien at stater ikke nødvendigvis *må* balansere mot en hegemonisk makt, gitt dens gode intensjoner. Walt (1988: 277) fremholder sitt siktemål med teoritilnærmingen: "(...) to highlight several limitations in structural balance-of-power theory and to suggest how they can be overcome".

Walt er kritisk til nyrealismens ensidige bruk av kapabilitetsvariabelen som eneste forklaringsvariabel for konflikt. Et så ensidig fokus gjør at en lett kan overse andre faktorer statsledere vektlegger ved alliansesamarbeid (Walt 1988: 279). Av dette fremholder han at maktbalanseteorien ofte feiler når den skal forklare hvorfor balansering *ikke* oppstår i det internasjonale systemet. Et eksempel på dette er de

---

internasjonale forholdene som rådet i verden etter 1945. Hvis landene i Vest-Europa utelukkende hadde fokusert på andre staters kapabiliteter som preferanse for alliansedannelse, så skulle de i følge maktbalanseteorien samlet seg i en felles allianse *sammen* med Sovjetunionen *mot* USA²⁸ (Walt 1988: 280).

Walt understreker at trusselbalanseteorien kun skal sees på som en *forbedring* av Waltz' teori om maktbalanse (1988: 281). Om Walts bidrag fungerer som en forbedring er uklart, særlig fordi begge teoriene i utgangspunktet skal forklare samme fenomen. Som eksemplet over viste, vil trusselbalanseteorien fruktbarhet i gitte situasjoner heller *svekke* maktbalanseteorien forklaringskraft. Uansett, Walt vil forbedre teoriens forklaringskraft ved å utvide de komponenter eller indikatorer som gjør at stater balanserer eller velger en *bandwagon*-strategi. Waltz postulerer at stater alltid vil alliere seg mot den sterkeste staten i systemet, mens Walt fremholder at allianser dannes på bakgrunn av en trusselvurdering (Walt 1987: 265). Trussel måles som en sum av staters:

- kapabiliteter
- geografiske nærhet
- offensive kapasiteter
- aggressive intensjoner

For det første, Walts definisjon av staters makt tilsvarer Waltz' definisjon av staters kapabiliteter. På generell basis vil stormakter alltid virke truende på andre stater, fordi selvhjelpssystemet aldri vil kunne garantere mellomstatlig orden. Opp til et visst punkt vil derfor balansering alltid oppstå, i et forsøk på å utligne den relative maktforskjellen mellom stater i det internasjonale systemet. Det som videre avgjør om stater velger en balanserings- eller *bandwagon*-strategi, er hvor effektiv en eventuell

---

²⁸ Walt utdyper dette: I 1950, sto USA for ca. 40 % av verdens samlede BNP, mens Sovjetunionen til sammenligning representerte ca. 13,5 %. Amerikanske luft- og sjøstridskrefter var overlegne de sovjetrussiske, samtidig som amerikanerne lå langt foran i utviklingen av sitt atomvåpenprogram (1988: 280).

motbalansering vil være (Walt 2002: 20). Dette forklarer hvorfor mindre stater ofte velger å *bandwagon* med en stormakt, fordi de i motsetning til militært sterkere stater ikke kan påvirke utfallet og dermed må søke den seirende side for enhver pris. Med andre ord er staters makt, deres kapabiliteter, særdeles viktig i forståelsen av alliansespillet i internasjonal politikk, men det er også avgjørende hvordan stater *braker* makt.

For det andre er geografisk nærhet en viktig del av trusselbegrepet. Innefor geopolitiske analyser er alltid beliggenhet en viktig faktor i beregningen av sikkerhets- og trusselanalyser (Walt 2002: 24). Både evnen til maktutøvelse og dermed også frykten for et militært angrep, reduseres ved geografisk avstand. Utviklingen av militær teknologi modererer denne tankegangen fordi en stormakt ikke lenger trenger å utplassere store militære styrker for å virke truende. Gjennom historien har mange stater sett amerikansk makt som mindre truende enn den egentlig er, på grunn av landets geopolitiske beliggenhet. John Mearsheimer omtaler dette fenomenet som "the stopping power of water" (2001: 83-137).

For det tredje legges en stats offensive kapasiteter til grunn i trusselvurderingen. Offensive militære våpen vil selvsagt utgjøre enn større trussel, enn rene defensive kapasiteter. Norsk politikk overfor Sovjetunionen under den kalde krigen, som lå i skjæringspunktet mellom *avskrekking* og *beroligelse* er et godt eksempel i så henseende (Skogan 2001). Walt (2002: 25) inkluderer også politisk kapasiteter i trusselvurderingen. Autoritære regimer vil alltid virke mer truende på naboland, enn stater som er mer eller mindre demokratiske.

Endelig har staters intensjoner betydning for trusselbegrepet. Aggressive stater er vanskelige å kontrollere uten bruk av hard makt. Av dette følger det logisk at andre land ikke har noe annet valg, enn å samle en koalisjon (balansere) som er sterk nok til å hindre en endring av status quo.

3.5 Sikkerhetslogikk i et unipolart system

For å kunne gi en fruktbar forklaring på staters atferd er det viktig å forstå *sikkerhetslogikken* som råder i det internasjonale systemet. Med sikkerhetslogikk menes her ”den sikkerhetstenkning og den sikkerhetsstrategi som genereres ut fra en viss forståelse eller definisjon av ’sikkerhet’, og hvor strukturelle forhold inngår som en viktig faktor” (Jeppesen og Kjølberg 2001: 15-16). Sikkerhetslogikken hviler selvsagt på hvordan stater definerer sikkerhet, men det som er viktigere i dette tilfellet er sammenhengen med strukturen i systemet. Antall maktpoler er dermed avgjørende for hvilken måte stater tenker sikkerhet på. Både i bipolare og multipolare systemer vil en maktbalansetenkning være sentral. Som vi tidligere har sett, gjorde supermaktenes gjensidige andreslagsevne at den kalde krigen i stor grad dreide seg om *avskrekking* og *terrorbalanse*. Konkurransen om innflytelse i den tredje verden, gjorde at en nullsumspill-tankegang var sentral. Dermed var også krisehåndtering viktig, siden en lokal konflikt lett kunne eskalere. Spørsmålet er hvordan sikkerhetslogikken blir i et unipolart system, med én hegemon?

Det enkleste svaret er at den helt sikkert er annerledes. Slutten på den kalde krigen ga en unipolar internasjonal struktur, med USA som den gjenværende supermakt og hegemon. Den tradisjonelle forståelsen av unipolare systemer er ”a structure in which one state’s capabilities are too great to be counterbalanced” (Wohlforth 1999: 9). Dette betyr ikke at motmakt ikke etableres, bare at kostnaden ved dette er langt større enn i andre type systemer. Det at en hegemon gjennom sin makt og kapabiliteter virker *avskrekkende* nok til å hindre et konvensjonelt militært angrep, betyr ikke at den oppnår større sikkerhet. Sikkerhet vil alltid være et resultat av makt, men også sårbarhet (Kjølberg 2005: 18). En viktig distinksjon i definisjonen av en supermakt bygger nettopp på dette. En supermakt kan ikke forsvare seg mot ethvert angrep, men staten har en gjengjeldelsesevne som kan ødelegge enhver angriper (Østerud 2002: 228).

Med andre ord kan ikke hegemonen oppnå absolutt sikkerhet, i betydningen fravær av alle trusler, i et unipolart system. En hegemon vil alltid være sårbar, noe den

Kinesiske mur er et eksempel på. Det gjelder i enda sterkere grad i den globaliserte tidsalder. Kombinasjonen av globaliseringens informasjonsflyt og demokratiets sivile rettigheter gir et samfunn som aldri vil kunne forsvare seg mot alle typer trusler, uavhengig av forsvarsressurser.²⁹ Denne beskrivelsen passer godt inn på USAs rolle etter den kalde krigens slutt. Som gjenværende supermakt og med suveren overlegenhet hva gjaldt ”hard makt”, stod landet ikke overfor eksistensiell trussel. Likevel fremsto USA som en fiende for de som ønsker å endre status quo. Dette fordi hegemonen i et unipolart system ofte vil være spesielt utsatt, siden staten i seg selv virker som et symbol på det rådende økonomiske og politiske system (Kjølberg 2005: 6).

Det at det ikke finnes andre stormakter som kan utfordre hegemonens rolle i et unipolart system, gjør at en klassisk realistisk maktbalansetankegang er mindre gjeldende. Kjølberg og Jeppesen (2001: 15-16) definerer sikkerhetslogikken i unipolare systemer som typiske *kaostrusler fra periferien*. Typiske slike kaosutfordringer etter 1989 har vært spredningen av lokale konflikter, flyktninger og illegal immigrasjon og internasjonal kriminalitet, men også mer alvorlige trusler som spredning av masseødeleggelsesvåpen og internasjonal terrorisme (Kjølberg 2005: 22).

3.5.1 En unipolar orden?

I en ren realpolitisk kontekst vil det å maksimere egne kapasiteter medføre at hegemonen opprettholder sin relative maktposisjon i systemet. Et ønske om å opprettholde status quo, den unipolare orden, kan i følge Kjølberg (2005: 21) gjøres på forskjellige måter:

- Maksimere egne kapasiteter
- Hindre at effektiv motmakt etableres

---

²⁹ Terrorangrepene 11. september 2001 drepte flere enn det Japanske angrepet på Pearl Harbour i 1941, på tross av at ”kostnaden” var en brøkdel.

-
- Hindre spredning av kapasiteter som kan true hegemonen
  - Maksimere egen prestisje
  - Kontrollere normer og institusjoner

De tre første punktene over kan knyttes opp mot en klassisk realistisk tankegang. Det å maksimere egne kapasiteter, vil være det samme som å maksimere sikkerhet. Fordi en hegemon gjennom dette vil kunne bruke sin makt til å hindre spredning av kapasiteter som kan skade en selv og dermed hindre at en effektiv motmakt etableres. Ved å inneha et overveldende militært overtak, vil kostnaden ved å balansere mot hegemonen bli betydelig. Hvilke utenrikspolitiske motiver en hegemon fører, har også implikasjoner for den unipolare orden og dermed status quo i systemet. Det at andre stater ikke er villige til verken å ta den politiske eller økonomiske kostnaden ved å balansere mot en hegemon, kan også være fordi de ikke ønsker en endring av systemet som sådant. Derfor vil en hegemons utenrikspolitiske atferd være avgjørende for om andre stater ser seg tjent med å opprettholde et unipolart system. Av dette er det fruktbart å se at unipolare systemers eksistens kan begrunnes ut fra både en *maktbalanse*- og en *trusselbalansetenkning*.

3.5.2 Hegemoni og økonomi

Charles Kindlebergs teori om *hegemonisk stabilitet* påpeker at alle stater vil tjene på å ha en dominerende aktør tilstede i det internasjonale systemet, fordi en slik aktør skaper orden og forutsigbarhet. En slik stabilitet vil gi *absolutte fordeler* til alle i systemet, fordi alle stater har interesse av stabile forhold. I følge Kindleberger (1973: 304) var det slik at ”for at verdensøkonomien skal bli stabilisert må det være en som stabiliserer – én enkelt stabilisator”. Denne stabilisatoren kan bare være hegemonistaten i systemet. Fraværet av en hegemon vil i stedet føre til uorden og kaos, der naturtilstanden og anarkiets makt vil råde (Snidal 1985: 579). Kjølberg (2005: 22-23) fremholder at deler av denne teorien bygger på tanken om at hegemonen må opptre velvillig. Videre vil en velvillig hegemon skape en økonomisk

og sikkerhetspolitisk stabilitet, noe som er et felles gode og en interesse for alle stater i systemet.

Senere utviklet nyrealistene denne tankegangen videre. Hegemonstaten vil være den eneste som har maktressurser nok til å overholde at andre aktører følger spillereglene i det internasjonale systemet. I praksis var det USA man hadde i tankene, fordi dette landet besitter ressurser til både avskrekking og overtakelse (Hveem 1996: 111). Overtakelse vil skje fordi hegemonen besitter et positivt sanksjonsmiddel. Ved å følge spillereglene i internasjonal politikk, vil hegemonen kunne gi adgang til sine markeder, teknologi og finansielle ressurser. Typiske eksempler på dette har vært Marshallplanen og den amerikanske villigheten til å bruke dollaren som internasjonalt betalingsmiddel. Avskrekking vil derimot være å nekte tilgang til egne markeder, nekte eksport av viktig teknologi, straffetoll på import av varer og så videre. (Hveem 1996: 111).

Dermed avdekkes det en tydelig sammenheng mellom det liberale økonomiske systemet og sikkerhetspolitikken. Det sentrale spørsmålet blir om hegemonen i et internasjonalt system spiller en så viktig økonomisk rolle at dette i seg selv vil hindre andre stater fra å utfordre status quo. Man kan se for seg en situasjon der USA står som garantisten for en rekke felles goder, samtidig som tilstedeværelsen sikrer at andre stater følger spillereglene i systemet på tross av dets anarkiske karakter. Dette kan medføre at ingen toneangivende aktører vil ha noen interesse av å endre dette systemet fordi de økonomiske kostnadene vil bli for store. De økonomiske kostnadene vil endres drastisk, siden en maktbalansopolitikk medfører en overgang fra et flersumspill til en nullsumspill-tankegang, hvor relative gevinster er gjeldende.

Forholdet mellom det økonomiske system og den sikkerhetspolitiske utformingen hviler på ett viktig premiss. Hegemonen og de andre relevante aktørene i systemet må ha en noenlunde felles forståelse av sikkerhetsbegrepet. Dette betyr at det på tvers av aktørene må være en enighet om hva som representerer trusler mot det internasjonale systemet. Hegemonen vil i denne sammenheng være den sentrale premissleverandøren hva gjelder sikkerhetspolitisk tenkning og sikkerhetslogikken

---

som helhet. En trusselbalansetankegang virker fruktbar når en hegemon skal overbevise andre stater at det også er i deres interesse at status quo opprettholdes. Ved å opptre velvillig, noe som også innebærer å virke som en stabilisator i det liberale økonomiske systemet, vil det være problematisk å rettferdiggjøre balanseringsstrategier hos andre stater.

3.6 Hypoteseutforming

Med dette teoretiske rammeverket som utgangspunkt er det enklere å analysere perioden 1989-2001. Siktemålet er å fremstille hypoteser for å teste om en makt- eller trusselbalansetenkning har vært gjeldende i internasjonal politikk i denne perioden, som et ledd i å avdekke hvilke forhold som betinger varigheten av unipolare systemer. Disse to teoriene representerer selvsagt et mer analytiske og idealtypiske skille, enn rendyrkede strategier innenfor internasjonal politikk. Nettopp fordi internasjonal politikk er kompleks og kjennetegnes av aktørenes kompromissvilje, vil aldri teoretiske tilnærminger og modeller samsvare helt med den empiriske virkeligheten. Like fullt er det fruktbart å spore tendenser, og da særlig tendenser om hvilken tankegang som har dominert de amerikanske administrasjonene etter 1989, men også hvordan potensielle stormakter har valgt å respondere mot det amerikanske hegemoniet.

Formålet med denne delen av oppgaven er å utlede hypoteser fra det teoretiske nivået, som skal testes og analyseres på det empiriske nivå. Hvis maktbalanseteoriens antagelser om virkeligheten er korrekt, hvilken utvikling kan vi da forvente å finne? Denne type spørsmål er sentrale, og en viktig del av hypoteseutforming. Jeg formulerer to hypoteser, og bruker noe plass på å begrunne ordlyden samt hvilke tendenser vi kan forvente å finne i det empiriske materialet.

3.6.1 I hvilken grad har maktbalansetenkningen hatt gjennomslagskraft?

Oppgavens første hypotese vil undersøke i hvilken grad en maktbalansetenkning har funnet sted i perioden 1989-2001:

H1:

I følge en maktbalansetankegang ville andre stormakter i systemet styrke sine kapasiteter, eller samarbeide for å motvirke den amerikanske dominansen, som en følge av den kalde krigens slutt. Samtidig ville Washington frigjøre seg fra sine kaldkrigsforpliktelser.

Ut fra en ren maktbalansetankegang kan en forvente at andre stater nesten automatisk vil ønske å balansere mot det amerikanske hegemoniet. USAs overlegne andel av militære, økonomiske og teknologiske kapasiteter gjør at landet har en enorm konvensjonell slagkraft. I tillegg gjør landets høyteknologiske atomvåpenprogram at våpen kontinuerlig kan avfyres fra både luft, sjø og bakke. Dette betyr at USA har en kjernefysisk *førsteslagsevne* overfor alle atommakter bortsett fra Russland.

Denne betydelige forskjellen i relative maktandeler i det internasjonale systemet, vil i følge maktbalanseteorien medføre motbalansering. Ingen stormakter vil kunne stole på USAs gode intensjoner og *bandwagon* med dem, i stedet vil de måtte balansere mot det amerikanske hegemoniet. Dette er eneste måte å sikre sin egen territoriale suverenitet på. Motbalanseringen vil ta form som en opprustning av egne kapasiteter, samtidig som andre stater inngår allianser for å øke sine relative maktandeler i systemet. Siden det amerikanske maktovertaket er betydelig, bør vi forvente at andre stater aktivt går sammen for å bruke sine kapasiteter til å svekke Washingtons dominans.

For sentrale nyrealister er det maktbalansen som skaper stabilitet i et internasjonalt statssystem preget av anarki. I hvilken grad det eksisterer en reell maktbalanse i et unipolart system, er et interessant spørsmål, men ligger utenfor denne oppgavens problemstilling. Likevel må vi anta at maktbalansen i perioden 1989-2001 var en helt annen enn under den kalde krigen og i mindre grad gjeldende.

I henhold til den nyrealistiske tilnærmingen er det maktbalansen som skaper stabilitet i det internasjonale systemet. Derfor argumenterer flere sentrale nyrealister at perioden etter 1989 vil være høyst midlertidig, siden andre stater vil begynne å føre en maktbalansopolitikk (Layne 1993: 7; Mearsheimer 1990a; Waltz 1993: 50). Charles Krauthammer (1990) karakteriserte samtiden som *the unipolar moment*. Fraværet av en reell maktbalanse vil skape konflikt, siden andre potensielle stormakter vil frykte hvordan supermakten USA vil benytte sin militære overlegenhet. Derfor er andre stater nødt til å balansere mot det amerikanske hegemoniet. Waltz (1979: 126-127) viser tydelig denne sammenhengen når han fremholder: ”[b]alancing, not bandwagoning, is the behaviour induced by the system (...) Secondary states, if they are free to choose, flock to the weaker side; for it is the stronger side that threatens them”. Ut fra dette premisset er det derfor fruktbart å anta at USA i liten grad ville ha noen interesse av å opprettholde sine kaldkrigsforpliktelser. Hvis perioden etter 1989 kun er et *unipolar moment*, ville det heller være rasjonelt for USA å søke en form for strategisk uavhengighet til andre stater. Gitt at maktbalanseteoriens antagelser om det unipolare systemets varighet er gyldig, hvorfor skulle USA da ønske å videreføre allianser og sikkerhetsfelleskap med stater som senere ønsker å svekke deres hegemoni? NATO tjener i denne sammenheng som det fremste symbolet på en kaldkrigskonstruksjon. Gitt maktbalanseteoriens gyldighet, bør vi derfor finne empiriske data som viser at USA har frigjort seg fra NATO i perioden 1989-2001.

Samtidig vil andre stater utvikle nye utenrikspolitiske motiver som en følge av den kalde krigens slutt. Frykten for hva det amerikanske maktovertaket kan føre til, gjør det rasjonelt for andre stater å starte en balansering. Dette gjelder i særlig grad potensielle stormakter som Tyskland og Japan, økonomisk sterke land, men som likevel har vært bundet politisk som følge av andre verdenskrig. Waltz (1993: 67-71) predikterer også at disse statene vil endre kurs og starte en balansering mot deres tidligere hovedallierte. Videre fremholder Mearsheimer (1990a: 38) at europeisk politikk ville bli konfliktfylt, blant annet på grunn av tyske ønsker om egne atomvåpen. Gitt maktbalanseteoriens gyldighet, bør vi derfor finne empiriske data som viser at tysk og japansk utenrikspolitikk etter 1989, vil falle under en

balanseringsstrategi. H1 er utformet for å teste maktbalanseteoriens forklaringskraft i perioden 1989–2001.

3.6.2 I hvilken grad har trusselbalansetenkningen hatt gjennomslagskraft?

Oppgavens andre hypotese vil undersøke i hvilken grad en trusselbalansetenkning har funnet sted i perioden 1989-2001:

H2:

I følge en trusselbalansetankegang kunne den unipolare situasjonen etter 1989 være varig, og USAs politikk hadde til hensikt å opprettholde en trusselbalansetenkning hos andre stater i systemet, gjennom å benytte seg av multilaterale prosesser og institusjoner.

Trusselbalanseteorien stadfester at stater danner sine alliansepreferanser på bakgrunn av en ”helhetlig” trusselvurdering. Denne helheten gjør at stabilitet kan forklares gjennom flere indikatorer enn staters kapabiliteter alene. Walt (2002: 20-25) fremholder at en trussel utgjør summen av andre staters kapabiliteter, geografiske nærhet, offensive kapasiteter og aggressive intensjoner.

Gitt trusselbalanseteoriens fruktbarhet, bør vi finne empiriske data som viser at USA ønsket å opprettholde den unipolare strukturen over tid. Siden andre stater velger en *bandwagon*-strategi på bakgrunn av en trusselvurdering, betyr dette at perioden etter 1989 ikke behøver å være et *unipolar moment*. Balansering mot det amerikanske hegemoniet vil ikke oppstå så lenge summen av den amerikanske trusselen er liten. På tross av den overlegne amerikanske maktandelen på alle relevante kapasiteter, kan vi forvente at stater vil velge en *bandwagon*-strategi, gitt USAs gode intensjoner.

Ut fra en trusselbalansetankegang bør vi også forvente at amerikansk utenrikspolitikk i stor grad benytter seg av multilaterale institusjoner og beslutningsprosesser. Dette vil være en naturlig strategi for en supermakt som ønsker å opprettholde en trusselbalansetenkning hos andre stater. Selv om anarkiet i internasjonal politikk ikke legger noen bindinger på staters maktutøvelse, vil en utenrikspolitikk forankret i FN

---

virke lite truende overfor andre stormakter. Derfor bør vi finne empirisk belegg for at USA aktivt tar del i politikktutformingen i institusjoner som regulerer mellomstatlig orden.³⁰ Denne tilnærmingen til internasjonale relasjoner, viser at en stat har samarbeidsvilje, gode intensjoner og tar hensyn til andre staters interesser. Videre kan en anta at det å ratifisere internasjonale avtaler også viser ansvarlighet, slik at ingen stormakter skal ha få noe incentiv til å endre status quo.

Dessuten kan vi anta at USA ønsket å opprettholde NATO. Sikkerhetslogikken i et unipolart system, gjør at også hegemonen vil være sårbar. Derfor kan en tenke seg at NATO vil være fruktbar i den amerikanske strategien for å hindre lavnivåtrusler fra *periferien* utenfor det vestlige sentrum. H2 er utformet for å teste trusselbalanseteorien forklaringskraft i perioden 1989–2001.

3.7 Avslutning

Dette kapitlet har tatt for seg den nyrealistiske tilnærmingen til internasjonal politikk, og vist hvordan statlig atferd kan forklares av den anarkiske strukturen i systemet. Videre er det gjort rede for hvordan makt- og trusselbalanseteorien indirekte sier noe om opprettholdelsen av unipolare systemer. I tråd med min problemstilling er det derfor formulert to hypoteser basert på de to teoribidragene. Disse hypotesene sammenlignes med det empiriske materialet i neste kapittel.

---

³⁰ Dette kan virke kontraintuitivt da de fleste realister mener internasjonale institusjoner i liten grad har noen sentral betydning i internasjonal politikk. Se for eksempel Mearsheimers (1995) artikkel "The False promise of International Institutions". Waltz (2000: 24) fremholder "realists have noticed that whether institutions have strong or weak effects depends on what states intend. Strong states use institutions as they interpret laws, in ways that suit them".

4. Stormaktspolitikk mellom 9/11 og 11/9

Kapittel fire er oppgavens første analysekapittel. I denne delen testes hypotesenes antagelser mot det empiriske materialet på området. I tråd med innledningen gir dette kapitlet ”svaret” på hvilken av de to teoriene som innehar størst forklaringskraft på perioden etter 1989, gjennom å analysere den faktiske mellomstatlige atferden i det unipolare systemet. Dette gjøres ved å studere den amerikanske, tyske, japanske og russiske politikktutformingene – samt utviklingen av NATO – i lys av hypotesenes prediksjoner.

4.1 Amerikansk politikk

Det er problematisk å gi en generell analyse av amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk, fordi dette politikkområdet består av mange og ulike felt. Dessuten er det problemer knyttet til å analysere denne politikktutformingene i et makt- eller trusselbalansesperspektiv. Det er naturlig å tenke seg at en supermakt i et unipolart system fører en annerledes politikk enn i en bipolar verden. Derfor virker det logisk at USA i vår periode verken formulerte sin politikk på bakgrunn av en maktbalansetankegang eller en trusselbalansetankegang. En hegemon i et unipolart system kan ikke tenke maktbalanse. Maktbalansetenkning fremmes av andre aktører i systemet som ønsker en endring av status quo. I det andre betydningsfulle stater fremmer en maktbalansopolitikk, er dette starten på en endring av systemets struktur. Etter hvert vil den staten, eller koalisjon av stater, som utfordrer hegemonen, endre strukturen i systemet mot en bipolar eller multipolar maktbalanse. Derfor er det i mange sammenhenger problematisk å snakke om en reell maktbalanse i et unipolart system.

Derfor er det også fruktbart å spørre seg hvilken *strategi* en hegemon fører for å opprettholde eller fremme sin relative posisjon i systemet. Altså, hvordan går en hegemon frem for å sikre at samtidens internasjonale struktur består over tid? I

---

teorikapitlet redegjorde jeg for disse ulike strategiene. Det skiller seg ut tre klare strategier for amerikansk utenrikspolitikk i perioden 1989-2001, som ikke er gjensidig utelukkende. For det første kan USA sikre sitt hegemoni ved å maksimere egne kapasiteter. Ved en militær opprustning kan landet sette seg i en posisjon hvor (summen av) andres militære kapasiteter er underlegne de amerikanske. I en slik situasjon vil det unipolare systemet bestå, fordi ingen har militære kapasiteter til å endre strukturen. William Wohlforth (1999) er en av flere som fremmer dette synet. For det andre kan USA føre en politikk som effektivt hindrer at andre motmakter etableres. I rendyrket form er denne strategien mindre kostbar enn den forrige, fordi en selv slipper å maksimere egne kapasiteter. En kan tenke seg at den mest effektive måten å hindre andre stater i å styrke egne kapasiteter, er å sørge for at de ikke fremmer en maktbalansopolitikk. Derfor bør det være viktig for hegemonen i et unipolart system at andre sentrale aktører fører en utenriks- og sikkerhetspolitikk basert på en trusselbalansetilnærming. For det tredje kan den unipolare orden opprettholdes ved å hindre spredning av kapasiteter som kan true USA. I denne sammenheng er det snakk om lavnivå-trusler i ekstrem form som for eksempel internasjonal terrorisme³¹ og masseødeleggelsesvåpen.

Gjennom å studere hvilke strategier som ligger til grunn for amerikansk politikkkutforming i denne perioden, vil en lettere kunne analysere hvordan Washington søkte å opprettholde sin relative maktposisjon. På bakgrunn av det unipolare systemets struktur er det nettopp et poeng å forhindre en maktbalansetenkning hos potensielle utfordrere, enkeltstater eller koalisjoner. Ut fra dette virker det fruktbart å anta at en amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk som virker lite truende på andre stater i systemet, i stor grad vil kunne forhindre andre i å føre en maktbalansopolitikk. Denne analysedelen vil derfor ligge i skjæringspunktet av det overnevnte. Hvilke strategier lå til grunn for amerikansk politikkkutforming, og i hvilke synspunkter hadde Washington på varigheten til det unipolare systemet?

---

³¹ Selv om internasjonal terrorisme i liten grad var et sentralt i amerikansk politikkkutforming før 11. september 2001.

4.1.1 NATO – Out of area or out of business?

Blant mange fremtredende nyrealister virket det klart at NATO ville opphøre, som en direkte følge av den kalde krigens slutt.³² På mange måter var denne holdningen lite overraskende. For det første var NATO etablert som en direkte følge av en realpolitisk maktbalansetankegang etter andre verdenskrig. Gjennom en *containment*-strategi, skulle medlemslandene, med USA i spissen, demme opp for og balansere mot sovjetrussisk innflytelse. Fordi mange nyrealister mente at situasjonen etter 1989 kunne karakteriseres som et *unipolar moment*, ville særlig USA ikke ha noen interesse av å opprettholde organisasjonen. En allianse bestående av stormakter som ønsker å endre status quo i internasjonal politikk, virker lite rasjonelt å videreføre for hegemonen i systemet.

For det andre hadde NATO utelukkende vært en suksess. Organisasjonen hadde lykkes med å holde amerikanerne inne, tyskerne nede og ikke minst russerne ute, som Lord Ismay formulerte det 50 år tidligere. Warszawapakten var historie, og NATO stod seirende tilbake. Josef Joffe (1994: 13-14) gjør et poeng av nettopp dette: "No alliance in history has ever survived victory". Historien er full av eksempler som viser hvordan tidligere allianser i moderne tid bryter sammen, og statene vender seg mot den sterkeste makten i systemet: koalisjonen av stater samlet mot Napoleon; Trippelententen under første verdenskrig og Moskva-Washington aksene under andre verdenskrig. I lys av dette var mange eksperter enige med Kenneth Waltz, som i 1993 fremholdt at "NATO's days are not numbered, but its years are" (1993: 76).

På NATOs toppmøte i Madrid i 1997, ble det bestemt å tilby Tsjekkia, Ungarn og Polen medlemskap i organisasjonen. Disse var tidligere kommunistiske stater og medlemmer av Warszawapakten. På møtet kom Ungarns viseutenriksminister, Vondra, i prat med noen amerikanske senatorer og delegater, hvorpå han spør: "Why did you choose us?". Svaret han fikk var: "We like you, we think you like us, and then

---

³² Se for eksempel Waltz (1993: 76).

---

you talked it into our heads for so long that we could not do otherwise” (Schimmelfenning 2000: 1). Så enkel var selvsagt prosessen ikke. Hovedpoenget er uansett at en revitalisering og østutvidelse av NATO ikke hadde vært mulig uten en amerikansk pådriverrolle. Derfor passer ikke den amerikanske holdningen til NATO etter 1989 inn i en maktbalansetankegang. Som selve symbolet på den kalde krigen, skulle samarbeidet ikke revitaliseres, men heller avsluttes. Derfor kan heller ikke den amerikanske politikken overfor NATO i denne perioden forklares på bakgrunn av en maktbalansetilnærming. Like fullt, som vi skal se under, var det diskusjoner knyttet til den amerikanske NATO-tilnærmingen etter 1989.

På begynnelsen av 1990-tallet var det liten interesse i Washington, og i den amerikanske opinionen, for NATOs fremtid (Rauchhaus 2001: 174). Primært kan ikke dette fraværet av interesse for NATO-utvidelse, begrunnes ut ifra et maktbalanseperspektiv, men heller ut ifra kostnadene ved å invitere nye stater med i samarbeidet. Politiske kostnader ved å fremforhandle sikkerhetsgarantier til nye medlemsland, men også økonomiske ved å måtte bidra til oppgradering av nye staters militære kapasiteter (New York Times 1997a). Dessuten var jo den kalde krigen over. NATOs rolle som hovedgarantist for europeisk sikkerhet, var ikke lenger like fremtredende. Derimot var daværende nasjonale sikkerhetsrådgiver, Brent Scowcroft, mer konkret i sitt syn på alliansens fremtid: ”Whatever developed with respect to the Cold War the United States had to continue to play a significant role in European security (...) the vehicle for that road must be NATO” (Bush og Scowcroft 1998: 230-231).

Etter at Clinton overtok presidentembetet i 1993, ble diskusjonen rundt NATOs rolle i amerikansk sikkerhetspolitikk nesten fraværende (Schimmelfenning 2000: 32). Hans politiske agenda var i stor grad knyttet opp mot innenrikspolitik, og særlig det økonomiske aspektet. I følge Schimmelfenning (2000: 33-36) var det spesielt tre forhold som over tid endret dette. For det første var administrasjonen påvirket av liberale prinsipper i økonomiske og internasjonale spørsmål. Goldgeier (1999: 20) beskriver Clinton og hans nasjonale sikkerhetsrådgiver, Anthony Lake, som

”intellectual heirs of Woodrow Wilson, believing that expansion of international institutions and the promotion of freedom (...) could increase global peace and prosperity”. For det andre ble Clinton av mange kritisert fordi de mente han manglet en klar linje i utenrikspolitikken, og at mangelen på en strategisk plan, en doktrine, forsterket dette.

Derfor presenterte Lake senere administrasjonens doktrine, formulert som *democratic enlargement*. Han fremholdt at ”we must promote democracy and market economics in the world (...) because it protects our interests and security; and because it reflects values that are both American and universal” (Lake 1993: 15). Videre påpekte Lake (1993: 16) at de nye demokratiene i Sentral- og Øst-Europa var et “clear example, given their proximity to the great democratic powers of Western Europe”. Selv om Clinton-administrasjonen ikke umiddelbart formulerte utvidelse av NATO som et utenrikspolitisk mål, kunngjorde Lake (1993: 16) at ”we will seek to update NATO, so that there continues behind the enlargement of market democracies an essential collective security”.

Det tredje og mest avgjørende forholdet oppstod i forbindelse med presidentvalgkampen i 1996. Republikanernes kandidat, Bob Dole, utnyttet den sittende administrasjonens nøling i NATO-spørsmålet. Clinton ble kritisert for at prosessen tok for lang tid, og Dole satte selv datoer for når østeuropeiske stater skulle få bli medlem (Schimmelfenning 2000: 35). Dette bidro til at Clinton og hans rådgivere til en viss grad fremskjøv sine planer. Og i juni 1997, et halvt år etter at Clinton ble gjenvalgt som president, besluttet NATO å fremforhandle medlemskap med Polen, Tsjekkia og Ungarn.

Beslutningen om å utvide NATO og senere fornye organisasjonens oppgaver gjennom utformingen av NATOs nye strategiske konsept, var utelukkende et resultat av amerikansk politikk. Etter alliansens toppmøte i Washington i 1999, var NATO nå gått ”out of area”. Organisasjonen hadde dermed utvidet sitt virkeområde, fra tidligere bare å ha vært et kollektivt forsvarsfellesskap bygget opp rundt Artikkel V, til nå med offensiv strategi som åpnet for å intervensere utenfor medlemslandenes territorier. Den

---

amerikanske viljen til utvikling av NATO ble presset frem til tross for protester fra allierte europeiske land og Russland. Britene var i utgangspunktet sterke motstandere av en utvidelse fordi de ville være ”most reluctant to send their boys to die for Warsaw or Bratislava” som den britiske utenriksministeren uttrykte det (New York Times 1997b). Imidlertid var dette av mindre betydning. I følge en britisk diplomat, sitert i New York Times (1997b) hadde europeerne ”(...) no choice (...) [the] highest priority is keeping the United States engaged in Europe, and if the expansion of NATO(...) [is] the price for that”, så var de nødt til å bære denne kostnaden.

I løpet av de ti første årene etter Berlinmurens fall, hadde NATO blitt en organisasjon som kunne intervensere militært også på steder som ikke truet medlemslandenes sikkerhet. Dette var selvsagt nytt. Den amerikanske pådriverrollen for både utvidelse og revitalisering av NATO, kan begrunnes på flere ulike måter. For det første, NATO som organisasjon måtte utvikles for å kunne tilpasses en unipolar verden, noe Senator Richard Lugar fremholdt da han sa at organisasjonen måtte ”go out of area or out of business”. En kan tenke seg at et revitalisert NATO, med Washington i førersetet, var en form for garanti mot europeisk opprustning.³³ Ved å fortsette sin lederrolle i alliansen, kunne USA vise at landet fortsatt stod som en hovedgarantist for europeisk sikkerhet. På denne måten signaliserte Clinton-administrasjonen at vestlig opprustning, som til sin tid kunne brukes til å svekke USA, ikke var nødvendig. Dermed kan NATO-utvidelsen også forstås som en amerikansk strategi for å hindre at effektiv motmakt ble etablert i Europa, som et ledd i en hovedstrategi for å opprettholde sin relative maktandel i systemet. For selv om USA gjennom hele den kalde krigen har ønsket at europeerne skulle ta mer ansvar for sin egen sikkerhet, måtte dette ikke utvikles for ”langt”. Geir Lundestad (1998: 169) konkretiserer:

Washington generally support European integration, but this support has always been conditioned on Europe being fitted into a wider Atlantic framework. If this framework is questioned, Washington's response can be dramatic (...) The end of the cold war have widened the perimeters of the Atlantic framework, but there are still limits to how far Washington will permit a friendly EU to move

---

³³ Selv om oppgaven senere vil vise at det var liten politisk vilje for å øke forsvarsbudsjettene i Europa.

Denne holdningen kom klart til syne etter at Storbritannia og Frankrike signerte Saint-Maloavtalen i 1998. Washington kunngjorde at de kun ville støtte en utviklingen av *European Security and Defense Policy*, under forutsetningen om "NATO first".³⁴

For det andre kan utviklingen av NATO forklares gjennom et amerikansk ønske om å legitimere internasjonale intervensjoner. Overgangen fra en bipolar til en unipolar verden gjorde at USA og Europa ikke lenger stod overfor samme type sikkerhetsutfordringer. Sett med vestlige øyne var internasjonal terrorisme og spredning av masseødeleggelsesvåpen de farligste truslene etter 1989. Denne type *kaosutfordringer fra periferien* var lavnivåtrusler som kunne true USA. Derfor kan revitaliseringen av NATO også forstås som et amerikansk ønske om å legitimere sin egen unilaterale politikk overfor autoritære regimer og for lettere å kontrollere periferien utenfor det vestlige "sentrum". I kraft av å være en konsensusorientert organisasjon, ville NATO i stor grad kunne "hvitvaske" kontroversiell amerikansk sikkerhetspolitikk.

For det tredje kan Lakes' *democratic enlargement* strategi forstås som et ønske om å inkludere og demokratisere østeuropeiske land. NATO var organisasjonen som kunne bringe tidligere *periferiske* stater inn i *sentrum* av den vestlige sikkerhetstenkningen og dermed skape fred. Dette blir ofte omtalt som den offisielle strategien bak utvidelsen. Som vi senere skal se, ble denne politikken analysert på bakgrunn av en nullsumspill-tankegang i Moskva.

I følge min maktbalansehypotese, kunne vi forvente at USA ville frigjøre seg fra sine kaldkrigskonstruksjoner som følge av den kalde krigens slutt. I vårt tilfelle tjener NATO som et av de sterkeste symbolene på uenighetene mellom Moskva og Washington etter andre verdenskrig. På bakgrunn av den empiriske gjennomgangen kan en falsifisere denne delen av hypotesen. Amerikansk politikk i perioden 1989-

---

³⁴ Etter møtene i Saint-Malo fortalte en ikke navngitt amerikansk diplomat at "The United States has been calling for years for a stronger European defense capability, with budgets to back it up and the political will to deploy it. But an autonomous' defense capability, that is something that will worry Washington a little bit" (sitert i Craig 1998: 6).

2001, kan ikke karakteriseres som et forsøk på å distansere seg politisk fra alliansen. Det empiriske materialet viser heller et USA som revitaliserer NATO, og gjennom å gå "out of area" gjør organisasjonen i stand til å operere i en post-kaldkrigsverden og dens sikkerhetsutfordringer. Motivene for denne politikken er ulike og sammensatte, og interessen for et fortsatt sterkt NATO kan også knyttes opp til mer realpolitiske amerikanske strategier i deres framferd for å opprettholde status quo. Likevel endrer ikke dette argumentet det faktum at når USA først valgte å videreføre alliansen inn i en unipolar verden, så kan ikke Washington ha trodd at andre europeiske stater ville starte en motbalansering. Hvis Bush sr. og Clinton-administrasjonene hadde trodd at perioden etter 1989 kun var et *unipolar moment*, ville det heller ikke være rasjonelt å videreutvikle NATO. Ingen rasjonelle beslutningstakere ville valgt å samarbeide med for eksempel Tyskland og Storbritannia, i den tro at landene ville endre status quo i internasjonal politikk.

4.1.2 A unipolar moment?

I det teoretiske rammeverket ble det gjort rede for sammenhengen mellom en trusselbalansetankegang og varigheten av unipolare systemer. Det tradisjonelle synet innenfor realismen er at unipolare systemer er konfliktfylte, ustabile og lite varige. Årsaken til dette er at andre stater *nødvendigvis* vil måtte balansere mot den hegemoniske makten. På en indirekte måte utfordrer trusselbalanseteorien dette synet. Hvis andre stater legger en trusselvurdering til grunn for alliansepreferanse, og ikke maktkapabiliteter alene, vil hegemonens egen politikk være avgjørende for eksistensen av den unipolare orden. Ved å opptre lite truende overfor andre *relevante* stater, vil ingen ha interesse av å endre status quo, fordi alle vil tjene på den *velvillige hegemonens* forutsigbarhet i systemet. På denne måten vil strukturen i systemet bestå, og være noe langt mer enn en midlertidig situasjon. Hvis en skal analysere hvilke strategier Washington la til grunn for å opprettholde sin relative maktposisjon, må en klargjøre hvilke oppfatninger administrasjonene hadde om samtidens internasjonale forhold. Denne delen ser på utformingen av den amerikanske utenriks- og

sikkerhetspolitikken etter 1989, og diskuterer i hvilken grad Washington trodde at perioden var noe mer enn et *unipolar moment*.

From "containment to enlargement"

På et foredrag i 1993 presenterte Anthony Lake Clinton-administrasjonens perspektiver på trusselbildet i en post-kaldkrig verden. Hans fremstilling av den amerikanske virkelighetsforståelsen gir indikasjoner på at Washington forholdt seg til at den unipolare strukturen var noe mer enn et midlertidig fenomen. Dette er ikke overraskende. Enhver stat som ønsker å opprettholde sin relative maktposisjon i et system, enten det er en regional stormakt eller en supermakt, vil måtte forutsette at dette også er mulig. Problemet på begynnelsen av 1990-tallet var hvordan USA skulle tilpasse seg den nye strukturen i systemet, "Clearly, the Soviet Union's collapse enhances our security. But it also requires us to think anew because the world is new" (Lake 1993). Denne nytenkningen skulle formes gjennom administrasjonens doktrine "from containment to enlargement". Trusselbildet Lake (1993) skisserte var av en annen grad en tidligere:

Moreover, absent a reversal in Russia, there is now no near-term threat to America's existence. Serious threats remain: terrorism, proliferating weapons of mass destruction, ethnic conflicts and the degradation of our global environment. Above all, we are threatened by sluggish economic growth, which undermines the security of our people as well as that of allies and friends abroad.

Men fremfor alt fremholdt Lake (1993) at "(...) none of these threats holds the same immediate dangers for us as did Nazi conquest or Soviet expansionism". Dette understreker at administrasjonen i liten grad forventet at andre stormakter i skulle starte en balansering mot det amerikanske hegemoniet i denne perioden. Dokumentet understreker heller at en amerikansk strategi for å hindre spredning av skadelige kapasiteter, bør styrkes. Dette understreker poenget om at trusselbildet er annerledes enn tidligere, og at sikkerhetslogikken er endret som en følge av den kalde krigens slutt.

Det bør selvsagt stilles spørsmålstegn ved dette dokumentets analytiske verdi. Først og fremst siden det er et offentlig dokument. Det er sjelden at en i ugradert materiale

---

kan lese om staters mer spesifikke utenriks- og sikkerhetspolitiske analyser. Dessuten kan en anta at den amerikanske administrasjonen i 1993 i liten grad ønsket å spekulere i et eventuelt fiendebilde, så kort tid etter den kalde krigens slutt. Derfor er også formuleringene i denne doktrinen relativt vage. På tross av dette, er dokumentet fruktbart siden det sier noe om virkelighetsoppfatningen til Clinton-administrasjonen. Hadde de trodd at perioden etter 1989 kun var et *unipolar moment*, kan det vanskelig begrunnes hvorfor administrasjonen i denne perioden utformet doktrinen ”from containment to enlargement”. Hvorfor skulle USA i så stor grad involvere seg i internasjonale prosesser, som for eksempel utvidelsene av NATO og EU, hvis de fryktet motbalansering fra sentrale land i disse to organisasjonene?

The defense planning guidance³⁵

I 1992 publiserte New York Times en artikkel med et utdrag fra Pentagons analyse av USAs rolle i internasjonale forhold etter 1989. Med tittelen ”Prevent the Re-Emergence of a New Rival” trykket avisen deler av den hemmeligstemplede rapporten basert på det amerikanske forsvarsdepartementets analyser. I rapporten ”Defense Planning Guidance for the Fiscal Years 1994-1999” gjør Pentagon opp ”status” for de første årene etter den kalde krigens slutt. Rapporten peker først på den fundamentalt nye situasjonen som oppstod etter Sovjetunionens kollaps. Den amerikanske intervensjonen i Kuwait i 1991 definerer og tydeliggjør det Pentagon omtaler som ”U.S. global leadership” (New York Times 1992). Videre gjøres det rede for sentrale mål i den amerikanske forsvarsstrategien:

Our first objective is to prevent the re-emergence of a new rival, either on the territory of the former Soviet Union or elsewhere, that poses a threat on the order of that posed formerly by the Soviet Union. This is a dominant consideration underlying the new regional defense strategy and requires that we endeavour to prevent any hostile power from dominating a region whose resources would, under consolidated control, be sufficient to generate global power. These regions include Western Europe, East Asia, the territory of the former Soviet Union, and Southwest Asia (New York Times 1992).³⁶

---

³⁵ Det er viktig å understreke at Pentagons analyse ble skrevet mens George H. W. Bush fortsatt satt som president.

³⁶ Etter at denne rapporten ble lekket til pressen, ble Pentagon utsatt for en sterkt press om å revidere rapporten og gjøre den mindre kontroversiell. Se Tyler, Patrick, ”Pentagon drops goal of blocking new superpowers”, i *New York Times*. 24. mai 1992.

I vår sammenheng er det fruktbart å analysere denne forsvarsstrategien på bakgrunn av kategoriene makt- og trusselbalanse. Den amerikanske administrasjonen har det mål å hindre at en annen stat kommer i en posisjon som gjør effektiv balansering mulig. For å oppnå dette må:

(...) the U.S. (...) show the leadership necessary to establish and protect a new order that holds the promise of convincing potential competitors that they need not aspire to a greater role or pursue a more aggressive posture to protect their legitimate interests (New York Times 1992).

Budskapet Pentagon fremmer, er at de gjennom sin supermaktsposisjon, om nødvendig med makt, vil hindre andre stormakter å balansere mot det amerikanske hegemoniet. Spørsmålet om dette skal gjøres ved å maksimere egne kapasiteter, eller hindre andre stater å fremme en maktbalansopolitikk, kommer ikke tydelig frem. Deres fremste mål er å opprettholde den unipolare orden skapt av Sovjetunionens sammenbrudd. Ut ifra en realistisk tilnærming til internasjonal politikk er dette rasjonelt. Stater vil alltid ha som minimumsmål å opprettholde sin relative maktandel i det internasjonale systemet.

Spørsmålet blir naturlig nok om en kan ta rapporten ovenfor til inntekt for en trusselbalansetankegang? Dette er uklart. Det kommer ikke tydelig nok frem om USA på dette tidspunktet faktisk tror at perioden etter 1989 vil være noe mer enn en midlertidig periode. Strategien gir uttrykk for at Pentagon vil hindre andre stater med stormaktsambisjoner å ruste opp og balansere mot USA. Dette synet bryter i hvert fall med en klassisk maktbalansetankegang. For eksempel vil Kenneth Waltz hevde at perioden etter 1989 vil bli ustabil fordi andre stater *nødvendigvis må* balansere mot det amerikanske hegemoniet. Denne rapporten gir ingen indikasjoner på at Washington trodde at balansering var en nødvendighet som følge av den unipolare orden. Den sier bare at USA skal hindre en *eventuell* balansering fra å oppstå.

Likevel kan ikke dette dokumentet uten videre tas til inntekt for en trusselbalansetilnærming. Det at andre stormakter ikke nødvendigvis vil ha en interesse av å endre status quo, er basert på en forståelse av internasjonale forhold som styrker antagelsen om at perioden etter 1989 er noe mer enn et *unipolar moment*.

I så henseende styrker dette deler av min formulerte hypotese. Problemet i forhold til oppgavens analytiske skiller, blir det *middelet* Pentagon benytter for å hindre en endring av status quo. De vil, nødvendigvis med makt, ”prevent the re-emergence of a new rival”. Dette punktet bryter med Stephen Walts formulerte teori om trusselbalanse. I følge teorien vil nettopp perioden etter 1989 være stabil fordi ingen potensielle stormakter vil ha noen interesse av å balansere mot USA, siden landet ikke utgjør noen trussel. I kraft av en trusselbalansetankegang skulle ikke USA forvente at andre (potensielle) stormakter i det hele tatt vurderte enn balanseringsstrategi, gitt de gode amerikanske intensjoner. I lys av dette samsvarer Pentagons analyse i mindre grad med en trusselbalansetankegang, enn det vi kunne forvente ut fra oppgavens formulerte hypotese.

Et annet interessant funn ved den amerikanske forsvarsstrategien, er beskrivelsen av hva som eventuelt kan true amerikanske interesser og hvordan en skal hindre dette. For å hindre fremveksten av ny supermaktsrival krever det at ”we [USA] endeavour to prevent *any hostile* [min utheving] power from dominating a region (...) (New York Times 1992). Det betyr at administrasjonen har tatt stilling til hva og hvem som kan regnes som fiendtlig. Videre peker nemlig rapporten på NATOs sentrale rolle også etter 1989:

NATO continues to provide the indispensable foundation for a stable security environment in Europe. Therefore, it is of fundamental importance to preserve NATO as the primary instrument of Western defense and security, as well as the channel for U.S. influence and participation in European security affairs (New York Times 1992).

At USA ønsket å utvikle NATO og gjøre organisasjonen sikkerhetspolitisk relevant også etter 1989, ble nøye beskrevet tidligere. Ved å vektlegge at det er ”any hostile power” som skal bekjempes, og ikke hvilken som helst annen potensiell stormakt, så ligger det et implisitt brudd med for eksempel Waltz’ tilnærming. Dette fordi nyrealismen vil beskrive det nære samarbeidet mellom USA og Vest-Europa før 1989, kun som et amerikansk middel i Washingtons *containment*-strategi overfor Sovjetunionen. Videre var det kun den bipolare strukturen som holdt landene sammen. I lys av dette kan hvilken som helst av de europeiske stormaktene være mulige utfordrere av det amerikanske hegemoniet etter 1989, i følge nyrealistisk

forståelse. Pentagons analyse bryter med dette synet. Ved å vektlegge NATOs relevans, tilkjenner den amerikanske administrasjonen at det ikke er tilfeldig hvem som eventuelt måtte være "hostile power". Det forventes ikke at for eksempel Tyskland skal innlede en balanseringsstrategi og alliere seg med andre, i det øyemed å endre status quo. Dermed ligger det implisitt i Pentagons analyse en forståelse av at de vesteuropeiske landene kan *bandwagon* med USA, til tross for deres makthegemoni. Allikevel vurderes dette mer som en svekkelse av H1, enn en styrkning av H2. Det fremgår ikke eksplisitt i rapporten hvorfor vesteuropeiske land vil fortsette å *bandwagon* med USA. Å anta at dette begrunnes ut fra en trusselbalansetankegang, kan være en overtolkning av teksten, og virker dermed lite fruktbart. Pentagons plan gir heller ikke noe entydig svar på hvordan USA skal gå frem for å opprettholde sin relative maktposisjon. De skal forhindre at en ny utfordrer av hegemoniet etableres, men på hvilken måte dette skal gjøres er uklart. Det fremkommer ikke i rapporten om dette for eksempel skal gjøres ved å maksimere egne kapasiteter, eller ved å føre en politikk som muliggjør en trusselbalansopolitikk hos andre stater.

4.1.3 Bruken av multilaterale prosesser og institusjoner

Ut fra en trusselbalansetankegang er det fruktbart å anta at en utenrikspolitikk tuftet på kompromissvilje og multilaterale avtaler, virker mindre truende på andre stater enn en mer unilateral tilnærming. Såkalte "myke maktmidler" vil virke mer rettferdig og legitimt overfor potensielle utfordrere i det internasjonale systemet, og derfor minske sannsynligheten for at andre stater fremmer en maktbalansopolitikk.

Det er vanskelig å gi noen fruktbar og utømmende analyse av den amerikanske tilnærmingen til internasjonale institusjoner i vår periode. Det er flere årsaker som vanskeliggjør denne analysen. For det første finnes det et stort antall internasjonale organisasjoner, som er relevante innenfor hvert politikfelt. For det andre spenner analysen over et relativt langt tidsrom. Med begrenset plass som utgangspunkt velger jeg å se på ett politikkområde: konflikthåndtering i form av internasjonale

---

intervensjoner. Det er vanlig å studere stormakter på bakgrunn av dette politikkkfeltet. Konflikthåndtering inneholder stort sett elementer av militær tvangsmakt, og er i så henseende regnet som "high politics" hos de involverte parter. Dessuten er denne type konflikthåndtering regulert av Folkerettens bestemmelser, og en kan derfor anta at den *bør* sanksjoneres av FN. I lys av dette er det relativt enkelt å vurdere graden av den amerikanske multilaterale tilnærmingen i perioden. Ut fra min formulerte H2 (trusselbalanshypotesen), *bør* vi forvente at internasjonale intervensjoner med amerikansk deltakelse skal være en type sikkerhetspolitikk som sees på som legitim i Vesten, helst formulert gjennom et vedtak i FN.

Perioden 1989-2001 kjennetegnes av særlig tre store konflikter: Irak 1991, Bosnia 1991-95 og Kosovo i 1999. Selv om bare ett av tilfellene tilsynelatende er bygget på et *klart* FN-mandat³⁷, brøt ikke de militære intervensjonene i noen særlig grad med den vestlige sikkerhetstenkningen. Den amerikansklede FN-operasjonen i Kuwait og Irak vinteren 1991 var legitimert av et enstemmig Sikkerhetsråd. For første gang siden Koreakrigen var FN direkte part i en konflikt. Konsensusen mellom USA og Sovjetunionen tydeliggjorde at den kalde krigen var over.

Konfliktene på Balkan pågikk og utviklet seg i lang tid før Washington viste interesse. Etter den mislykte amerikanske operasjonen i Somalia høsten 1993, vegret Clinton-administrasjonen seg for å bli involvert i operasjoner som unødvendig krevde amerikanske liv. I tillegg bidro det republikanske flertallet i Kongressen etter valget i 1994, til å vanskeliggjøre utenrikspolitiske prioriteringer. Dessuten ble konfliktene på Balkan i stor grad sett på som et europeisk anliggende. Derfor forløp krigene på Balkan mellom 1991 og 1995 stort sett uten direkte innblanding. Ulike forsøk på våpenhvileavtaler fra FN og EUs side mislyktes (Lundestad 2004: 123). Den "etniske

---

³⁷ Denne diskusjonen ligger utenfor oppgavens kjerneområde. Verken intervensjonen i Bosnia eller Kosovo var direkte sanksjonert av FNs Sikkerhetsråd. Resolusjon 824 av 6. mai 1993 erklærte blant annet Srebrenica som "sikker FN-sone" (safe heaven). Avtalen ble også underskrevet av Serbia. Den amerikanske tilnærmingen var at bruddet på avtalen rettferdiggjorde en militær intervensjon, noe russerne var uenige i. Særlig argumenterte amerikanske og britiske jurister for at FNs hovedformål ikke var å beskytte staters suverenitet, men å fremme menneskerettigheter. Derfor kunne enkeltstater gripe inn for å sikre menneskerettighetene når Sikkerhetsrådet ikke klarte å komme frem til et mandat. For en ytterligere diskusjon av denne problemstillingen, se Matlary (2004) og Vetlesen (1999).

rensingen” i FNs såkalte ”sikre soner”, noe Srebrenica var et makabert eksempel på, gjorde at verdensopinionen rettet søkelyset mot konflikten. For å opprettholde sin troverdighet som hovedgarantist for europeisk sikkerhet, var NATO nødt til å handle. Derfor iverksatte USA og NATO bombing av serbiske posisjoner, som i sin tur tvang gjennom Daytonavtalen mot slutten av 1995.

Intervensjonen i Kosovo vinteren 1999 kom på bakgrunn av at Serbias president Slobodan Milosevic avviste et forslag om internasjonal løsning på konflikten, og i stedet trappet opp bruken av militær makt. NATO, med USA i spissen, bombet serbiske mål i 79 dager, til Milosevic-regimet ga opp og Kosovo ble satt under FN-kontroll (Lundestad 2004: 124). Felles for NATOs militære operasjoner på 1990-tallet, var at de ikke var sanksjonert av FNs Sikkerhetsråd. Selv om intervensjonene ikke hadde denne legale forankringen, ble de sett på som legitime og gjennomført innenfor et institusjonelt rammeverk.

Likefullt var det amerikanske lederskapet i NATO lite kontroversielt blant europeerne. EU hadde tidlig forsøkt å gripe inn i konflikten, men mislyktes totalt. Derfor var det etterspørsel fra europeiske land om en klar definert politikk gjennom et amerikansk lederskap i organisasjonen. Selv om intervensjonene på Balkan ikke var godkjent av FNs Sikkerhetsråd, ble de utført innenfor rammene av NATO. USA fremsto også derfor, i hvert fall for den vestlige verden, som en *velvillig hegemon*. Landet førte en sikkerhetspolitikk som tjente de felles sikkerhetsinteresser innenfor rammen av de sentrale sikkerhetsinstitusjonene (Kjølberg 2005: 29). USA hadde også bidratt med militær hjelp til et problem europeerne selv ikke maktet å løse. Derfor ble den amerikanske utenriks- og sikkerhetspolitikken i stor grad sett på som legitim i Vesten, på tross av manglende legalitet i FNs Sikkerhetsråd. Ut ifra et amerikansk mål om å hindre andre stater i å fremme en maktbalanspolitikk, har intervensjonspolitikken i vår periode vært en suksess. Selv om legalitetskriteriet, i form av et vedtak i Sikkerhetsrådet, ikke har vært absolutt, har politikktutformingene til dels vært multilateral gjennom en felles forståelse av sikkerhetsaspektet med resten av den vestlige verden. Denne felles forståelsen bidro til at de amerikanskledede

---

intervensjonene ble sett på som nødvendige, og i liten grad provoserende blant europeerne. Men som vi senere skal se, vekket denne politikktilnærmingen sinne i Russland. Noe som også medførte en økende grad av russisk skepsis overfor amerikanske mål og midler. I sammenheng med Waltz' prediksjoner om tyske stormaktsambisjoner etter 1989, rettferdiggjorde den amerikanske politikken en fortsatt *bandwagon*-strategi fra Berlin.

4.1.4 Internasjonale avtaler

Det bildet som til nå er tegnet av USA som den *velvillige hegemon*, nyanseres ved å studere den amerikanske viljen til å inngå folkerettslige bindende avtaler. På dette området avviker Washingtons politikk fra forventninger basert på en trusselbalansetankegang. I synet på internasjonalt bindende avtaler kan amerikansk politikk etter 1989 i stor grad karakteriseres som unilateral. Kyotoavtalen ble riktignok signert av Clinton-administrasjonen i november 1998, men avtalen ble aldri ratifisert i Senatet. Det spekuleres fortsatt i om Al Gores signatur kun var en ren symbolhandling, fordi administrasjonen visste at avtalen aldri ville få det nødvendige flertall i Senatet (New York Times 1998). Kyotoavtalen ble aldri presentert for Kongressen.

Forhandlingene rundt opprettelsen av den Internasjonale straffedomstolen (ICC), har mange likhetstrekk med Kyotoavtalen. Clinton undertegnet ICC-avtalen i 2000, men erklærte samtidig at han ikke ville legge avtalen frem for ratifikasjon i Senatet (Wedgwood 2001). Han underskrev avtalen for å ha muligheten til å endre jurisdiksjonen i amerikansk favør, men var tydelig på at han ikke ønsket ratifikasjon av den daværende ordlyden: (...) I [Clinton] will not, and do not recommend that my successor, submit the treaty to the Senate for advice and consent until our fundamental concerns are satisfied" (BBC 2000). Daværende formann i Senatets utenrikskomité, republikaneren Jesse Helms, la følgende til grunn i synet på ICC-avtalen: "There is only one source of legitimacy of the American government's

policies - and that is *the consent of the American people* [min utheving]" (Helms 2000).

Jesse Helms' uttalelser karakteriserer i stor grad det amerikanske synet på folkerettslig bindende avtaler. Frykten for hva avtaler av overnasjonal karakter kan medføre for amerikansk suverenitetsutøvelse, har bidratt til en amerikansk unilateral holdning til denne type internasjonale forpliktelser. Synet på folkerettens legitimitetsgrunnlag er dermed svært forskjellig på hver side av Atlanteren: Mens den blant amerikanere blir sett på som veiledende, blir den blant europeere i større grad sett på som absolutt.³⁸ Innenfor vår periode har dette i mindre grad hatt noen betydning i andre staters trusselvurdering av USA, men er et eksempel på en tendens mot mer amerikansk unilateralisme mot slutten av 1990-tallet. Sett fra et historisk perspektiv er ikke utviklingen på 1990-tallet noe brudd med tidligere amerikansk politikk. Det amerikanske Senatets "blocking minority"³⁹ har en lang historie som et konservativt kammer, særlig hva gjelder internasjonale avtaler. For eksempel godkjente aldri Senatet Versaillestraktaten eller amerikansk medlemskap i Folkeforbundet.

Det var imidlertid flere underliggende forhold i den amerikanske utenriks- og sikkerhetspolitikken mot slutten av 1990-tallet, som i liten grad samsvarer med en trusselbalansetankegang. For det første kan økningen i landets forsvarsbudsjett tjene som et eksempel på en tendens i retning av økt unilateralisme. Under valgkampen i 2000 lovet både Bush og Gore å bruke mer penger på forsvaret. Begrunnelsen var ikke at USA stod overfor noen nye eller større trusler, men at et forsvarsbudsjett på nesten 300 milliarder dollar i året var utilstrekkelig i forhold amerikanske mål (Kagan 2004: 92).

---

³⁸ Uavhengig av synet på Folkerettens legitimitetsgrunnlag, vil denne type internasjonale avtaler alltid stå svakt. Folkeretten bygger på en relativt løs sedvanerett, uten en lovgivende myndighet, håndhevende myndighet og uten en autoritativ domsmakt. Den internasjonale domstolen i Haag bygger på frivillig tilslutning. (Østerud 2002: 230).

³⁹ For ratifikasjon av denne type avtaler kreves det at minimum 66 senatorer gir sitt samtykke.

For det andre var det en tiltakende tendens til å gå utenom internasjonale institusjoner og heller satse på ad-hoc konstellasjoner av allierte i internasjonale operasjoner. Dette var et uttrykk for en generell skepsis mot at institusjoner som FN og NATO skulle styre bruken av amerikanske militære kapasiteter, såkalt "War by committee". (Kjølborg 2005: 30). Under intervensjonene på Balkan ble dette begrepet brukt for å illustrere hvordan militær maktbruk ble underlagt flernasjonal styring gjennom internasjonale institusjoner. Fra Washingtons synspunkt var militærmakten i for stor grad blitt detaljstyrt av politiske hensyn, slik at den ikke lenger var like effektiv (Egeberg og Kjølborg 2001: 20). Effektivitet- versus legitimitetshensyn kom særlig til uttrykk i forbindelse med bombingene av Serbia i 1999. NATOs brede spektrum av høyteknologiske våpen brukte lang tid på å tvinge frem en kapitulasjon fra Milosevic-regimet, på tross av at Serbias militærvesen var langt mer umoderne (Posen 2000: 58-61).

Til tross for den økende tendensen til unilateralisme innenfor visse felt i amerikansk utenriks- og sikkerhetspolitikk, ble dette i liten grad sett på som problematisk blant potensielle stormakter i Europa og Asia. I kraft av å være supermakt, kunne USA ta initiativ til og definere felles interesser og strategier for den vestlige verden. Nettopp fordi den amerikanske lederrollen utelukkende var allment akseptert, kunne USA bruke sin makt og innflytelse på forskjellige måter. Både gjennom institusjoner som FN, men også gjennom bilaterale avtaler og ad hoc-koalisjoner.

Den amerikanske politikkutformingene mot slutten av 1990-tallet lå i skjæringspunktet mellom multilateralismens legitimitetshensyn og unilateralismens effektivitetshensyn (Kjølborg 2005: 31). Dette fungerte godt, fordi andre potensielle stormakter anså det amerikanske lederskapet som legitimt og nødvendig. Dessuten hadde de involverte aktørene i stor grad sammenfallende syn på *sikkerhetslogikken* i det internasjonale systemet: Hindre spredning av lokale konflikter, flyktninger og illegal immigrasjon, var alle lavnivåtrusler, gjerne omtalt som *kaosutfordringer i periferien*. Det var stor enighet rundt hva disse sikkerhetsutfordringene innebar. Derfor spilte det mindre rolle at midlene for å bekjempe disse felles målene, til dels ble utført gjennom bilaterale

avtaler, i stedet for gjennom en institusjonell forankring. Den felles forståelsen av både det amerikanske lederskapets nødvendighet, og av sikkerhetsutfordringene i et unipolart system, bidro til å gjøre en *bandwagon*-strategi til et naturlig valg for de fleste stater. I perioden 1989-2001 fremsto USA i liten grad som noen trussel overfor andre betydningsfulle aktører.⁴⁰ Gjennom å øke forsvarsbudsjettet endret også Washington til en viss grad strategi for å opprettholde sin relative maktposisjon. Denne type opprustning kan ikke forstås som noe annet enn et forsøk på å styrke egne kapasiteter, på bekostning av andre stater. Men det å øke egne forsvarsbudsjetter bryter ikke nødvendigvis med en trusselbalansetankegang, selv om det i utgangspunktet kan se sånn ut. Selv om Walts indikatorer inkluderer generelle kapasiteter og offensive våpen, vil dette være mindre viktig så lenge de vestlige landene vurderte den amerikanske *politikken* som lite truende. I så henseende vil økningen i de amerikanske forsvarsbudsjettene tjene som en bekreftelse på at USA har et sterkt forsvar, som europeerne også beskyttes av. Russland vil selvsagt tolke den amerikanske politikken annerledes. Dermed støtter denne delen stort sett H2 (trusselbalanshypotesen).

4.2 Maktbalansetenkning hos potensielle⁴¹ stormakter

I oppgavens teoridel ble det pekt på hvordan en maktbalanse vil fungere som en automatisk og stabiliserende mekanisme i internasjonal politikk. Fordi det i mindre grad enn tidligere var en reell maktbalanse mellom USA og andre stater etter 1989, vil vår periode preges av ustabilitet. På grunn av en amerikansk overlegenhet hva gjelder økonomiske, militære og teknologiske kapasiteter, vil andre stater måtte starte en motbalansering for å forsøke å etablere en ny struktur i systemet. I følge flere sentrale

---

⁴⁰ Dette gjelder selvsagt ikke land som for eksempel Cuba og Nord-Korea. Men de regnes heller ikke som *relevante* eller *betydningsfulle* aktører i denne analysen. Russisk politikk diskuteres nedenfor.

⁴¹ Bruken av ordet "potensielle" kommer som en følge av Waltz' prediksjoner. Det kan være litt misvisende, da Russland etter 1989 bør regnes som en stormakt grunnet sine store lagre av atomvåpen.

---

nyrealister vil balansering være eneste mulige strategi for stater å følge i et unipolart system.

Spesielt ville potensielle stormakter ha en interesse av å endre status quo i internasjonal politikk. I denne sammenheng pekte Waltz (1993: 50) på at særlig Tyskland og Japan ville ha interesse av å svekke det amerikanske hegemoniet gjennom en balanseringsstrategi. Mearsheimer (1990a: 17-20, 38-39) antok at europeisk politikk ville bli ustabil på grunn av tyske bestrebelser etter atomvåpen. I følge forfatteren ville europeisk politikk ta form som ustabile allianser i et multipolart system, etter modell av Europa før første verdenskrig. Og hva med russisk politikk? Hvordan ville den gamle stormakten reagere på å være en ”juniorpartner” sammenlignet med USA? Kunne de amerikanske strategiene rettferdiggjøre en trusselbalansopolitikk i Moskva?

Formålet med denne delen av analysen er ikke å teste alle prediksjoner gjort av nyrealister etter 1989 – selv om de i mange tilfeller enkelt kan tilbakevises empirisk. Det er derimot mer fruktbart å se tysk, japansk og russisk utenrikspolitikk i lys av maktbalanseteorien hovedantagelser om staters atferd i et unipolart system. Siden ”unbalanced power, whoever wields it, is a potential danger to others” (Waltz 1997: 915), vil ikke Japan og Tyskland kunne *bandwagon* med USA, de er nødt til å balansere. Når vi i dag derimot vet at dette ikke er tilfellet, er det mer interessant å studere hvilke hensyn som var fremtredende i de to landenes politikktutforming etter 1989. Hva var avgjørende for at de to potensielle utfordrerne til USA i stor grad fortsatte sin *bandwagon*-strategi? Den kalde krigens slutt gjorde ikke lenger disse to landene like avhengige av amerikansk støtte, og det kunne derfor vært et påskudd for en internasjonal nyorientering. Denne delen analyserer hvorfor dette ikke skjedde, samtidig som den forklarer hvordan Russland gikk fra en trusselbalansetenkning til å føre en maktbalansopolitikk.

4.2.1 Tyskland

Tysk utenriks- og sikkerhetspolitikk i perioden 1989-2001, svarer i liten grad til maktbalanseteoriens antagelser om hvordan stater opptrer i et unipolart system. Det finnes få eller ingen empiriske studier som viser at Tyskland i denne perioden ønsket å endre status quo i internasjonal politikk. Verken politiske ytringer eller noen militær opprustning av betydelig karakter tilsier at Berlin ønsket å starte en balansering mot Washington. I stedet fremstår Tyskland i denne perioden som et fruktbart eksempel på hvordan en stat velger en *bandwagon*-strategi overfor hegemonen i det internasjonale systemet. Hva kjennetegnet hovedlinjene i tysk politikk de første årene etter Murens fall? Og på hvilken måte kan en forklare at de sterke politiske bindingene vestover ikke ble svekket som følge av den kalde krigens slutt?

I forbindelse med den tyske samlingen i oktober 1990 skisserte Helmut Kohl hvordan en gjennom å lære av historien skulle se sammenhengen mellom de europeiske utfordringene generelt og de tyske spesielt: "European integration is a 'question of war and peace', and that German unity and European unity represent 'two sides of the same coin'" (sitert i Banchoff 1997: 60). Gjennom hovedtankegangen formulert som *Europa als Schicksalsgemeinschaft*, Europa som et fellesskap med en felles skjebne⁴², ledet Tyskland an i arbeidet om enda dypere europeisk integrasjon, noe som ledet frem til Maastrichtavtalen i 1992.

Det var særlig to ting som kjennetegnet den tyske utenrikspolitiske diskursen tidlig på 1990-tallet. For det første gjaldt det diskusjonen om hvilken rolle Tyskland skulle spille i europeisk og internasjonal politikk i en post-kaldkrig verden. For det andre ble det diskutert i hvilken grad historien la bånd på det tyske handlingsrommet i utenrikspolitikken. Det siste først: Historien la klare bånd på tysk utenrikspolitikk, slik den hadde gjort for Vest-Tyskland helt siden 1949. Om den kalde krigens slutt kunne bidra til at landet i større grad kunne frigi seg fra de historiske bindingene

---

⁴² Min oversettelse.

---

andre verdenskrig medførte, var i liten grad aktuelt. Den tyske utenrikspolitiske linje skulle være den samme som før. En talsmann for det tyske utenriksdepartementet tilkjennega denne holdningen ved en tale i 1993: "German foreign policy does not need to be reinvented" (Mayer 1997: 722).

Under hele den kalde krigen hadde Vest-Tyskland vært en av USAs nærmeste allierte. Selve grunnsteinen i vesttysk sikkerhetspolitikk var NATO-medlemskapet, kombinert med den amerikanske atomgarantien. Overgangen fra en bipolar til en mer unipolar verden endret ikke denne holdningen på noen betydelig måte. NATO (med et sterkt amerikansk lederskap) ble fortsatt sett på som hjørnesteinen i tysk sikkerhetspolitikk på 1990-tallet, samtidig som man ønsket en fortsatt høy tilstedeværelse av amerikanske militære styrker i Europa og Tyskland (Mayer 1997: 729). Det tyske engasjementet i arbeidet med utviklingen av EUs *Felles utenriks- og sikkerhetspolitikk* (FUSP) og den *Økonomiske og monetære union* (ØMU), svekket i liten grad NATOs vitale rolle i tysk sikkerhetspolitikk mellom 1989 og 2001. Blant tyske politikere på 1990-tallet ble en eventuell utvikling av et europeisk mellomstatlig sikkerhetsfelleskap, sett på som å skulle komplettere NATO og den amerikanske militære tilstedeværelsen.

Samtidig var Tyskland en pådriver for en "øst-utvidelse" av både EU og NATO, i tråd med Helmut Kohls visjoner for det nye Europa. Bill Clintons (1996) uttalelse om at "America has no better friend than Cancellor Kohl" bidro til at Tyskland, til dels på bekostning av Storbritannia, ble sett på som USAs fremste allierte i Europa.

Tysklands utenrikspolitiske atferd i denne perioden, er ikke i tråd med hva en kunne forvente ut ifra en maktbalansetankegang. Gjennom en sterk økonomisk utvikling fremsto Tyskland mer og mer som en regional stormakt, men uten ambisjoner om å svekke det amerikanske hegemoniet. På tross av USAs overveldende militære makt, valgte de tyske politikerne en forstøtt *bandwagon*-strategi etter den kalde krigens slutt, selv om perioden umiddelbart etter 1989 kunne rettferdiggjort en tysk utenrikspolitisk nyorientering. Derfor innehar maktbalanseteorien i liten grad forklaringskraft på tysk politikk versus USA i perioden 1989-2001.

Det er selvsagt mange årsaker til at Tyskland fortsatte å *bandwagon* med USA etter 1989. Og årsaksforholdene er også mer kompliserte enn de fremstår nedenfor. Når balansering likevel ikke fremsto som et reelt alternativ for tyske politikere, var dette et resultat av særlig to forhold: At USA og Tyskland allerede var nære allierte, og at landene i stor grad hadde sammenfallende interesser.

For det første, overgangen fra en bipolar til en unipolar verden medfører ikke nødvendigvis et skifte av alliansepreferanse som mange nyrealister forutsetter. Selv om USA utviklet seg videre i retning av en militær og økonomisk *hypermakt*⁴³ de første årene etter den kalde krigens slutt, ble ikke den amerikanske politikken sett på som truende i Berlin. Tyskland så heller at det nære amerikanske samarbeidet var en av forutsetningene for tysk og europeisk stabilitet i en post-kaldkrig verden. I perioden mellom 1950 og 1989 hadde USA gjennomsnittlig ca. 240 000 soldater og annet militært personell utstasjonert i Vest-Tyskland per år. Dette snittet sank til ca. 120 000 soldater i perioden 1989-2001, for det da samlede Tyskland. Fra 1996 til 2001 var det i underkant av 70 000 amerikanske soldater i landet per år (U.S. Troop deployment dataset 2004). Disse tallene er med på å underbygge argumentet om at forholdet mellom Washington og Berlin fortsatte som nære allierte, på tross av den kalde krigens slutt.

For det andre, hvorfor skulle i det hele tatt Tyskland ønske å distansere seg politisk fra amerikansk politikk, når landene i stor grad hadde sammenfallende interesser og visjoner for internasjonale forhold? I følge klassisk realisme er makt et *mål* i seg selv, og ikke bare et *middel*. Derfor kan en argumentere for at Tyskland burde distansere seg fra USA, for å oppnå mer makt. Imidlertid var stabilitet i verden og særlig i Europa, viktig for begge stater. Dypere integrasjon i EU og øst-utvidelsen av NATO var begge sentrale utenrikspolitiske mål for flertallet av politikerne i de to landene. Integrasjon av tidligere Warszawapaktstater, ble sett på som et viktig ledd i

---

⁴³ Begrepet ble "populært" å bruke etter at den franske utenriksministeren Hubert Védrine, brukte det i en kritikk av den amerikanske økonomiske posisjonen i 1998, hvor han fremholdt "To Paris, U.S. looks like a 'hyperpower'" (International Herald Tribune 1999).

---

utviklingen mot et mer stabilt Europa. Amerikansk tilstedeværelse, og da særlig i Tyskland, ble sett på som en forutsetning for at dette skulle lykkes. Dessuten viste urolighetene på Balkan at europeerne var avhengig var amerikansk hjelp i konflikthåndteringen. Samtidig viser tallene over at USA i stor grad fortsatte sin NATO-beredskap i Tyskland etter 1989.

Et annet og mer underliggende argument er økonomi. Begge land hadde interesser av at tidligere kommunistiske stater utviklet en stabil markedsøkonomi. Amerikansk press med tysk støtte, skulle bidra til at stabile politiske og økonomiske institusjoner ble bygget på ruinene av tidligere kommunistiskinspirerte systemer. Sammenhengen mellom markedsøkonomi, stabile demokratiske institusjoner og økt handel med andre land, skulle skape en form for gjensidig avhengighet og varig fred – en form for det ”kantianske triangel”. En annen side av saken er selvsagt at begge land hadde store økonomiske fordeler av å få tilgang til markeder som tidligere kun var forbeholdt Sovjetunionen.

Derfor kan tysk politikk i perioden lettere forklares ut ifra en trusselbalansetankegang, hvor det er fruktbart å peke på USA som den *velvillige hegemon* i systemet. På tross av USAs rolle som supermakt, var en tysk *bandwagon*-strategi mulig nettopp fordi en trusselbalansetankegang åpner for å analysere andre staters *intensjoner*. Denne delen av analysen har nettopp pekt på disse forholdene. Amerikanske interesser i Europa bidro til å vise at landet ikke hadde fiendtlige intensjoner. Derfor ble også de tyske alliansepreferansene basert på en trusselvurdering og ikke den relative maktandelen USA kontrollerte i systemet. Siden USA opptrådte som en *velvillig hegemon*, hadde ikke Tyskland noen interesse av å endre status quo i vår periode. For øvrig signerte Tyskland ikkespredningsavtalen av atomvåpen (NPT) i 1970, en avtale det fortsatt er stor politisk enighet om.

4.2.2 Japan

I verdensmålestokk er Japan en økonomisk stormakt.⁴⁴ Men det som skiller landet fra andre stater med tilsvarende høyt BNP per innbygger, er fraværet av militære kapasiteter og stormaktsambisjoner. Dette er selvsagt et produkt av både den andre verdenskrig og den kalde krigens realiteter. Derfor er det mange fellestrekk å spore mellom tysk og japansk utvikling etter 1945. Japans skjebne som tapende part i andre verdenskrig og senere frykt for Sovjetunionen, bandt landet uløselig sammen med amerikansk okkupasjons- og senere kaldkrigspolitikk. Den amerikanske garantien for Japans ytre sikkerhet, er en av flere årsaker til landets store økonomiske vekst under den kalde krigen. I 1990 hadde Japan verdens nest største økonomi, og hadde et BNP per innbygger tilsvarende 70 % av det amerikanske (Hosokawa 1998: 5). På dette tidspunktet hadde altså Japan et potensial til å utvikle egne høyteknologiske militære kapasiteter. Allikevel kan ikke japansk post-kaldkrigspolitikk karakteriseres som noen form for maktbalanspolitikk mot USA. I stedet kan mesteparten av japansk politikk vis av vis i Washington i vår periode forklares ut ifra en *bandwagon*-strategi. Mulighetene for balansering var tilstede i 1989 - hvorfor valgte Japan et fortsatt samarbeid med den eneste gjenværende supermakten? Hvorfor passer ikke japansk politikk etter den kalde krigens slutt inn i en maktbalansetankegang?

På det tidspunktet Berlinmuren falt var Japan en ledende stormakt hva gjaldt teknologisk innovasjon og BNP per. innbygger. Ser man dette i sammenheng med landets høye skårer i *Correlates of War*-indeksen (COW), hadde derfor Japan mulighet til å bli en ledende militærmakt.⁴⁵ Avgjørende for denne utviklingen hadde selvsagt vært å produsere egne atomvåpen, men Hiroshima og Nagasaki gjorde dette politisk umulig. Amerikansk tilstedeværelse på øyene har imidlertid vært grunnpilaren

---

⁴⁴ Stormaktsbegrepet er noe diffust. Det er vanlig i litteraturen å skille mellom økonomiske og militære makter. Under den kalde krigen var Sovjetunionen en *militær* supermakt, men ikke en *økonomisk* supermakt. Det motsatte gjelder for Japan. Dessuten skiller en gjerne mellom *globale* og *regionale* stormakter. Stater som Nigeria, Brasil, Iran og India blir ved i ulike sammenhenger definert som regionale stormakter (Goldmann 2007: 268).

⁴⁵ Se tabell 1 og figur 1 i vedlegget.

---

i japansk sikkerhetspolitikk siden slutten på den andre verdenskrig. Landets forsvarsutgifter har vært lave, utelukkende fordi USA gjennom hele den kalde krigen garanterte for deres sikkerhet. Med ikke-demokratiske atommakter som naboland, har det vært av en vital interesse å havne under den amerikanske atomparaplyen. Med dette som utgangspunkt kan spørsmålet overfor snus på hodet: Hvorfor skulle egentlig Japan ha noen interesse av å endre status quo etter 1989?

I Japan var det som en følge av den kalde krigens slutt debatt rundt landets sikkerhetspolitiske prioriteringer. I årene 1991-92 diskuterte den politiske eliten hvorvidt fremtidens sikkerhetspolitikk fortsatt skulle bygges rundt et sterkt bilateralt forhold til USA, eller gjennom et regionalt samarbeid med andre asiatiske land (Brown 1994: 431). Avgjørende for denne diskusjonen var en form for geopolitisk trusselvurdering. I 1991 var Japan i særlig grad bekymret for forholdet til Nord-Korea og atommaktene Sovjetunionen og Kina. Dette uklare forholdet viste for mange nødvendigheten av amerikansk militær tilstedeværelse. Diskusjonen rundt de sikkerhetspolitiske prioriteringene ble på mange måter avsluttet etter en serie taler statsminister Miyazawa holdt i løpet av 1993-94, som i ettertid har blitt omtalt som *Miyazawa-doktrinen* (Brown 1994: 443). På et samarbeidsmøte mellom Japan og medlemslandene i ASEAN⁴⁶ i 1994 definerte statsministeren den japanske rollen i den regionale og globale konteksten for første gang etter den kalde krigens slutt:

The presence and engagement of the United States (...) will continue to play an important role in the future as a stabilizing factor in the region (...) [and that] countries of the Asia-Pacific region need to develop a long-term vision regarding the future order of peace (...) [and the pledge that] Japan will actively take part in such discussions (siteret i Brown 1994: 443).

I lys av dette hadde ikke Japan interesser eller behov som ville rettfærdiggjort *balansering* mot USA.⁴⁷ Selv om det verken i 1992-93 eller senere var har hersket

---

⁴⁶ The Association of Southeast Asian Nations

⁴⁷ Det samme gjelder her som for Tyskland. I realistisk teori er makt et mål i seg selv, ikke bare et middel. I lys av dette kan en se at Japan ville ha en interesse av å svekke USA, for selv å øke sin relative maktandel.

fullstendig enighet om USAs rolle i japansk sikkerhetspolitikk, har denne diskusjonen i all hovedsak omfattet spørsmål som ikke har vært avgjørende for deres nære samarbeid. En meningsmåling fra mai 1996 viser at 70 % av det japanske folket støttet alliansen med USA, *selv om* hele 67 % ville foretrekke en reduksjon i antall amerikanske styrker i landet (Hosokawa 1998: 2). Denne opinionsdannelsen illustrerer poenget med å ha *hjelpen* nær, men *hjelperen* fjern.

Til tross for misnøye innad i Japan når det gjelder antallet amerikanske styrker på øygruppa, tydeliggjør tidligere statsminister Morihiro Hosokawa (1998: 4) hvor viktig rolle de amerikanske atomvåpnene spiller:

Both Russia and China, while weak in conventional military power, hold enough nuclear missiles to destroy Japan. It is legitimate to ask how Japan would counter nuclear blackmail. Tokyo, which accepted unconditionally the permanent extension of the Nuclear Nonproliferation Treaty in 1995 and renounced development of its own nuclear deterrent, has no choice but to depend on the nuclear umbrella of an ally. (...) From Japan's perspective, friendly relations with the United States, the only remaining superpower, are vital. Even if all common threats disappeared in the next century, the alliance would still be in Japan's interest.

Antallet amerikanske soldater i Japan også etter 1989, viser de sterke avhengighetsbåndene mellom landene. I perioden 1950 til 1989 var det i gjennomsnitt ca. 90 000 amerikanske militære styrker på øyene i og rundt Japan per år. Selv om dette snittet er noe skjevt grunnet store amerikanske tropper i Japan i forbindelse med Koreakrigen i 1950-53 (i underkant av 200 000), illustrerer det hvor avhengig landet har vært av USA før 1989. I perioden etter Murens fall og frem til 2001, var det i gjennomsnitt ca. 47 000 amerikanske soldater utstasjonert på øygruppa per år. (U.S. Troop deployment dataset 2004). Dermed viser disse tallene også tendensen skissert gjennom denne delen av oppgaven. Den japanske sikkerhetspolitiske tilnærmingen endret seg ikke på noen som helst fundamental måte, på bakgrunn av den kalde krigens slutt.

Et annet forhold som også forklarer de to landenes nære forhold, særlig etter 1989, er handel. USA står som selve symbolet på en kapitalistisk orientert markedsøkonomi, med fokus på åpne markeder. Den japanske økonomien er i de fleste tilfeller bygget

---

opp rundt den samme forståelsen av markedets betydning. Derfor er det også naturlig at Japan ønsket å knytte tette bånd til den største forsvareren av et økonomisk system de har bygd sin velstand på. På samme måte som i tysk politikk har den sikkerhetspolitiske forklaringsfaktoren et underliggende økonomisk motiv: Det vil medføre store økonomiske kostnader å endre status quo i internasjonal politikk. Både fordi en rustning i seg selv er kostbar, økonomisk og politisk. Men særlig fordi en balansering vil forringe tilgangen til amerikanske markeder og motsatt, og gjøre hele det internasjonale systemet ustabil. Et velfungerende økonomisk system er helt avhengig av absolutte gevinster, mens en maktbalansopolitikk i stor grad ville medført relative fordeler.

Denne todelte forklaringen klargjør hvorfor Japan *ikke* har valgt å forfølge en maktbalansetankegang overfor USA etter 1989. Washingtons utenrikspolitikk i vår periode har muliggjort en japansk trusselbalansetilnærming. Det nære samarbeidet mellom landene før Murens fall, er også med å forklare hvorfor Japan så enkelt kunne forfølge en *bandwagon*-strategi mot USA. Analysen over har vist at USA på mange måter har opptrådt som en *velvillig hegemon*, som i seg selv har lagt grunnlaget for en japansk *bandwagon*-strategi, på tross av den amerikanske maktandelen i internasjonal politikk. Derfor er teorien om trusselbalanse et fruktbart analyseverktøy for å forstå og forklare japansk politikk etter den kalde krigens slutt.

4.2.3 Russland

De første årene etter Sovjetunionens fall i romjulen 1991, var preget av russisk optimisme i tilnærmingen til Vesten. Den kalde krigens skygger hadde for lengst trukket bort, til fordel for *mer* demokrati, markedsøkonomi og store ambisjoner om en sterk europeisk tilknytning. NATO ble sett på som en viktig institusjon i denne sammenhengen, og flere sentrale russiske politikere fremholdt at et NATO-medlemskap måtte være et mål for fremtiden (Kupchan 1997). I 1992 påpekte daværende utenriksminister, Andrei Kozyrev, at Russland ville igangsette ”a completely fresh policy of unrestrained partnership and integration with the West”

(Bazhanov 1997). Denne liberale posisjonen ble holdt av de såkalte "atlantistene". Denne etter hvert omstridte gruppen politikere mente at Russland var en del av den vestlige sivilisasjonen, og at sikkerhetsutfordringene i en post-kaldkrig verden rettfærdiggjorde en russisk sikkerhetspolitikk i skjæringspunktet mellom en vesteuropeisk og en transatlantisk tilnærming (Sergounin 2003: 108-111).

På få år var dermed kynisk maktbalansopolitikk og andre sentrale kjennetegn ved den kalde krigen, erstattet med imøtekommenhet og optimisme. Moskva anså at europeiske og amerikanske interesser i stor grad var sammenfallende med de russiske. I Washington formulerte George H. W. Bush tidlig sin optimisme gjennom strategien "New world order". I Europa ble Russlands brudd med kommunismen tatt godt imot, samtidig som en så skeptisk på de økonomiske kostnadene ved russisk integrasjon vestover. Russisk politikk i de første årene etter 1989, kan ikke karakteriseres som noen maktbalanse. Sovjetunionen hadde tapt den kalde krigen, men i forlengelsen av Gorbatsjovs linje ble ikke deres tidligere fiender i NATO sett på som noen trusler mot Kremles interesser. Derfor kan Moskvas utenrikspolitikk de første årene etter 1989, forklares gjennom en trusselbalansetankegang. Fordi det som ble oppfattet som truende i Moskva, var utbrytergrupper som for eksempel i Tsjetsjenia, og ikke USA eller andre NATO-land (Wallander 2001: 3).

Dette bildet endret seg fra 1993 av. De vestligorienterte politikerne i Kreml mistet raskt innflytelse, og russisk utenrikspolitikk endret karakter. Særlig tre forhold gjorde at politikken i større grad ble basert på en nullsumspill-tenkning. For det første hadde myndighetene i Moskva regnet med vestlig bistand gjennom økonomisk integrasjon og deltakelse i vestligkontrollerte institusjoner. Mange hadde forventet en form for "Marshallplan" på nytt etter 1989. For det andre ble det stadig mer synlig at Russland kun spilte en perifer rolle i internasjonal sikkerhetspolitikk. Landet var en sterk motstander av NATOs planer om øst-utvidelse, men fikk i liten grad gjennomslag for sine synspunkter. Dette medførte at Kreml begynte å anse NATO som en trussel igjen. Russerne ble heller ikke konsultert før amerikanske fly bombet Libya i 1993, Bosnia i 1995 og Irak i 1996. Dette er med på understreke russernes stadig mer perifere rolle

---

som stormakt (Bukkvoll og Kjølberg 2001: 9-11). For det tredje var det viktig for Russland å kunne kontrollere egen periferi, særlig i Kaukasus og Sentral-Asia. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE)⁴⁸ ble etablert 1. januar 1995 med det formål å koordinere og samordne politikken til organisasjoner og stater i regionen. Dette gjaldt betydningsfulle aktører som NATO, EU, Europarådet og europeiske land, Samveldet av uavhengige stater (SUS) og Russland. Siden organisasjonens beslutninger skulle fattes gjennom konsensus, så Kreml dette som en mulighet til å stanse politikk som var i strid med russiske interesser (Zagorski 1997: 524). Som vi har sett tidligere, ble den vestlige sikkerhetspolitikken i stor grad utformet gjennom et amerikanskledet NATO. Derfor ble OSSE mindre viktig som premissleverandør i den vestlige sikkerhetstenkningen. Gjennom vestlig press var derimot organisasjonen sterkt tilstedeværende i konfliktområder som Balkan, Kaukasus og Sentral-Asia (Zagorski 1997: 524-527). Moskva så i særlig grad på de to sistnevnte områdene som egen periferi, og ønsket ikke noen form for innblanding. Dermed var oppfatningen i Kreml at Vesten hadde styrket sin innflytelse i områder som ble ansett å være indre russisk anliggende.

En fellesbetegnelse på den russiske holdningen overfor Vesten, og da særlig USA, var skuffelse. Russerne følte seg lurt fordi de hadde gitt opp alt, uten å få noe tilbake. Warszawa-pakten var oppløst, og russerne ble lovet massiv økonomisk bistand og vestlig integrasjon. Dette skjedde i liten grad. Da europeerne så hva det medførte av økonomiske kostnader å integrere Øst-Tyskland, forstod man at det vil være umulig å opptre på samme måte overfor russerne. Dessuten opplevde russerne utplassering av NATO-styrker i det tidligere Øst-Tyskland, som et klart løftebrudd på avtalen i forbindelse med Tysklands samling.

---

⁴⁸ Konferansen for sikkerhet og samarbeid i Europa (KSSE) før 1995.

Russisk maktbalansepolitikk

Bakgrunnen for denne type utenriks- og sikkerhetspolitikk er at en stat, eller en koalisjon av stater, ønsker å endre de relative maktforholdene i det internasjonale systemet. I et unipolart system betyr dette at en ønsker å *skape* en maktbalanse som per definisjon ikke er tilstedeværende i systemet, ved å iverksette en balanseringsstrategi mot den hegemoniske makten. Strukturen i systemet kan ta form som enten en bipolar eller en multipolar maktbalanse, i følge en nyrealistisk forståelse av internasjonal politikk.

Russisk maktbalansepolitikk kjennetegnes først og fremst gjennom Jevgenij Primakov. Han overtok vervet som utenriksminister etter Kozyrev i 1996 og ble senere også statsminister under Boris Jeltsin. Primakov fremholdt tidlig at "Russia has been and remains a great power, and its policy toward the outside world should correspond to that status" (Donaldson og Noguee 1998: 199). Primakovs fremste mål var å styrke båndene til SUS (Samveldet av uavhengige stater), slik at Russland kunne forsvare sitt regionale hegemoni.

Hvilke forhold rettferdigjorde en russisk balanseringsstrategi overfor det amerikanske hegemoniet? Fire punkter virker avgjørende:

- Vestlig "innblanding" i SUS-området
- Krigene på Balkan
- Utvidelsen av NATO
- NATOs strategiske konsept

For det første ble OSSEs økende tilstedeværelse særlig i Kaukasus sett på som en innblanding i en naturlig russisk innflytelsessone. For å opprettholde sine stormaktsambisjoner var Moskva avhengig av å konsolidere makten over SUS. Vestlig "innblanding" i disse konfliktene var med på å begrense den russiske innflytelsen over området som ble sett på som russisk (Donaldson og Noguee 1998: 164-165). For det andre skjedde NATOs militære intervensjon på Balkan i 1995 uten

---

russisk samtykke. Konflikten i Kosovo ble sett på som en kamp mellom to etniske grupper innenfor én stat, noe daværende utenriksminister Igor Ivanovs uttalelser tydeliggjorde: "Russia's position is correct. There can be no military solution to the problem" (sitert i Cross 2002: 12). Dermed ble NATOs bombing av serbiske posisjoner i 1999 sett på som en unilateral handling uten legalitet (FN) eller legitimitet (Moskva). For det tredje tolket Moskva utvidelsen av NATO i en nullsumspill-tankegang. Det at tidligere medlemmer av Warszawapakten nå var under beskyttelse av NATOs Artikkel V., ble sett på som truende i Kreml. For det fjerde ble NATOs nye strategiske konsept sett på som uklart blant russiske politikere. Begrepet "humanitær intervensjon" var uklart definert. Dessuten hadde bombingene av Serbia ført til frykt for at NATO senere kunne komme til å engasjere seg i den russiske konflikten med Tsjetsjenia⁴⁹ (Bogaturov 2005: 307).

Summen av disse fire forholdene kan altså forklare hvorfor politikerne i Kreml førte en balanseringsstrategi mot det amerikanskledede hegemoniet. Den stadig økende graden av amerikansk tilstedeværelse i europeiske land, bidro til å sterkt begrense den russiske manøvrerbarheten i utenriks- og sikkerhetspolitikken. Resultatet av dette var at russerne førte en tradisjonell realpolitikk.

Hvordan gjennomføre en russisk maktbalansopolitikk?

Primakovs fremste mål var å skape et multipolart system, ved å føre en todelt maktbalansopolitikk. Gjennom å fremme en maktbalansetenkning skulle russerne skape en motvekt til det amerikanske hegemoniet. Siden Russland var klart underlegne USA på alle relevante kapasiteter,⁵⁰ var de avhengig av støtte hos andre stater for å oppnå en *effektiv* balansering. Dette skjedde for det første gjennom "Primakov-doktrinen". Målet med denne strategien var å skape et "strategisk triangel"

---

⁴⁹ NATOs militære intervensjon i Kosovo (24. mars 1999) ble foretatt før alliansen vedtok sitt nye strategiske konsept (april 1999). Bombingen av Serbia ble foretatt uten at landet grenset opp mot noen av NATOs medlemsland. Dette kan selvsagt ha skapt frykt i en tilsvarende intervensjon i Tsjetsjenia, hvor det uten tvil pågikk også pågikk grove brudd på menneskerettighetene.

⁵⁰ Se tabell 1 og figur 1 i vedlegget.

mellom Russland, Kina og India. Gjennom et tett økonomisk samarbeid skulle landene skape en "antihegemonisk koalisjon" og flytte hovedfokuset i internasjonal politikk østover. (Huntington 1999: 44-45). For det andre ønsket Moskva å splitte opp det vestlige fellesskapet, gjennom å styrke russiske bilaterale bånd til hvert enkelt land. På denne måten skulle Kreml i mindre grad behøve å forholde seg til de tunge politiske institusjonene som NATO og EU. Russland kunne heller fremme sin, tross alt betydelige, relative makt overfor andre enkeltstater i Europa. På denne måten søkte Primakov å skape en form for multipolar logikk, gjennom det Bukkvoll og Kjølberg (2001: 14) omtaler som *geopolitisk pluralisme*.

Primakovs *forsøk* på balanseringsstrategi gjennom å fremme en maktbalansetenkning, var i liten grad vellykket. Dette understreker at både Kina og India, på tross av russisk press, fortsatte å fremme en trusselbalansetilnærming overfor USA. Europeiske stater ønsket et godt forhold til Russland, men dette skulle selvsagt ikke gå på bekostning av det transatlantiske samarbeidet i NATO og deres *bandwagoning*-strategi overfor USA. Dermed var det liten interesse, bortsett fra i Russland, for å endre status quo i internasjonal politikk. Konfliktene på Balkan generelt, men mer spesielt NATOs intervensjon i Kosovo i 1999, viste at Vesten ikke lenger så det som nødvendig å konsultere russerne før denne type militære operasjoner. Russlands mer perifere rolle i internasjonal politikk fortsatte frem til 11. september 2001, på tross av at Russland siden 1993 mer eller mindre førte en balanseringsstrategi.

I årene etter den kalde krigens slutt ble Moskvas hegemoni svekket, både geografisk, økonomisk og militært. Dette gjorde at den russiske relative maktposisjonen etter hvert, ble svakere på bekostning av de amerikanske kapasitetene. Når også mange av de store stridstemaene i internasjonal politikk ble avgjort i institusjoner uten russisk deltakelse (NATO og WTO), eller ved amerikansk unilateralisme, ble den tidligere supermakten i stor grad marginalisert. USA ble ikke sett på som noen *velvillig hegemon*, men heller en unipol som kun var interessert i å styrke egen posisjon. Sett fra Moskvas ståsted er dette en forklaring på hvorfor en maktbalansopolitikk ble fremmet i forsøket på å endre status quo i internasjonal politikk.

4.3 Avslutning

I dette kapitlet er mine to hypoteser testet opp mot den faktiske politikktutforming til en rekke sentrale aktører etter 1989. Den empiriske gjennomgangen har vist at med unntak for Russland, har ingen andre land ført en maktbalansopolitikk overfor USA. Derfor er også maktbalanseteorien et mindre egnet analyseverktøy på internasjonale forhold etter 1989, siden teorien med noen få unntak ikke kan forklare staters politikktutforming i denne perioden.

5. Unipolaritet og stabilitet

Forrige kapittel konkluderte med at teorien om trusselbalanse er et bedre egnet analyseverktøy enn maktbalanseteorien, for å forklare stabilitet etter 1989. Hva skyldes dette? Og hvordan kan unipolaritet og stabilitet være forenlig? Denne delen forsøker å svare på disse *store* spørsmålene, og gir en analyse av hvilke årsaker som ligger til grunn for at det i perioden etter 1989, tross alt, har vært et fravær av stormaktskonflikt.

5.1 Drøftning av analysens funn

5.1.1 Hvordan fremme en stabil unipolaritet

Opgaven har argumentert med at amerikansk politikk etter 1989 ikke direkte kan analyseres gjennom dikotomien makt- og trusselbalanse. En hegemonisk makt vil alltid søke å opprettholde sin relative posisjon i systemet, og derfor er det eventuelt *andre* stater som må fremme balanseringsstrategier overfor den dominerende aktøren. Derfor er det teoretiske rammeverket i større grad egnet til å analysere andre *relevante* aktørers politikkkutforming. Anarkiet i internasjonal politikk gjør at ingen stater kan oppnå absolutt sikkerhet - i form av å beskytte seg mot alle typer trusler. Den største trusselen mot hegemonen i et unipolart system, er at andre stater lykkes i sin maktbalansopolitikk. Dette er en eksistensiell trussel, som endrer strukturen i systemet til en bipolar, eller helst multipolar maktbalanse. Som den empiriske gjennomgangen har vist, har denne trusselen vært lite reell i perioden etter 1989. En måte å hindre at motmakt etableres på, er ved å overbevise at andre sentrale aktører har nytte av å føre en trusselbalansopolitikk. I kraft av dette er formuleringen av H2 (trusselbalanshypotesen) fruktbar, gitt et amerikansk ønske om å hindre at en motmakt etableres. Tanken er at en politikk som ikke virker truende på andre stater,

---

gjør det lettere å spille rollen som den *velvillige hegemon*, noe som ”produserer” *bandwagon*-strategier hos andre stater.

Lekkasjen fra Pentagon under Bush sr. og Clinton-administrasjonens formulerte doktrine, er med på å støtte opp under en trusselbalansetilnærming, men kanskje ikke i like stor grad som forventet. Selv om begge dokumentene viser at administrasjonene så på samtidens unipolare struktur som noe mer enn en midlertidig situasjon, samsvarer ikke begrunnelsen med hva vi kunne forventet gjennom en trusselbalansetilnærming. Pentagon peker på at ethvert forsøk på å endre status quo må forhindres og vil forhindres, om nødvendig gjennom bruk av tvangsmakt. Poenget Stephen Walt fremfører, er at ingen andre stater i det hele tatt vil balansere mot USA, hvis de oppfatter landets intensjoner som gode. Sammenlignet med trusselbalanseteoriens modellering av virkeligheten, ser ikke Pentagon at nettopp deres atferd i det internasjonale systemet *i seg selv* er det avgjørende for stabiliteten og varigheten. Hvis USA opptrer som den *velvillige hegemon*, vil det ikke være nødvendig å fokusere på potensielle utfordrere i systemet, fordi ingen vil ha noen interesse av å endre status quo.⁵¹ Men Pentagons strategi har i stor grad vært vellykket i vår periode. Deres formulerte mål om å ”prevent the re-emergence of a new rival” har lyktes godt i forhold til Japan og Tyskland. Disse landene fortsatte å føre en politikk basert på en trusselbalansetenkning. Den amerikanske politikken overfor Russland, har derimot vært mislykket på dette området. Selv om det selvsagt med rette kan hevdes at effekten av den russiske maktbalansopolitikken har vært minimal, og i så henseende har den amerikanske politikken lyktes.

---

⁵¹ En annen diskusjon er selvsagt om en stat kan føre en politikk som tilfredsstillende alle andre betydningsfulle aktører, i den forstand at balansering ikke oppstår. Det avgjørende i denne sammenheng er tidsperspektivet. Det finnes eksempler på langvarige hegemonidannelser, selv om dette hører til sjeldenhetene i internasjonal politikk. Svaret på spørsmålet avhenger også av hvilket teoretisk syn en har på krig. Krig kan blant annet forstås som et utenrikspolitisk virkemiddel, som en form for Clausewitzansk ”war is politics by other means”, eller i enn mer Kantiansk tolkning hvor varig fred er mulig gjennom sammenhengen mellom *demokrati*, *gjensidig avhengighet* og *internasjonal organisering*. Siden det innenfor internasjonal politikk er vanlig å forutsette at stater alltid vil opprettholde sin relative maktposisjon, er det vanskelig å se hvordan en kan få et systemskifte uten krig som virkemiddel, selv om det selvfølgelig finnes unntak.

En annen tolkning av er at USA selv mente de ikke trengte å vise noen spesielle hensyn overfor Russland. NATO-utvidelsene ble sett på som viktigere enn å hindre russisk maktbalansopolitikk. De rådende maktforhold på midten av 1990-tallet viser nettopp dette. USA var i en posisjon, hvor en maktbalansopolitikk fra Russland alene, ikke utgjorde noen spesiell trussel og var derfor akseptabelt. Ut fra dette synet fant ikke Washington det nødvendig å opptre som den *velvillige hegemon* overfor Russland, fordi gevinstene ved NATO-utvidelse var større enn de sikkerhetspolitiske utfordringene ved russisk maktbalansopolitikk.

Den amerikanske konflikthåndteringen har i flere tilfeller ikke vært forankret i FNs Sikkerhetsråd. I følge H2 burde vi forventet at amerikanskledede militære intervensjoner var legitimert nettopp gjennom FN. Når dette har vist seg å ikke være tilfelle, har det likevel blitt argumentert med at dette ikke er et direkte brudd på hypotesens prediksjoner. Analysen har vist at det er nødvendig å skille mellom legitimitet og legalitet. En intervensjons grad av legalitet knyttes gjerne tett opp mot Folkeretten og FNs Sikkerhetsråd. Intervensjonene i Bosnia og Kosovo var ikke legale i foregående forstand, men klart legitime i Vesten. De ble utført gjennom et institusjonelt rammeverk (NATO), og Clinton-administrasjonens syn på konflikten var lite kontroversielt i den vestlige verden. Men som vi tidligere har sett ble intervensjonene tolket som aggressiv amerikansk unilateralisme av russerne. Dette viser kompleksiteten i internasjonal politikk, siden det alltid vil være diskusjon rundt krenkelse av statlig suverenitet gjennom en humanitær begrunnelse. Derfor har intervensjonene på 1990-tallet ikke direkte brutt med en trusselbalansetilnærming, fordi de fleste relevante aktører så det som både nødvendig og legitimt.

Derimot kan økningen av de amerikanske forsvarsbudsjettene mot slutten av 1990-tallet, tolkes som en mer unilateral politikktutforming. Økningen var ikke rettfærdiggjort gjennom et økt trusselbilde, men som et ønske om å styrke eget forsvar. Denne politikken ligger ikke innenfor rammene av hva vi kunne forvente ut ifra prediksjoner basert på teorien om trusselbalanse. Økningen i forsvarsbudsjettene kan tolkes som en strategi for å maksimere egne kapasiteter, som et ledd i å opprettholde

---

status quo. Men som det ble argumentert med tidligere, trenger ikke denne politikken å oppfattes som truende i Vesten. Økningen i den amerikanske militære kapasiteten ble heller tolket positivt, siden Europa allerede var under ”beskyttelse” av de amerikanske militære ressursene. At beskytteren er sterk, er i liten grad problematisk for de som skal beskyttes. De europeiske landene kunne tenke på denne måten, siden de var en del av det amerikanske sentrum og nære allierte.

Dette viser hvor vanskelig denne type analyser er. De tre strategiene stater kan følge for å opprettholde et hegemoni, kan i ulik grad spores tilbake til amerikansk politikk etter 1989. Problemet med disse strategiene er at særlig den første (maksimere egne kapasiteter) nettopp kan føre til at andre stater iverksetter en maktbalansopolitikk, siden hegemonens opprustning sees på som truende. Dette understreker nettopp betydningen av hvor viktig det er at hegemonen i et system opptrer *velvillig*. Denne velvilligheten må avveies mot hensynet til effektivitet. På tross av noe amerikansk unilateralisme, har perioden mellom 1989 og 2001 ikke fremprovosert maktbalansetenkning hos andre relevante aktører enn Russland. Dette må ikke tolkes dit hen at amerikanske allierte har vært enige i alle Washingtons disposisjoner, men heller at summen av amerikansk utenrikspolitikk ikke på noen måte politisk kunne rettferdiggjøre en maktbalansopolitikk. Ser en perioden under ett, kjennetegnes denne at Washington har lyktes i sine strategier og politikktutforming.

5.1.2 Det gode liv med hegemonen

I følge nyrealismen skulle potensielle stormakter, særlig Tyskland og Japan, starte en balansering mot det amerikanske hegemoniet som en følge av den kalde krigens slutt. Landenes noe spesielle økonomiske situasjon ville sannsynliggjøre en balanseringsstrategi. Derimot har den empiriske gjennomgangen vist at både Tyskland og Japan tjener som fruktbare eksempler på stater som velger å *bandwagon* med den sterkeste makten i systemet. Med andre ord har maktbalanseteoretikerne og den delen av nyrealismen Kenneth Waltz representerer, store problemer med å forklare staters atferd i et unipolart system. Denne analysen har nettopp vist dette ved å peke på at

stater ikke nødvendigvis må føre en maktbalansopolitikk i et unipolart system, slik nyrealismen forutsetter. Dette viser nettopp trusselbalanseteoriens fruktbarhet, siden teorien tar hensyn til flere aspekter ved staters alliansepreferanser. Ved å ha en mindre rigid og lovmessig tilnærming til internasjonal politikk, belyser teorien andre og mer sentrale forhold stater legger til grunn for alliansedannelse.

Med en trusselbalanseteori som et analytisk verktøy, er det lettere å gi en plausibel forklaring på hvorfor stater som Tyskland og Japan valgte en *bandwagon*-strategi. Ut fra et sikkerhetspolitisk hensyn var det rasjonelt for begge landene å fortsatt være alliert med USA. Det har aldri vært verken økonomiske eller teknologiske forhold som har hindret de to statene i å utvikle egne atomvåpen. Begrensningene har alltid vært av politisk karakter. Dette alene er en tungtveiende grunn, særlig for Japan, til å søke "beskyttelse" under den amerikanske atomparaplyen, også etter 1989. For europeernes del er det i tillegg liten politisk vilje til å heve forsvarsbudsjettene i fredstid, noe som ville blitt en realitet ved å eventuelt føre en maktbalansopolitikk. Derfor blir også den amerikanske tilstedeværelsen indirekte legitimert gjennom dette synet. Robert Kagan (2004) skriver om dette fenomenet, som han karikert kaller "of paradise and power". I følge forfatteren befinner europeerne og amerikanerne seg på to forskjellige planeter: Mars og Venus – med to ulike virkelighetsoppfatninger: den kantianske mot den hobbesianske forståelsen av internasjonal politikk. Selv om forfatteren av denne boken, har en noe spesiell forståelse av USAs rolle i internasjonal politikk, understreker hans analyse av virkelighetsoppfatningene på tvers av Atlanteren et viktig poeng: For de fleste europeiske stater er det greit at den amerikanske militærmakten er tilstede på kontinentet, så kan de respektive regjeringene holde forsvarsbudsjettene lave ved en fortsatt *bandwagon*-strategi.

En annen og mer fremtredende årsak til mangelen på politisk vilje til å øke forsvarsbudsjettene, er at mellomstatlig krig mellom vesteuropeiske stater virker utopisk. Det er vanskelig å se for seg hvordan en vesteuropeisk regjering hadde klart å oversitte et valg, ved å føre en langsiktig og kostbar maktbalansopolitikk. Den amerikanske statsviteren Karl Deutsch lanserte på 1950-tallet begrepet "security

---

community” (Deutsch m.fl 1957). Dette begrepet er fruktbart i analysen av europeisk sikkerhetspolitikk særlig etter 1989. Begrepet ”sikkerhetsfelleskap” forstås som:

En gruppe stater som ikke lenger ser på omfattende væpnet konflikt seg i mellom som mulig. De ser ikke lenger på hverandre som noen potensiell trussel, en slik trussel eksisterer bare fra tredje land (Jeppesen og Kjølberg 2001: 26).

Deutsch m. fl (1957: 27) peker på hvordan felles kommunikasjonsprosesser mellom aktører i et system over tid utvikler en felles sikkerhetsidentitet. Statene i et sikkerhetsfelleskap tar hensyn til hverandre i utformingen av utenrikspolitikk, noe som medfører gjensidig tillit og forutsigbarhet. Adler og Barnett (1998: 30) fremholder at både NATO og EU er sikkerhetsfelleskap av denne karakter, og særlig blir samarbeidet i den Europeiske Union sett på som et tett integrert sikkerhetsfelleskap av pluralistisk karakter. Gjennom opprettelsen og utviklingen av EU, har det utviklet seg et system av institusjoner og normverk som gjør at krig fremstår som svært lite sannsynlig. De politiske kostnadene og negative sanksjonene ved krig, gjør at medlemsstatene finner andre måter å løse konflikter på. Dette utgjør hovedårsaken til de lave europeiske forsvarsbudsjettene, særlig etter 1989. Dessuten sørger de tette båndene over Atlanteren for at trusselen fra tredjeland er minimal. Derfor fungerer også NATO-medlemskapet som en form for avskrekking mot potensielle fiender som ligger utenfor det europeiske sikkerhetsfelleskapet. Denne beskyttelsen var viktigere før 1989, men er fortsatt relevant i forståelsen av internasjonal politikk i vår periode. Europa nyter på mange måter godt av et ”billig” forsvar gjennom NATO-medlemskapet. Dette illustrerer tydelig hvorfor en *bandwagon*-strategi er å foretrekke for europeiske stater etter 1989.

For Tyskland og Japans vedkommende har USA opptrådt som den *velvillige hegemon* i vår periode. Washington fremstår som den største beskytteren av frie og åpne markeder, og som spredder av det liberale demokrati. Verken politikerne i Berlin eller Tokyo har hatt noen interesse av å endre et økonomisk system de i stor grad er avhengig av og tjener gode penger på. USA passer derfor godt inn i Kindlebergs teori om *hegemonisk stabilitet*. I følge teorien vil alle stater tjene på å ha en dominerende aktør i systemet, fordi en slik aktør skaper orden og forutsigbarhet. Denne type

stabilitet gir *absolutte* gevinster til alle i systemet, fordi alle stater har en interesse av stabile forhold. I sterk kontrast til dette står maktbalanspolitikken. En stat som tenker maktbalanse, tvinges inn i en nullsumspill-tankegang. Derfor vil økonomisk samarbeid i en slik politikkutforming være preget av *relative* fordeler. Dette viser også hvor vanskelig det vil være for stater som Japan og Tyskland å føre en maktbalanspolitikk, siden dette har sterke implikasjoner for den økonomiske politikken. I en globalisert tidsalder er stabil økonomisk utvikling også regnet som "high politics". Selv om overlevelse alltid vil være øverst i et statlig preferansehierarki, viser empirien at sikkerhetspolitikken og den økonomiske politikken er tett sammenvevd i de respektive landene vis-à-vis USA. Disse forholdene er med på å styrke trusselbalansens forklaringskraft i vår periode, siden teorien også vektlegger dette aspektet i beskrivelsen av staters utforming av utenriks- og sikkerhetspolitikk.

5.1.3 Sentrum-periferi: ett system flere logikker?

Det europeiske sikkerhetsfellesskapet som ble beskrevet ovenfor, omfatter ikke Russland. Selv om både NATO og EU har opprettet ulike samarbeidsorganer med Russland, er ikke Kreml på noen som helst måte integrert i det vestlige fellesskapet, som et hvilket som helst annet EU- eller NATO-land. Derfor er det naturlig å tenke at Moskva har et annet syn på sikkerhetstenkningen, enn den man finner i Europa og USA. Også etter 1989 har USA vært den sentrale premissleverandør innenfor vestlig sikkerhetstenkning. Og mens sikkerhetslogikken under den kalde krigen kunne karakteriseres som nullsumspill og maktbalanspolitikk, har logikken etter 1989 vært å bekjempe *kaosutfordringer* fra periferien (Jeppesen og Kjølberg 2001: 15-16). Den vestlige sikkerhetstenkningen har i vår periode handlet om hvordan en skal hindre periferiske lavnivåtrusler⁵² å nå sentrum av systemet. Dermed defineres "sentrum" ulikt i Vesten og i Moskva. Ved å forstå den ulike sikkerhetstenkningen i det

---

⁵² Typiske lavnivåtrusler som for eksempel immigrasjon men også mer alvorlig trusler som spredning av masseødeleggelsesvåpen og internasjonal terrorisme. Se sitat fra Anthony Lake i kapittel tre.

---

unipolare systemet, er det lettere å gi en fruktbar forklaring på hvorfor russisk politikk utviklet seg mot en maktbalansetenkning etter 1993.

Russland regnes som en del av periferien i den vestlige sikkerhetstenkningen, med de lavnivåtrusler dette innebærer.⁵³ Samtidig representerer Russland også et eget sentrum, som selv har en urolig periferi (Sentral-Asia og Kaukasus) landet i større grad ønsker å kontrollere (Jeppesen og Kjølborg 2001: 35). Den russiske maktbalansopolitikken må dermed forstås som en strategi for å styrke det russiske "sentrum" på bekostning av det vestlige "sentrum". Det interessante i denne sammenheng er de russiske forsøkene på å danne en form for "antihegemonisk allianse" sammen med India og Kina. Denne maktbalansopolitikken svekket ikke det vestlige sentrum fordi India og Kina i liten grad ønsket å delta i den russiske "alliansen". Dette ligger i kjernen av oppgavens problemstilling: India og Kina så seg ikke tjent med å føre en balanseringsstrategi overfor USA. Begge statene hadde ført en trusselbalansetenkning overfor Washington etter 1989, og på tross av at det vestlige "sentrum" ikke omfattet Kina og India, ønsket de ikke å endre status quo. Med andre ord har den amerikanske politikken i vår periode vært en suksess, hvis målet er definert som å hindre andre stater i å tenke maktbalanse.

5.1.4 Fra Artikkel V. til "out of area"

I perioden 1989-2001 er NATO utvidet geografisk og funksjonelt. Organisasjonen har gått fra å være en ren forsvarsallianse basert på avskrekking gjennom Artikkel V., til en allianse som kan føre offensive operasjoner utenfor medlemslandenes territorier. Den amerikanske lederrollen i dette arbeidet, viser at politikerne i Washington ikke trodde at perioden etter 1989 var en midlertidig situasjon. Hvorfor skulle de ellers arbeide så sterkt for å revitalisere denne type kaldkrigskonstruksjon? Sett med

---

⁵³ Etter 2001 er Russland i større grad en del av den vestlige sikkerhetstenkningen. Dette er særlig på grunn av kampen ("krigen") mot terrorisme.

amerikanske øyne kan NATO-utvidelsene forstås på ulike måter.⁵⁴ For det første som et ønske om å hindre europeisk konsolidering og opprustning. For det andre for å ha et institusjonelt rammeverk som kan "hvitvaske" amerikansk unilateral politikk. Og for det tredje for å integrere og kontrollere tidligere kommunistiske stater, som i 1989 lå langt utenfor "sentrum" i den vestlige sikkerhetstenkningen. Det er ikke noe mål i seg selv å avdekke hvilken av forklaringene som står sterkest, men heller forstå konsekvensene av dem. Uavhengig av begrunnelse har de fleste stater av betydning kunnet *bandwagon* med USA, fordi en utvidelse av NATO etter hvert har blitt sett på som et felles gode. Fra russisk side har derimot utvidelsen blitt sett på som et forsøk på å kontrollere periferien i den russiske sentrum-periferilogikken. Dette er ett av flere forhold som forklarer den russiske politikktutformingene etter 1993.

5.1.5 Hvordan forstå fraværet av stormaktskonflikt?

Det at Russland er den eneste staten som har ønsket å endre de relative maktforholdene i vår periode, bidrar til å klargjøre de to teoriens gyldighet på internasjonal politikk i det unipolare systemet etter 1989. Ut ifra et maktbalansesperspektiv skulle (potensielle) stormakter *måtte* balansere mot det amerikanske hegemoniet, i følge nyrealismens lovlignende prediksjoner. Waltz (1993: 74), den fremste eksponenten for teorien om maktbalanse, fremholdt at "balance-of-power theory leads one to expect that states, if they are free to do so, will flock to the weaker side. The stronger, not the weaker side, threatens them (...)". Den empiriske gjennomgangen har vist at dette ikke er tilfellet. Stort sett har alle stater søkt "the stronger side", i Waltz' terminologi. H1 står dermed svekket tilbake.

Det at perioden mellom 1989 og 2001 har forløpt uten stormaktskrig, er et ubestridt faktum. Bortsett fra Russland, har *heller* ingen relevante stater aktivt gått inn for å forandre status quo i internasjonal politikk. Dermed er dette det viktigste empiriske

---

⁵⁴ USA er ikke avhengig av NATO for *egen* sikkerhet, og har heller aldri vært det. Poenget er å få NATOs medlemsland (og potensielle medlemsland) til å spille på lag med USA. Dette er like relevant både under og etter den kalde krigen – selv om begrunnelsene vil være forskjellige. *Containment* er erstattet av et ønske om å kontrollere en urolig periferi.

---

kjennetegnet på trusselbalanseteoriens forklaringskraft i vår periode. At de fleste betydningsfulle stater har valgt et fortsatt *bandwagoning*-strategi med USA, betyr at alliansepreferanse er noe mer enn summen av andre staters kapabiliteter. Hvis vi måler den relative amerikanske maktandelen i det internasjonale systemet gjennom variabler basert på en realistisk tilnærming til internasjonal politikk⁵⁵, er ikke resultatet særlig overraskende. USA skårer høyt på alle relevante indikatorer, noe som gjør at landet står i en suveren stilling etter 1989. Flere statsvitere har karakterisert den amerikanske posisjonen etter den kalde krigens slutt med begrepet ”*hyperpower*” (Ferguson 2003), selv om det virker uklart hvordan denne definisjonen rent kvantitativt skiller seg fra begrepet ”supermakt” og ”hegemon”.⁵⁶

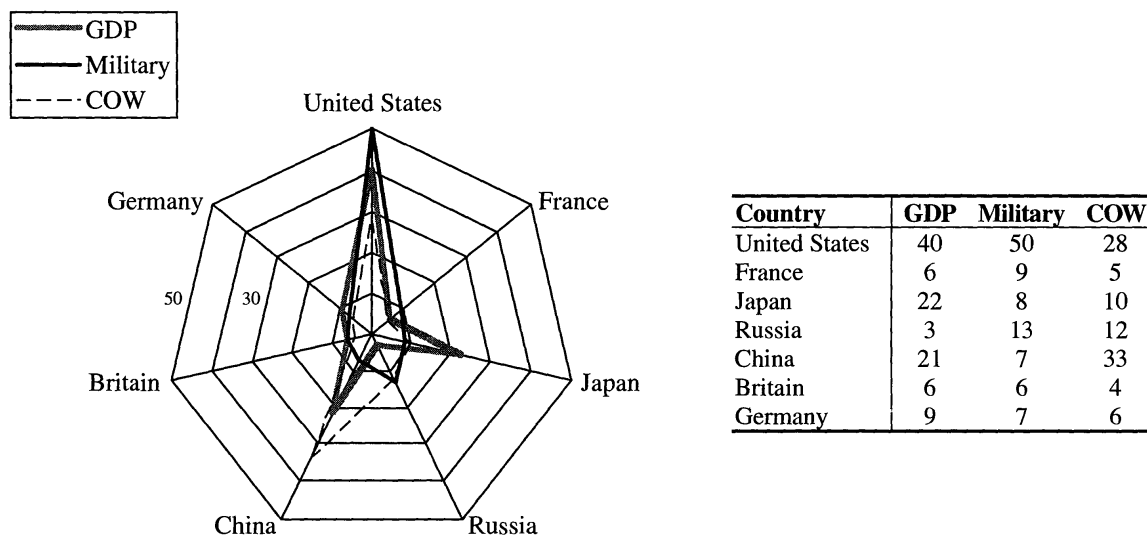
Innenfor hegemoniforskningen er det vanlig å måle staters styrke i bruttonasjonalprodukt, militære utgifter, og generelle kapabiliteter (COW)⁵⁷. I år 2000 stod det amerikanske forsvarsbudsjettet alene for nesten 40 % av verdens samlede forsvarsutgifter. Figur 5.1 viser den amerikanske relative maktandelen i internasjonal politikk på midten av 1990-tallet. Denne figuren kan sammenlignes med tabell 1 og figur 1 i vedlegget, som viser hvor stort det amerikanske maktovertaket var, sammenlignet med tidligere perioder.

---

⁵⁵ Joseph Nye (2002) vi hevde at dette er en for snever analyse. Han påpeker at det amerikanske maktgrunnlaget må vurderes ut ifra flere indikatorer, enn de nyrealismen foregriper.

⁵⁶ Stein Tønnesson (2004) presenterer ulike definisjoner av disse begrepene. Dette begrepet ble tidligere brukt i oppgaven, men da i betydningen av en økonomisk *hypermakt*, jf. den franske utenriksministeren Hubert Védrine.

⁵⁷ COW-indeksen (Correlates of war) kombinerer følgende indikatorer som er veid likt: totale folketall, andel av folketallet bosatt i byområder, energiforbruk, jern- og stålproduksjon, forsvarsbudsjett og antall militært personell.

Figur 5.1 Comparing concentrations of power: Distribution (percentage) of GDP, military outlays, and COW index among the major powers during unipolarity 1995/96.

Kilde: Wohlforth 1999 (14-15, figur 1).

Denne kvantitative sammenligningen viser at USA etter 1989, står mye sterkere enn det *Pax Britannica* gjorde i "glansperioden" på 1870-tallet. Dessuten er det flere momenter som ikke fremkommer av de kvantifiserbare figurene. For det første er det rene kvalitative forhold, for eksempel det som gjerne kalles "military research and development" (Snow 2007: 255). Amerikansk militær teknologi ligger langt foran, sammenlignet med andre staters utvikling. For det andre beskriver ikke figurene styrken og bredden til det amerikanske atomvåpenprogrammet. På midten av 1990-tallet hadde USA i teorien en kjernefysisk *førsteslagsevne* over alle atommakter, med unntak av Russland. Med andre ord sto det amerikanske hegemoniet i vår periode i en historisk særstilling, målt med realistiske variabler. Økonomisk og militært utgjorde Washington en enorm stridsevne. Ingen stater ville i vår periode hatt noen mulighet til å bekjempe USA i en konvensjonell krig.⁵⁸ Når i tillegg de fleste andre militære

⁵⁸ Denne beskrivelsen betyr ikke at en må glemme å reflektere bredere rundt det amerikanske hegemoniet. Det at en hegemon gjennom sin makt og kapabiliteter virker avskrekkende nok til å hindre et konvensjonelt angrep, betyr ikke at den oppnår større sikkerhet. Sikkerhet er et resultat av makt, men også av sårbarhet. Dessuten er fiendebildet realisme skisserer statlige aktører i en mellomstatlig krig med symmetriske midler. Virkeligheten er ofte en annen, noe 11. september er et godt eksempel på: En ikke-statlig aktør med et ekstremt asymmetrisk middel. Dette er selvsagt forhold som hører hjemme i

stormakter er alliert med USA, sier det noe om det amerikanske maktgrunnlaget etter 1989.

Dette viser at fraværet av stormaktskonflikt etter Murens fall, utelukkende må forstås gjennom et trusselbalanseperspektiv. På tross av USAs relativt store maktandel i systemet, har stabilitet – og ikke konflikt – vært det definatoriske kjennetegnet på internasjonale forhold etter den kalde krigens slutt. Dette betyr at andre stater i systemet har vurdert alliansepreferanse på bakgrunn av det amerikanske trusselnivået, og ikke deres kapabiliteter alene. Dermed viser denne analysen at H1 står svekket tilbake, mens det er funnet empirisk belegg for påstandene i H2.

5.2 Avslutning

Denne delen har analysert hvorfor perioden etter 1989 har vært stabil, på tross av fraværet av en reell maktbalanse. Analysen har pekt på noen bakenforliggende forhold, som forklarer hvorfor sentrale aktører i vår periode har valgt en *bandwagon*-strategi overfor USA. Denne gjennomgangen danner utgangspunkt for oppgavens konklusjon.

6. Unipolaritet = stabilitet!

Datoene 9/11 og 11/9 representerte to viktige hendelser i internasjonal politikk. I lys av oppgavens problemstilling, er utvilsomt hendelsene i Berlin 9. november 1989 mest interessante. Overgangen fra en bipolar til en unipolar verden, endret fundamentalt strukturen i det internasjonale systemet. Dette paradigmeskriftet gjorde at statsvitere måtte "endre sine spørsmål og svar". I ettertid har en del av disse svarene, spørsmålene og prediksjonene vist seg å være lite fruktbare som beskrivelse av den unipolare strukturen. Denne oppgaven har forsøkt å gjøre noe av det samme. Først er periodens "svar" analysert, og det ble redegjort for hovedtrekkene i den mellomstatlige atferden i perioden 9/11 til 11/9. Deretter har oppgaven diskutert de "store spørsmålene". Hvorfor ble perioden likevel kjennetegnet av stabilitet? Hvilke forhold er nødvendige faktorer for å forklare staters *bandwagon*-strategier etter 1989? Dette er oppgavens siste del. I dette kapitlet presenteres oppgavens konklusjoner, og det diskuteres i hvilken grad disse funnene er interessante og valide. Til slutt reflekterer jeg over metodiske problemer tilknyttet "testing" av teorier innenfor internasjonal politikk.

6.1 Oppgavens konklusjoner

I løpet av denne analysen har fem sentrale punkter blitt avdekket. Disse faktorene har en direkte innvirkning på gyldigheten av H1 (maktbalanshypotesen) og H2 (trusselbalanshypotesen).

For det første har NATO, som det fremste eksemplet på en kaldkrigskonstruksjon, overlevd den kalde krigens slutt. Dette har flere implikasjoner. USA må ha trodd at perioden etter 1989 var noe mer enn et *unipolar moment*, ellers ville det ikke ha vært rasjonelt å videreføre alliansen, men heller søke en form for strategisk uavhengighet. For det andre må administrasjonene i Washington ha erkjent at en potensiell stormakt som Tyskland, ikke *automatisk* ville fremme en maktbalansetenkning, siden

---

Washington valgte å videreføre samarbeidet med Tyskland gjennom NATO. At alliansen i perioden 1989-2001 er utvidet både geografisk og funksjonelt, bidrar også til å svekke H1s gyldighet, siden det bryter med maktbalanseteoriens sentrale prediksjoner.

For det andre har den amerikanske utenriks- og sikkerhetspolitikken etter 1989, i de fleste tilfeller ført til at andre stater har ansett landet for å opptre som en *velvillig hegemon*. Analysen har vist at USA, på tross av sin dominerende stilling, har vært ønsket som en stabilisator og forutsigbar kraft i det internasjonale anarkiske systemet. Dette viser at den amerikanske politikken har vært vellykket. Målet om å ”prevent the re-emergence of a new rival”, gjennom å hindre andre stater i å fremme en maktbalansetenkning, har utvilsomt vært en suksess. Med unntak for Russland, tjener dette som eksempel på at Washington har lyktes med sine utenrikspolitiske strategier. Den amerikanske intervensjonspolitikken har stort sett blitt sett på som legitim og nødvendig i Europa, på tross av manglende legalitet i FNs Sikkerhetsråd. Den økende graden av amerikansk unilateralisme mot slutten av perioden, har ikke i noen nevneverdig grad endret det transatlantiske forholdet. Dette viser trusselbalanseteoriens fruktbarhet i denne analysen. Fraværet av stormaktskonflikt kan forklares gjennom at stater har vurdert den amerikanske *politikkutformingen* og ikke bare deres *kapabiliteter*. Dette viser at den amerikanske politikken i liten grad samsvarer med maktbalanseteoriens antagelser, og denne delen svekker da også H1 på bekostning av H2. Russland er unntaket i denne sammenhengen.

For det tredje har ikke potensielle stormakter sett seg tjent med å føre en maktbalansopolitikk mot det amerikanske hegemoniet. Den kalde krigens slutt kunne rettferdiggjort et allianseskifte, men i stedet tjener Tyskland og Japan som fruktbare eksempler på hvordan stater velger å *bandwagon* med den sterkeste staten i systemet, på tross av endringen i systemets struktur. Betydningen av et *sikkerhetsfelleskap* og absolutte gevinster gjennom økonomisk samarbeid, er bakenforliggende forklaringer i denne sammenheng. Kina og Indias avvisning overfor det russiske forsøket om å danne en ”antihegemonisk koalisjon” viser at også disse landene så seg tjent med den

amerikanske dominansen i systemet. Disse statenes politikktutforming kan dermed best forstås ut ifra en trusselbalansetilnærming, noe som igjen styrker H2 på bekostning av H1.

For det fjerde har Moskvas utenrikspolitikk etter 1989 vært noe skiftende. De første årene etter Berlinmurens fall og Sovjetunionens oppløsning, fremmet Kreml en trusselbalansetenkning. I løpet av 1993 endret dette bildet seg og "honeymoon-perioden" tok slutt. Den russiske utenrikspolitikken begynte etter hvert å ta form som klassisk realpolitikk og maktbalansetenkning. Disse strategiene fikk for alvor sin rennesanse under utenriksminister Primakov. Russland kunne ikke lenger *bandwagon* mot deres tidligere motstander USA, på grunn av den amerikanske dominerende posisjon, ekspansive NATO-politikk og den vestlige politikken overfor SUS-området. Det er ikke entydig hvilke av mine hypoteser som bekreftes av den russiske politikken. Kenneth Waltz ville trolig ha fremholdt at den russiske maktbalansetenkningen kom som et resultat at de ikke kunne stole på de amerikanske maktressursene. Og at Russland etter noen år med et harmonisk forhold til Vesten, innså at en maktbalansopolitikk var strategien å følge for å oppnå mer innflytelse. Jeg velger å tolke den russiske politikken annerledes. En trusselbalanseteori vektlegger hvordan stater oppfatter politikken som føres av den dominerende makten. I utgangspunktet førte ikke Sovjetunionen og senere Russland en maktbalansopolitikk. Endringen i politikktutforming fant sted etter det ble klart at forventningene til Vesten ikke ble oppfylt. Dette underbygges av en trusselbalansetenkning, siden politikkskifte oppstod som følge av den dominerende aktørs politikk, og ikke dens kapabiliteter alene. Derfor mener jeg at også den russiske politikken etter 1989, styrker H2 på bekostning av H1.

For det femte det har på tross av det betydelige amerikanske maktovertaket, ikke materialisert seg noen *effektiv* maktbalansetenkning i det internasjonale systemet i perioden 1989-2001. Hadde andre stater i systemet formet sine alliansepreferanser gjennom en maktbalansetenkning, så skulle internasjonal politikk vært preget av konflikter i stedet for stabilitet. Den empiriske gjennomgangen viser at dette ikke har

---

vært tilfelle, perioden har i stor grad vært preget av harmoni mellom de ledende stater. Tendensen gjennom hele analysen har vært at stater i systemet vektlegger de amerikanske kapasitetene, men enda viktigere understrekes det i oppgavens analyse at stater også legger den amerikanske politikktutforming til grunn for egen alliansedannelse. Fraværet av konflikt mellom stormakter har vært det definatoriske kjennetegnet på internasjonal politikk mellom 1989 og 2001. Dette poenget er særlig viktig, da det eksplisitt tydeliggjør de teoretiske forskjellene i synet på mellomstatlig atferd i et unipolart system. Dermed bekrefter også denne delen, den tendensen som har som har gjort seg gjeldende i hele analysen: H1 svekkes på bekostning av H2.

Hvis en sammenholder funnene i denne ferdelte konklusjonen står maktbalanshypotesen, H1, svekket tilbake. Maktbalanseteorien har i liten grad noen forklaringskraft på internasjonal politikk etter 1989. Slik operasjonaliseringen av maktbalanseteorien er gjort gjennom min hypoteseformulering, så er ikke teoriens antagelser i tråd med empirien. Dermed har ikke maktbalanseteorien noen gyldighet i oppgavens avgrensede periode.⁵⁹ Dette betyr at H1 må forkastes. Når det gjelder trusselbalanshypotesen, H2, har de fleste av dens prediksjoner om mellomstatlig atferd i et unipolart system, vist seg å holde mål. Ut ifra denne begrensede analysen virker trusselbalansetilnærmingen å være en plausibel teori i forståelsen av internasjonal politikk etter 1989.

Det sentrale spørsmålet er hvordan analysens funn kan tolkes innenfor rammene av problemstillingen? Det er åpenbart at maktbalanseteorien ikke gir noen *tilstrekkelig* forklaring på opprettholdelsen av et unipolart system. Analysen har vist at stater, i tillegg til å vurdere andre lands kapabiliteter, også vektlegger en vurdering av andre aktørers politikktutforming, før alliansepreferanse utformes. Derfor kan også *bandwagoning*-atferd være fruktbart i et system med én dominerende makt. Dette betyr at opprettholdelsen av et unipolart system er betinget av noe mer enn staters kapabiliteter. Denne analysen har vist at den unipolare perioden etter 1989 har vært

---

⁵⁹ De mer metodiske implikasjonene av dette drøftes under.

stabil fordi andre land har vurdert den amerikanske politikkutforming som lite truende. Derfor må det konkluderes med at opprettholdelsen av denne type struktur også er betinget av en vurdering av sentrale aktørers intensjoner i internasjonal politikk. I min avgrensede tidsperiode er det gyldig og sette likhetstegn mellom unipolaritet og stabilitet.

Metodiske betraktninger

I metodekapittelet ble det kort gjort rede for case-studie som forskingsdesign. Det knytter seg metodiske problemer til dette designet når det gjelder den *ytre validiteten*. Dette har først og fremst betydning for casets *representativitet* og *generaliseringspotensial*. I denne sammenheng er det fruktbart å knytte noen kommentarer til sistnevnte forhold. Oppgavens konklusjon har frembrakt slutninger om det unipolare systemet i perioden 1989-2001, men egentlig ikke noe utover dette fenomenet. At H1 er forkastet viser at maktbalanseteorien i liten grad er noe egnet analyseverktøy i forståelsen av den internasjonale strukturen etter 1989. Men man kan ikke av dette videre konkludere med at teorien har svekket forklaringskraft på internasjonal politikk generelt og unipolare systemer spesielt. Det vil i så fall være en slutning som ikke er gyldig innenfor rammene av de metodologiske forutsetningene dette forskningsdesignet bygger på, og dermed være lite vitenskapelig. De samme forutsetningene gjelder også for H2. En bør gjennom ytterligere forskning søke å få bekreftet hypotesens antagelser. På denne måten vil teorien få større gyldighet.

Et annet forhold som ikke direkte berører den ytre validiteten er hvordan en behandler teorier på systemnivå. I år 2000 skrev Kenneth Waltz (2000: 30) følgende om maktbalanse:

Theory enables us to say that a new balance of power will form but not to say how long it will take. National and international conditions determine that. Those who refer to the unipolar moment are right. In our perspective, the new balance of power is emerging slowly, in historical perspectives it will come in a blink of an eye.

Waltz legger til grunn at hans ene uavhengige variabel fortsatt skal forklare utfallet av internasjonal politikk, med andre ord en meget reduksjonistisk modell. Videre postulerer han at man på bakgrunn av nyrealismen kan *forutsette* at en ny maktbalanse

vil oppstå. Det er meget mulig dette vil skje *en gang* i fremtiden, men hvordan skal man som forsker forholde seg til denne type prediksjon? Det problematiske i denne sammenheng er at det er vanskelig å føre en fruktbar argumentasjon mot en teori som ikke kan falsifiseres. Dette illustrerer vanskelighetene med abstrakte teorier innenfor internasjonal politikk. Fruktbar vitenskap krever at teorier kan testes og eventuelt falsifiseres, og nye tester utføres. Waltz' overnevnte prediksjon vanskeliggjør denne prosessen.

Hva kan en bruke disse resultatene til? Det hadde vært interessant og studert det unipolare systemet etter 1989 over en lengre tidsperiode, for å få et mer nyansert bilde. Denne oppgaven har vist at den amerikanske politikken frem til 2001, ble sett på som legitim og lite truende av de viktigste aktørene i det internasjonale systemet. Under George W. Bush ble imidlertid politikken i langt større grad legitimert ut fra USAs maktposisjon, mens institusjoner og andre staters interesser i mindre grad ble tatt hensyn til ved utformingen av utenrikspolitikken. Det amerikanske angrepet på Afghanistan i oktober 2001, ble også sett på som legitimt i Vesten. Derimot medførte den amerikanskledede invasjonen av Irak våren 2003, til en spenning mellom USA og Europa, og mellom sentrum og periferi i Europa. En randsone av stater som blant annet Danmark, Storbritannia, Spania, Italia og Polen støttet invasjonen. Mens toneangivende stater som Tyskland og Frankrike gikk i mot. I faglitteraturen beskrives gjerne den tyske og franske politikken som *soft balancing*. De amerikanske tilbakeslagene i Irak og Afghanistan understreket imidlertid på ny behovet for internasjonal legitimitet av amerikansk politikk, og det gjenstår nå å se hvilken politikk en ny amerikansk president vil føre for å opprettholde USAs posisjon i en verden som i overskuelig fremtid trolig blir å anse som unipolar.

Litteraturliste

- Adler, Emmanuel og Michael Barnett (red.) (1998). *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press
- Andersen, Svein S. (1997). *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget
- Banchoff, Thomas (1997). "German policy towards the European union: The effects of historical memory", i *German Politics*. 6:1, 60-76.
- Bazhanov, Eugene (1997). "The Foreign policy of Russia", et forskningsnotat presentert på Institute for contemporary international studies in Moscow. [Online]. - URL: <http://isn.ru/icis/articles/Chfoporu.htm> [Lesedato 15.01.2008]
- BBC (2000). "Clinton's Statement on War Crimes court" 31. desember. [Online]. - URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/1095580.stm> [Lesedato 15.01.2008]
- Brighenti, Olivier (2007). "Power Maximization, U.S. Grand Strategy and the Unipolar International Structure". *PhD. Draft* [Online]. - URL: http://www.allacademic.com/meta/p178731_index.html [Lesedato 15.04.08]
- Brown, Eugene (1994). "Japanese security policy in the post-Cold War era: Threat, perceptions and strategic questions", i *Asian Survey*. Vol. 34 (5), 430-446.
- Bogaturov, Aleksei (2005). "The Syndrome of 'Absorption in international politics'", i Melville, Andrei og Tatiana Shakleina (red.) *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest: Central European University Press
- Bukkvoll, Tor og Anders Kjølberg (2001). "Liaisons Dangereuses – Political Relationships in the NATO, Russia and Ukraine triangle. FFI/Rapport-2001/01165
- Bush, George H W og Brent Scowcroft (1998). *A world transformed: The Collapse of the Soviet Empire*. New York: Knopf Publishing
- Buzan, Barry og Ole Wæver (2003). *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge: University Press
- Carr, Edward Hallet (1942). *The twenty years' crisis 1919 – 1939: an introduction to the study of international relations*. London: MacMillan
- Christensen, Thomas J. og Jack Snyder (1990). "Chain gangs and passed bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", i *International Organization*. Vol. 44, 137-168.
- Clinton, William Jefferson (1995). "The American Presidency Project". The Presidents News Conference with Chancellor Kohl. University of California at Santa Barbara. [Online]. - URL: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/print.php?pid=50959> [Lesedato 15.03.08]

-
- Craig, Whitney G. (1998). "Britain Joins France's Call for European Force", i *The New York Times*. 5. desember. [Online]. – URL: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=940DE7D8113BF936A35751C1A96E958260> [Lesedato 15.01.08]
- Cross, Sharyl (2002). "Russia and NATO Toward the Twenty-First Century: Conflicts and Peacekeeping in Bosnia-Herzegovina and Kosovo", i *The Journal of Slavic Military Studies*. Vol. 15 (2), 1-58
- Deutsch, Karl m.fl. (1957). *Political Community in the North Atlantic Area*. Princeton: Princeton University Press
- Donaldson, Robert H. og Joseph L. Noguee (1998). *The Foreign Policy of Russia. Changing Systems, Enduring interests*. London: M. E. Sharpe
- Donnelly, Jack (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: University press
- Donnelly, Jack (2005). "Realism", i Burchill, Scott m.fl. *Theories of International Relations*. New York: Palgrave MacMillan
- Egeberg, Halvor S. og Anders Kjølberg (2001). "The growing gap between force and power". FFI/RAPPORT-2001/01363
- Evera, Stephen van (1997). *Guide to methods for students of political science*. Ithaca and London: Cornell Univeristy Press
- Ferguson, Niall (2003). "Hegemony or Empire", i *Foreign Affairs*. Vol. 82 (5), 154-161.
- Fossum, John Erik (1997). "Lov og struktur", i Uglevik Larsen, Stein (red.) *Lov og struktur*. Nr. 64. Institutt for sammenlignende politikk, Universitet i Bergen
- Gaddis, John Lewis (1986). "The long peace. Elements of Stability in the postwar International System, i *International Security*. Vol. 10 (4), 99-142.
- Gaddis, John Lewis (1992). "International Relations Theory and the End of the Cold War", i *International Security*. Vol. 17 (3), 5-58.
- Gaddis, John Lewis (2007). *The Cold War*. London: Penguin
- Gilje, Nils og Harald Grimen (1993). *Samfunnsvitenskapelige forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapens vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goldgeier, James M. (1999). *Not whether but when. The U.S. decision to enlarge NATO*. Washington D.C.: Brookings institution press.
- Goldmann, Kjell (2007). "Realisme", i Østerud, Øyvind (red.) *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønmo, Sigurd (1996). "Forholdet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger i samfunnsforskningen", i Holter, Harriet og Ragnvald Kalleberg (red.) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget

- Hellevik, Ottar (2003). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hellmann, Günter og Reinhart Wolf (1993). "Neorealism, Neoliberal Institutionslism, and the Future of NATO", i *Security Studies*. Vol. 3 (1), 3-43.
- Helms, Jesse (2000). "Senator Helms before the UN Security Council, January 20, 2000", i *News from the Washington file*. [Online]. - URL: <http://www.fas.org/news/usa/2000/000120-un-usia1.htm> [Lesedato 15.01.2008]
- Hoffman, Stanley, Robert O. Keohane og John J. Mearsheimer (1990). "Back to the Future, Part II: International Relations Theory and Post-Cold War Europe", i *International Security*. Vol. 15 (2), 191-199.
- Hovi, Jon og Bjørn Erik Rasch (1993). *Strategisk handling*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hosokawa, Morihiro (1998). "Are U.S troops in Japan needed? Reforming the Alliance, i *Foreign Affairs*. Vol. 77 (5), 2-5
- Huntington, Samuel (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Free Press
- Huntington, Samuel (1999). "The lonely Superpower", i *Foreign Affairs*. Vol. 78 (2), 35-49.
- Hveem, Helge (1996). *Makt og velferd i det globale samfunn. Teorier i internasjonal politisk økonomi*. Oslo: Universitetsforlaget
- International Herald Tribune (1999). "To Paris, U.S. Looks like a 'Hyperpower'" 5. februar. [Online]. - URL. http://www.iht.com/articles/1999/02/05/france.t_0.php [Lesedato 15.03.08]
- International Monetary Fund (2007). "World economic outlook database", i *World economic and financial surveys*. October edition.
- Jeppesen, Morten og Anders Kjølberg (2001). "En modell for sikkerhetstenkning etter den kalde krigen". FFI/Rapport-2001/04595
- Joffe, Josef (1997). "How America does it", i *Foreign Affairs*. Vol. 76, 13-27.
- Kagan, Robert (2004). *Of paradise and power. America and Europe in the new world order*. New York: Vintage
- Kegley, Charles W. (1993). "The Neoidealist moment in International Studies? Realist Myths and the New International Realities, i *International Studies Quarterly*. Vol. 37 (2), 131-146.
- Keohane, Robert O. (1986). *Neorealism and its Critics*. New York: Columbia University Press
- Kindleberger; Charles F. (1973). *The world in Depression 1929-1939*. Berkeley CA: University of California Press

-
- Kjølborg, Anders (2005). "Hegemon til nytte eller besvær? – Unipolær sikkerhetslogikk og amerikansk utenrikspolitikk". FFI/RAPPORT-2005/01936
- Knutsen, Thorbjørn L. (2007). "Hegemoni", i Østerud, Øyvind (red.) *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Krauthammer, Charles (1990). "The Unipolar Moment", i *Foreign Affairs*. Vol. 70 (1), 23-33
- Kupchan, Charles (1997). "How Enlargement should Proceed After the First Tranche". Symposium George Washington University, februar 1997. [Online]. - URL: http://www.fas.org/man/nato/ceern/gwu_c2.htm [Lesedato 15.01.2008]
- Lake, Anthony (1993). "From Containment to Enlargement", i *Vital speeches of the day*. 60:1, 13-19.
- Layne, Christopher (1993). "The unipolar illusion: Why new great powers will rise", i *International Security*. Vol. 17 (4), 5-51.
- Legro, Jeffrey W. og Andrew Moravcsik (1999). "Is anybody still a realist?", i *International Security*. MIT Press Vol. 24 (2), 5-55.
- Lundestad, Geir (1998). *Empire by Integration: The United States and European Integration 1945-1997*. Oxford: Oxford University Press
- Lundestad, Geir (2004). *Øst, Vest, Nord, Sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget
- Matlary, Janne Haaland (2004). "The legitimacy of military intervention: How important is a UN mandate?", i *Journal of Military Ethics*. Vol. 3 (2), 129-141.
- Mayer, Hartmut (1997). "Early at the beach and claiming territory? The evolution of German ideas on a new European order", i *International Affairs*. Vol. 73 (4), 721-737.
- Mearsheimer, John J. (1990a). "Back to the future: Instability in Europe after the Cold War", i *International Security*. Vol. 15 (1), 5-56.
- Mearsheimer, John J. (1990b). "Why shall soon miss the Cold War", i *Atlantic Monthly*. Vol. 266 (2), 35-50.
- Mearsheimer, John J. (1995). "The False Promise of International Institutions", i *International Security*. Vol. 19 (3), 5-49.
- Mearsheimer, John J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton
- Melby, Knut Lieungh (2007). "Should we really miss the cold war? En diskusjon av strukturrealismens tilnærming til stabilitet i et unipolart system". Kursoppgave i STV4230B Geopolitikk og nye konfliktlinjer. Ikke publisert.

-
- New York Times (1992). "Excerpts from Pentagon's plan 'prevent the re-emergence of a new rival'". 8. mars. [Online]. - URL: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9E0CE1D7173AF93BA35750C0A964958260&scp=1&sq=defense+planning+guidance+for+the+fiscal+years&st=nyt> [Lesedato 15.01.2008]
- New York Times (1997a). "The anatomy of a misunderstanding". 25. mai. [Online]. - URL: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9A06E3D8113BF936A15756C0A961958260> [Lesedato 15.01.2008]
- New York Times (1997b). "Road to approval is rocky, and the gamble is perilous". 15. mai. [Online]. - URL: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9906E5DF1438F936A25756C0A961958260> [Lesedato 15.01.2008]
- New York Times (1998). "U.S. signs a pact to reduce gases tied to warming". 13. november. [Online]. - URL: <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9800E0DC1531F930A25752C1A96E958260&st=cse&sq=Clinton+signs+kyoto&scp=11> [Lesedato 15.01.2008]
- Nye, Joseph S. Jr. (2002). "The American National Interest and the Global Public Goods", i *International Affairs*. Vol 78 (2), 233-244.
- Nyhamar, Tore (1988). *Anarki og polaritet. En analyse av Kenneth Waltz' teori om internasjonal politikk*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Posen, Barry (2000). "The war for Kosovo. Serbia's political-military strategy", i *International Security* Vol. 24 (4), 39-84.
- Rauchhaus, Robert W. (2001). "Explaining the NATO enlargement", i Rauchhaus, Robert W. (red): *Explaining the NATO enlargement*. New York: Routledge
- Russett, Bruce, Thomas Risse-Kappen og John J. Mearsheimer (1990). "Back to the future, Part III: Realism and the Realities of European Security", i *International Security*. Vol. 15 (2).
- Schimmelfenning, Frank (2000). "NATO's enlargement to the East: An analysis of collective decision-making", i *EAPC-NATO Individual Fellowship Report 1998-2000*. [Online]. - URL: <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/schimmelfennig.pdf> [Lesedato 15.01.2008]
- Schweller, Randall L. (1997). *Deadly Imbalance: Tripolarity and Hitler's Strategy of World Conquest*. New York: Columbia University Press
- Sergounin, Aleksander (1997). "Post-communist security thinking in Russia: Changing paradigms". *Working paper* no. 4. Copenhagen Peace Research Institute: Copenhagen

-
- SIPRI Yearbook (2001). "Armaments and International Security". Stockholm International Peace Research Institute. [Online]. – URL: http://books.sipri.org/product_info?c_product_id=9# [Lesedato 15.03.08]
- Skogan, John Kristen (2001). "Norsk sikkerhetspolitikk: en oversikt", i Hovi, Jon og Raino Malnes, *Normer og makt*. Oslo: Abstrakt Forlag AS.
- Snidal, Duncan (1985). "Limits of Hegemonic Stability Theory", i *International Organization*. Vol. 39 (4), 579-614.
- Snow, Donald M. (2007). *National Security for a New era. Globalization and Geopolitics*. New York: Pearson Longman
- Snyder, Glenn H. (1997). *Alliance Politics*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Talliaferro, Jeffrey W. (2001). "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisted", i *International Security*. Vol. 25 (3), 128-161.
- Tønnesson, Stein (2004). "The Imperial Temptation", i *Security Dialogue*. Vol. 35 (3), 329-343.
- Underdal, Arild (1984). "Can We, in the Study of International Politics, Do Without the Model of the State as a Rational Unitary Actor?", i Internasjonalt Politikk, Norsk utenrikspolitisk institutt, 63-79.
- U.S. Troop deployment dataset (2004). Compiled by Dr. Tim Kane, Research Fellow, Center for Data Analysis. The Heritage Foundation. Version March 1. 2006. Kan lastes ned fra [Online]. URL - <http://www.heritage.org/Research/NationalSecurity/troopsdb.cfm> [Lesedato 15.03.08]
- Vasquez, John A. (1983). *The Power of Power Politics: A critique*. New Brunswick N.J.: Rutgers University Press
- Vetlesen, Arne Johan (1999). "Folkemord. Staters suverenitet og individers ukrenkelighet", i *PACEM*. Vol. 2 (1), 59-72. [Online]. - URL: <http://www.pacem.no/1999/1/pacem991pdf/> [Lesedato 15.01.2008]
- Wallander, Celeste (2001). "The Russia-NATO Relationship: Is It worth another try?", PONARS Policy Memo no. 219. [Online]. - URL: http://www.csis.org/media/csis/pubs/pm_0219.pdf [15.01.2008]
- Walt, Stephen M. (1987). *The origins of alliances*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press
- Walt, Stephen M. (1988). "Testing theories of alliance formation: The case of Southwest Asia" i *International Organization*. Vol. 42 (2), 275-316
- Walt, Stephen M. (2002). "Keeping the world off balance: Self restraint and U.S. foreign policy", i Ikenberry John G (red.) *America unrivaled: The future of the balance of power*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press

- Waltz, Kevin N. (1979). *Theory of international politics*. New York: McGraw-Hill Inc.
- Waltz, Kevin N. (1993). "The emerging structure of international politics", i *International Security*. MIT Press Vol. 18 (2), 44-79.
- Waltz, Kevin N. (1997). "Evaluating theories", i *The American political science review*. Vol. 91 (4), 913-917.
- Waltz, Kevin N. (2000). "Structural Realism after the Cold War", i *International Security*. Vol. 25 (1), 5-41.
- Wedgwood, Ruth (2001). "The irresolution of Rome", i *Law and contemporary problems*. Vol. 64 (1), 193-214.
- Wendt, Alexander (1992). "Anarchy is what states Make of it: The Social Construction of Power Politics", i *International Organization*. Vol. 46 (2), 391-425.
- Wohlforth, William (1999). "The stability of a unipolar world", i *International Security*. Vol. 18 (1), 5-41.
- Yin, Robert K. (2003). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks: Sage.
- Zagorski, Andrei (1997). "Russia and European institutions", i Baranovsky, Vladimir (red.) *Russia and Europe: The Emerging Security Agenda*. Oxford: Oxford University Press
- Østerud, Øyvind (2002). *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg

Tabell 1 Comparing Hegemonies

a. Gross Domestic Product as Percentage of "Hegemon"

Year	United States	Britain	Russia	Japan	Austria	Germany	France	China
1870	108	100	90	n.a.	29	46	75	n.a.
1950	100	24	35	11	n.a.	15	15	n.a.
1985	100	17	39	38	n.a.	21	18	46
1997(PPP)	100	15	9	38	n.a.	22	16	53
1997 (exchange rate)	100	16	5	50	n.a.	25	17	10

b. Military Expenditures as Percentage of "Hegemon"

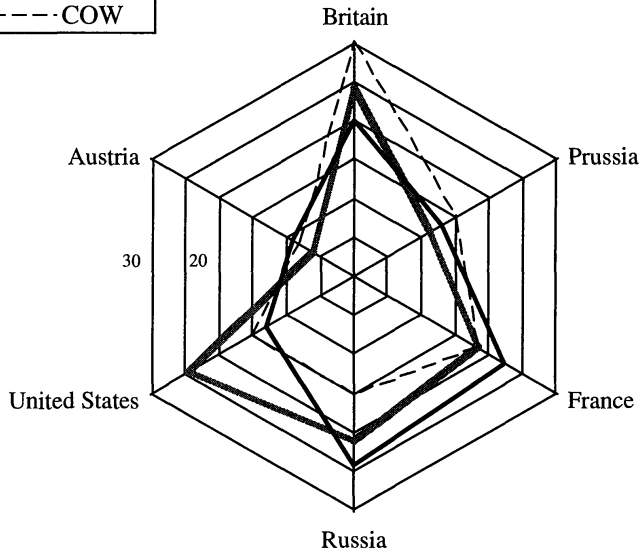
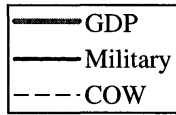
Year	United States	Britain	Russia	Japan	Austria	Germany	France	China
1872	68	100	120	n.a.	44	65	113	n.a.
1950	100	16	107	n.a.	n.a.	n.a.	10	n.a.
1985	100	10	109	5	n.a.	8	8	10
1996	100	13	26	17	n.a.	14	17	13

c. Power Capabilities (COW) as Percentage of "Hegemon"

Year	United States	Britain	Russia	Japan	Austria	Germany	France	China
1872	50	100	50	n.a.	27	50	60	n.a.
1950	100	37	103	n.a.	n.a.	3	21	n.a.
1985	100	22	167	56	n.a.	28	22	156
1996	100	14	43	36	n.a.	21	18	118

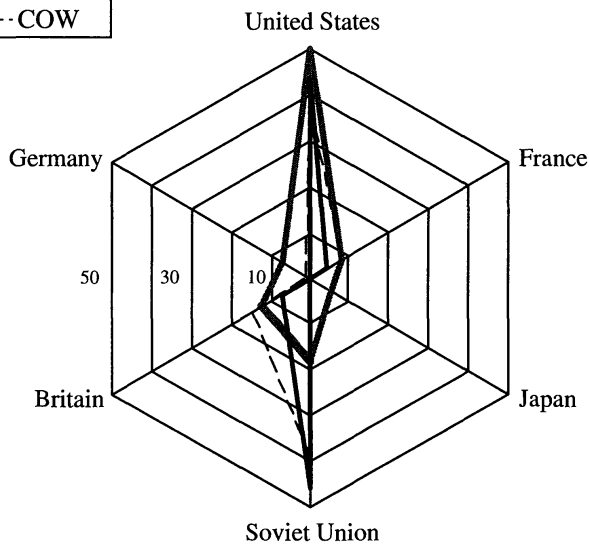
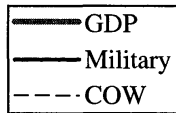
Kilde: Wohlforth 1999 (12, tabell 1).

a. Pax Britannica, 1870–72

Country	GDP	Military	COW
Britain	24	20	30
Prussia	11	13	15
France	18	22	18
Russia	21	24	15
United States	24	13	15
Austria	6	9	8

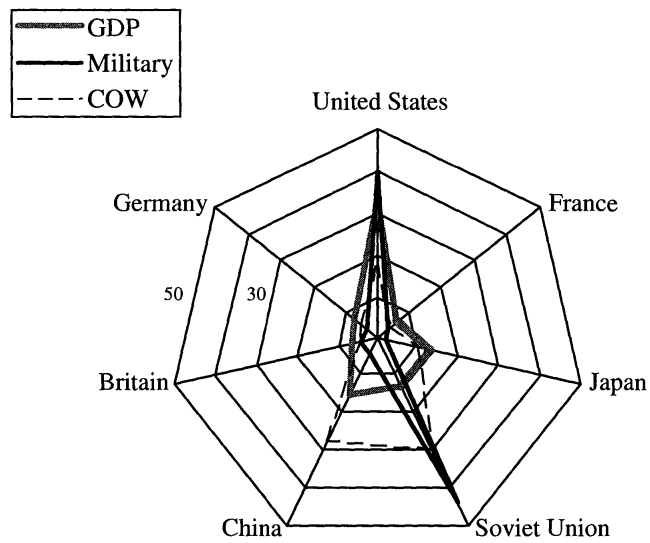
b. Early Bipolarity, 1950

Country	GDP	Military	COW
United States	50	43	38
France	8	4	8
Japan	5	0	0
Soviet Union	18	46	39
Britain	12	7	14
Germany	7	0	1

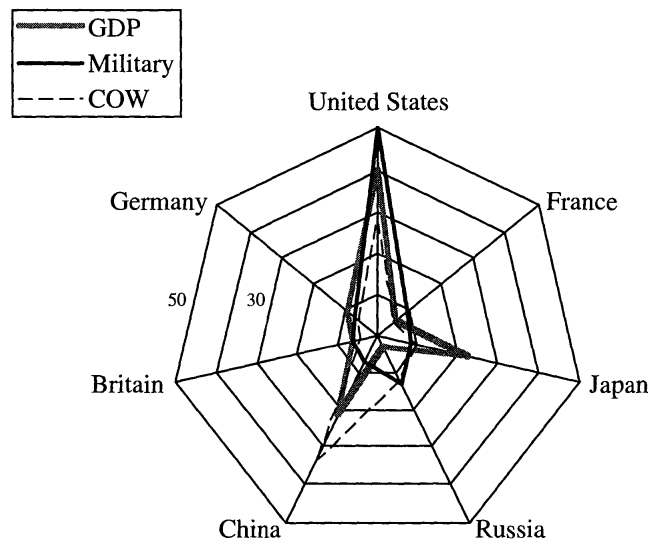

c. Late Bipolarity, 1985

Country	GDP	Military	COW
United States	33	40	18
France	6	3	4
Japan	13	2	10
Soviet Union	13	44	30
China	15	4	28
Britain	6	4	4
Germany	7	3	5

d. Unipolarity, 1996-97

Country	GDP	Military	COW
United States	40	50	28
France	6	9	5
Japan	22	8	10
Russia	3	13	12
China	21	7	33
Britain	6	6	4
Germany	9	7	6

Figur 1 Comparing Concentrations of Power: Distribution (percentage) of GDP, Military Outlays, and COW Index among the Major Powers: 1870-72, 1950, 1985 and 1996-97.

Kilde: Wholforth 1999 (14-15, figur 1)